

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Ex bibliotheca Gerardi Schapj
ex dono et dedicatione Auctoris.

79. K. 62

Justus, Hugo

HVGONIS GROTII
IN
CONSVLTATIONEM
G. CASSANDRI
Annotata.

CVM NECESSARIIS
ANIMADVERSIONIBVS
ANDREÆ RIVETI.

ACCESSIT

Tractatus de Christianæ pacificationis & Ecclesiæ
reformandæ vera ratione, ab eximio quodam
Theologo, ante annos LXXX editus.

1 Reg. XVIII. 24.

Vsque quo claudicatis in duas partes?

LVGD. BATAVOR.
Ex officinâ Elsevirianâ.

clō lōc XLII.

593981-A.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs, but the characters are too light and blurry to be transcribed accurately.

*Nobilissimis, Amplissimis, Magnificis &
& consultissimis viris, Dominis*

C V R A T O R I B V S

Inclytæ Academiæ, & Reipub.
Lugduno Batavæ Consulibus,

A N D R E A S R I V E T V S

Salutem & omnia prospera vovet.

Nobilissimi, Amplissimi, & Consultissimi Domini,

DE C E N N I V M penè
elapsum est, ex quo
muneris quo apud vos
per plures annos defunctus
fueram, exercitium intermisi,
ut alii vacarem ad quod me
vocabat superior authoritas,
cui reluctari nec potui, nec de-
bui. Hoc tamen ita suscepi, vo-
bis ægrè consentientibus, ut
volueritis, honorem & ordi-

* 2

nem

DEDICATIO.

nem professionis Theologicæ mihi semper servari: Ego autem eundem affectum retinebam erga venerandum illud collegium in quod fueram coopatus; & desiderium constantissimum inserviendi usibus celeberrimæ Academiae, cujus cura vobis commissa est, & quæ reliquo vitæ meæ tempore semper mihi ob oculos versabitur, utpote cujus ornamento, honori, & incrementis debeam, quicquid à me vel excogitari poterit, vel impendi; quod quantumvis exiguum à me proficisci possit, curabo tamen ne prorsus inutile habeatur. Ad quam rem etiam mihi in dies stimulos
addit,

DEDICATIO

addit, humanitas illa & bene-
 volentia erga me vestra, cujus
 testimonia subinde percipio,
 quotiescumque non solum be-
 nigne me invitatis ad solemnes
 actus & Academicas celebra-
 tes anniversarias: sed etiam
 quando non dedignamini me-
 cum vestra communicare con-
 silia, cum agitur de Academia
 bono procurando, & idoneis
 viris advocandis, cum id occa-
 sio requirit, & necesse est ut re-
 sarciantur celebrium quorun-
 dam virorum jacturae quibus
 lucrum fuit in Christo quiesce-
 re, & lampadem aliis tradere.
 Sæpè igitur apud me cogitavi,
 qua ratione possem aliquam
 gratitudinis meae vobis tesse-
 ram

D E D I C A T I O .

ram relinquere. Sed in occupationibus & interpellationibus crebris quibus hic distrahor, vix quicquam occurrebat quod offerrem, nec dum etiam occurrit, quod respondeat aut vestris in me meritis, aut meis erga vos debitis. Malui nihilominus aliquid, quam nihil prorsus offerre, quod quantumvis exiguum à vobis tamen spero non rejectum iri, ab eo animo profectum, qui totus vester est; præsertim cum scriptio- nis istius occasio mihi fuerit oblata ab eo viro, qui olim florentissimæ vestræ Academiæ, inter rara quæ excoluit ingenia, maximo fuit ornamento, qui etiamnum, si exquisitam

in

D E D I C A T I O

in multis eruditionem spectemus, nulli eorum cedit, quos ab ortu suo, albo studioforum suorum inscripsit. Quo magis deplorandum est, quod sanam illam doctrinam, quam in ea à teneris imbiberat, & Ecclesiæ, cui nomen dederat, ædificandæ studium, deposuisse videtur, ut deplorandi schismatis causam in eam satis apertè rejiciat, atque ejus adversariis palpum obtrudens, eis nobis insultandi ansam præbeat. Id, cum peculiari libello tentaverit, ejus dicta visum est mihi, zelo gloriæ Dei inducto, & ad id judicio piorum quorundam invitato, justo examini subicere; cujus vos æquos judices

DEDICATIO.

appello, simulque hoc quicquid est opellæ vobis dedico, meque jam ante vobis deditum, magis ac magis addico. Valet & diu foeliciter agite, in totius foederatæ Reip. & florentissimæ Academiæ bonum. Hagæ Comitum Kal. April. c. l. o. l. o c. xlii.

PRÆ-

P R Æ F A T I O,

Ad Lectorem pacis & veritatis
studiosum.

Dvo sunt quæ maxime commendat
Deus populo suo ex Babylonica ca-
ptivitate reduci, apud Zachariam
prophetam; ut **VERITATEM &**
PACEM diligant. Indictorum quorundam Zach. VIII.
anteà jejuniorum, quæ præteritas miseras in 19.
memoriam revocabant, eis gratiam fecit, utpote
non necessariorum; qui alibi etiam, obedi-
entiam præfert sacrificiis; nec quicquam aliud à
discipulis magis observatum voluit Dominus no-
ster, quam pacis & concordie studium, quæ inter
se tanquam indissolubili vinculo conjuncti, in
unum corpus sub uno capite coalescerent omnia
corporis illius mystici membra. Ideo nihil magis
piis & Christianis in votis esse debet, quam cura-
re ut, si fieri potest, quantum in ipsis est, Rom. XII.
cum omnibus hominibus in pace vivant: 18.
ad quod eos hortatur Paulus qui prudentissime,
ut solet semper, has cautiones adhibuit, quibus
nos monere voluit, non absolute cum omnibus pa-
cem coli posse; nec id omnes pios, quantum vis cu-
pant,

P R A E F A T I O .

pacis, & querant, assequi: à quibus eam co-
 ram Deo conscientia sua satisfactam erunt, si per
 eos non fiet, quominus ea vel conservetur acqui-
 sita, vel sarciatur interrupta. Maximè si de illa
 pace intelligatur, qua non consistat in aliqua
 communis professionis & rituum quorundam
 convenientia, sed in fidei sincera & charitatis non
 ficta communionem. Quod enim propheta haec duo
 conjunxit, veritatem & pacem, & veritatem
 paci preposuit, non in alium finem factum est,
 quam ut intelligamus, solam illam pacem & con-
 cordiam Deo probari, qua fundamento veritatis
 innititur, nec ab eo vel tantillum dimoveatur.
 Nullos enim approbabit Christus pro discipulis
 suis, præter eos qui in ipsius sermone manebunt,
 nec in patre & in se unum agnoscent quom-
 quam, qui non sit sanctificatus per veritatem.
 Pietatis unitas in vera fide consistit; ubi veritas
 exulat, domicilium non eligit pax vera & sine-
 ra. Conqueruntur omnes, nec injuria, de Chri-
 stianorum dissidiis, eoque magis quod profertur
 cuncti, se pacis autorem tanquam ducem sequi,
 qui in eum finem venerit in mundum, ut pacem
 nobis relinqueret, eamque annunciari curares, iis
 qui procul erant, & qui propè. Sed hostis generis
 humani ab initio lites & discordias sedit inter
 fratres, & in id maximè incubuit, ut eos inter se
 divideret, quorum vires conjunctas reformidabat,
 effecitque tantum ut schismatibus variis discissa
 fuerit

Dan. VIII.

31.

P R Æ F A T I O .

fuerit Ecclesia, qua una esse debuit. Hæc nostra præsertim auctoritate & patrum nostrorum, quo post ea invehos errores, & introductas superstitiones, caput capite attollere veritas, duobus illis testibus, veteris & novi Testamenti, liberius prophetantibus, cum videret Satan regnum suum impeti, omnem movit lapidem, ut eos qui fratres ad veram pacem revocabant, primum cum Deo querendam & colendam, e medio tolleret; & sub insidiosa pacis prætextu, vera paci officium clauderet; atque ut necesse fuerit iis qui pacem cum Deo quaesierunt, ab iis secedere, qui illata vi eos voluerunt ad suas partes trahere, ut veritati cognita renuntiarent, & cultibus alienis, contra dictamen conscientia, communicarent. Ab eo tempore pugnatum est inter partes variis modis, & à verborum disidiis, ab una parte ad apertas persecuciones ventum est, ac etiamnum in multis locis aqua & ignis interdicitur iis qui Pontifici Romano nolunt adherere. In aliis paucis, in quibus aequiores fuerunt suprema potestates, quarum beneficio publicis ædificiis, libertas conscientia & exercitiorum sacrorum concessa est iis qui reformationem faciunt amplexi; exorti sunt nonnulli non ita pridem, qui aliquod pacis studium præ se ferentes, adacti sunt publicè & privatim nonnulla emolliere, quæ putabatur à sua communi magis absistere eos qui Protestantes appellantur, & eas alienare à reconciliationis illius consilio, quæ

Apo. xi. 3.

vido-

P R A E F A T I O.

videbantur offerre, & ejus aliquas condiciones proponere. Hinc, in quibusdam Galliarum provinciis & civitatibus, concionatorum nonnullorum, etiam ex iis ordinibus, qui insensibili antea fuerant artes & stratagemata, quibus longè alius verbis quam solito more, dulce canentes, controversias imminuebant & elevabant, nec diffidebantur in nonnullis rigidus actum fuisse, in aliis parùm candidè, facile etiam se passuros, ut tiberum sit cuique Scripturas lingua vernacula legere, à sanctorum invocatione abstinere, solo Christi sanguine pro purgatorio contentos esse, sub utraque specie communicare; pro quibus tamen olim, & nunc etiam in Italia & Hispania, nihil expectandum fuisset, si quis talia in dubiam revocasset, præter hereseos notam, & exquisita supplicia. Haeserunt ad hanc; hæcenus inauditam οὐρα & βασιον populorum animi ab utraque parte, nonnullis vix auribus suis & oculis fidem adhibentibus; aliis anguem in herba latere, prudenter conjicientibus, & ab eis quædona forbant, omnia timentibus. Visi sunt nonnulli Iesaita & Capoucini circumcurfare, verbi ministros quosdam privatim convenire, humaniter compellere, omnia polliceri, quæ ad controversias aut minucendas, aut dirimendas, aut leniendas omittè, prædesse possent; nihil tamen remittentes de præcipuis autoritatis Pontificie fundamentis, quæ facta secta manerent, noverant reliqua, quamvis

ad

P R Æ F A T I O .

ad tempus concessa, facile repertis posse ab eis, qui sub alicujus nove reformationis specie, se in latitantes qui tendebantur, imprudenter coniecissent. Accessore alii secundi generis, ex eorum numero qui nomen suum inter Protestantem & Reformatos profitebantur, nonnulli etiam ex ordine Pastorum, qualis fuit ille qui in Gallia Narbonensi, postquam quicquid habebat in bonis decoxisset, & sufflando in fumum & auras dissipasset, id voluit in Religione tentare, quod in auro conflando assequi non potuerat. Vidi & penes me habere summa capita Operis Henotici, in quo consarcinando animam effrauit. Eodem tempore, surrexit alius, qui spem quam olim de se excitaverat, cum inter primos esset qui rem aliquam extraordinarium praeferebant, mutata prorsus in contrarium velificatione, secessit; & variis scriptis nunc ea impati dogmata, qua prius fortiter quantum poterat asserbat. Qui quamvis post crebras admonitionas neglectas, à sacra cum nostris communione exclusus, abstinere à sacris Pontificiorum, qua scriptis asserere & confirmare conatur, & in reformationum concionibus velint nolint, assiduum, auariciam simulans, hostili animo in eorum castris versatur. Is est, qui priusquam hoc negotium suscepisset, cum nondum se ad illud promovendum addixisset, virum quemdam nobilissimum, mihi notum, monuit, tale quid de liberatum fuisse, in perniciosam Ecclesiarum qua à

Ponti-

P R A E F A T I O.

Pontifice defecerant, calido & periculoso consilio, quod ille tum deestabatur. Nis se alii adiunxerunt, nullarum, ut pra se ferunt; partium, nullius communioni addicti, libere per omnia vagantes, inter quos erant. HUGO GROTIUS, Vir Clarissimus, & inter doctos hoc tempore primi nominis, qui, si se continisset intra limites, quas ei videbatur prefixisse vix genus quod ab initio elegerat, melius fortasse sibi & alio consuluisset. Sed cum vir ingenii sic tam amplè & capacis, ut nullis coarctari possit terminis, ubique jurisdictionem exerceat, in literatura omnis generis, in linguarum cognitione, in legum & juris peritia: ac tandem in Theologia dictaturam sibi voluit attribuire; qui, quò in qualibet communione aut secta, quarum omnium hypotheses diligenter exquisivit, aut nunc placet, aut aliquando placuit, aut quod non arridet, vel asserit confidenter, vel obelo transigit. Facile passus sumus eum in ceteris dominari, in quibus minus est periculi, & rationi humana plus permissum. At in rebus fidei & religionis, ut sedeat arbiter, omnia moveat, & Theologiam illam mixtam tandem ab utraque parte in Erasmo, Cassandro, & Vicelio, rejectam & explosam, etiam illo tempore quo spes aliqua conciliationis affulgebat, nobis itoruna obtrudat, nescio an passuri sint qui prioribus illis non pepercerunt. Nos certè non solum ei ut acquiescamus vetat conscientia; sed etiam stimulat.

ut

P R A E F A T I O

ut libere profiteamur quod de hoc ejus & alterum
 quorundam, inficuto sentiamus. Libenter autem
 id quicquid est officii ab aliis expectassem, quibus
 plus est otii. Et in aetate adhuc florentissimas inge-
 nii & virtutum, & eorum omnium quae ad consili-
 gendum cum tanto viro, necessaria: praefere-
 cum vir septuagenarius & laboribus confectus ad
 contentiosas scriptis abstinere possit, & alia omnia
 meditari, sine accusatione deserti vadimonii. Sed
 cum viri graves pietate & meritis, ex variis locis
 id a me desiderarent, & hoc qualesumque onus,
 suo iudicio, & hortationibus humoris mei im-
 powerent, illud penitus excutere nolui, & sivi me
 eo duci, ut Annotata illa, quae autor inter pau-
 cas amicos suos, & doctos quosdam viros tanquam
 mysteriorum suorum Epoptas, disseminabat, post-
 quam in manus meas pervenerunt, publici juris
 facerem, animadversionibus meis comitata. Quid
 autem in iis praefecerim, Lectorum aequo iudicio
 permitto, quibus si non exactè satisfecerim, id spe-
 ro saltem me ab iis impetraturum, ut promptum
 meum veritatis tuenda desiderium boni consu-
 lant, nec propterea exidiant me à vera pacis
 studio abherere, quam vellem vel sanguine meo
 redemptam. Volumus & nos pacem, sed pa-
 cem Christi, pacem veram, pacem sine
 inimicitias, pacem in qua non fit bellum
 involutum, pacem quae non ut adversa-
 rios subiciat, sed ut amicos jungat. La-
 bens

Hier. Epist.
 ad Theoph.
 contra erro-
 res Ioan.
 Hierosol.

P R Æ P A T I O .

Naz. orat. 1.
de pace.
κερίσος
ἐμπεδός
ὁμολογία ἡ
ἐν τῷ ἁγίῳ
Πατρὶ Ἀγ-
γούστῳ.

bens enim & ex animo , hac Hieronymi verba usurpo. Alioqui, cum Nazianzeno confiteo, melius esse dissidium pietatis causa ortum, vitiosâ concordia. Talis est ad quam nos invitant, qui hoc tempore se ingerunt, non vacati, non aliqua ad illud suscipiendum facultate à dissidentibus partibus donati, praesertim ab iis sine quorum nutu & consensu, quacumque vel offerunt & promittunt, irrita esse necesse est. Nam, inter concionatores Pontificios de quibus dictum est, nullus est qui à Pontifice primum, deinde à sui ordinis generali non pendeat, nullus qui prestare possit quod promittit, & qui ullo diplomate pontificio munitus sit ad illud suscipiendum vel exequendum. Proinde quacumque aut molientur aut gerent, semper improbari poterunt ab ea potestate cui sunt subjecti. Inter eos qui adhuc externa professione nobis adherere videntur, nulli sunt qui suspecti esse non debeant, utpote τοῖς ἑτέροις ἀνομιῶν, dissidia & scandala facientes adversus doctrinam quam didicimus, à quibus monet Apostolus ut declinemus, nedum ut nos iis ad ungamus. Qui autem extra utramque communionem vivunt, nec dum elegerunt cui Religionem se addicant, quod ipsi pro se nondum facere poterunt, vix alius possunt persuadere ut faciant; hoc tantum, ut eorum exemplo, nulli communioni addicti, securè conventus omnes Ecclesiasticas negligant, omnis disciplina jugum abjicientes. Quod

Rom. xvi.
17.

con-

P R Æ F A T I O .

*constitutum nemo prudens, & salutis sua studiosus
 sequetur, nisi velit in Academicorum & Sceptico-
 rum sectam transire, qua à zelo Christiano tam
 aliena est, quam quod maximè. Hac cum ita sint,
 res suas sibi habere sinimus omnes, quotquot non Gal. II. 14,
 recto pede incedunt ut veritati Euangelii
 congruit; nec movemur vel eorum in aliis rebus
 dignitate, vel scientia, qua sapius inflat, prae- 1. Cor. VI 11
 gativa: sed per charitatem qua adificat eos horta- 1.
 mur ut sapiant ad sobrietatem; quod si nolint
 facere, saltem apud alios melius affectos conabi-
 mur obtinere, ne iis aures praebeant qui per blan- Rom. XV 3;
 diloquentiam & assentationem corda ho- 18.
 minum minimè malorum seducunt. Cum
 autem Celeberrimus Grotius, qui nomine Succic-
 cæ Corona legatione in Gallia fungitur, nul-
 lam rationem habuerit recepta apud Suecos
 doctrina, contra Pontificis tyrannidem & er-
 rores Ecclesia Romana, quominus eam impete-
 ret; non debet succensere iis qui Christi no- 2. Cor. V. 13.
 mine legatione funguntur, si qui sint qui
 in ejus dicta liberius inquirant, donec Deus u-
 triusque partis dicta & facta in aperto ponat,
 illustret occulta tenebrarum, & manife- 1. Cor. IV. 5.
 sta faciat consilia cordium, tuncque sic
 unicuique laus à Deo, qui mihi testis est,
 me nullo privato odio adductum, in virum ta-
 lem quem alias suspexi, & cujus egregias dotas
 semper magnifeci, stylum strinxisse; sed solo ve-
 ritatis*

* *

ritatis

P R Æ F A T I O,

*maximo studio. Itaque, quam potui diligenter
cavi, ne modestia limites transgrederer, & res
ita tractarem, ut vir ille doctissimus, justam non
habeat causam, cur de me conqueratur. Deum
precor, ut utrique nostrum magis, ac magis in-
stillet amorem veritatis, & illius concordia
quæ bona est, quæ bono, & quæ Deo co-
pulat. A M E N.*

I N D E X
A R T I C U L O R U M,

Confessionis Augustanæ, de quibus
agitur in Consultatione, Annotatis
& Animadversionibus.

A R T I C. I.

DE unitate divinæ essentiæ in tri-
bus personis. Pag. i.

I I.

De Statu primi hominis & peccato or-
ginali. 2.

I I I.

De Incarnatione filii Dei. 12.

I V.

De Justificatione. 14

V.

De Ministerio verbi externi & Sacramen-
torum. 43.

V I.

De Bonis operibus fidelium. 47.

V I I.

De Ecclesia & Hierarchia. 51.

V I I I.

De Sacramentorum abministratione. 67.

* * 2

I X. De

I N D E X

I X.

De Baptismo infantium, & Ceremoniis
Baptismi. 68.

X.

De Cœna Domini, Transsubstantiatione,
& Sacrificio. 75.

XI. & XII.

De Confessione, pœnitentia, & satisfac-
tione. 111

XIII.

De Usu & numero Sacramentorum. 117

XIV.

De Ordine Ecclesiastico. 121.

XV.

De Ritibus Ecclesiasticis. 122.

XVI.

De Magistratu & rebus civilibus. 125.

XVII.

De Secundo Christi adventu. 132.

XVIII.

De Libero hominis arbitrio & prædesti-
natione. 133.

XIX.

De Causa peccati. 141.

XX.

De Bonis operibus, refertur ad Artic-
lum VI.

XXI.

De Cultu Sanctorum, meritis, intercessio-
ne, reliquiarum & imaginum véné-
ratione. 147.

XXII. De

ARTICVLORVM.

XXII.

De utraque specie Sacramenti, adoratio-
ne & circumgestatione. 161.

Appendix.

De Vnctione infirmorum. 167.

XXIII.

De Coelibatu Sacerdotum. 170.

XXIV.

De Missa, 179.

Appendix.

De Solitariis Missis. 182.

De Sacrificio corporis & sanguinis Chri-
sti & purgatorio. 184.

XXV.

De Monachatu. 199.

Appendix.

De Canonicis. 205.

XXVI.

De Potestate Ecclesiastica. 208.

ADD I.

A D D I T I O N E S

D. Annotatoris ad Consultationem

CASSANDRI.

ARTIC. I.

De Canonicis Scripturis. 216.

II.

De Sufficiencia sacre Scripturæ & autoritate traditionum non scriptarum. 220.

III.

De Perspicuitate Scripturæ. 234.

IV.

An omnibus permittenda sit Scripturarum Lectio? 235.

V.

Fides an sit in irrogenitis? 236.

VI.

De operibus supererogatoriis. 240.

VII.

De hæreticorum pœnis. 242.

VIII.

De discrimine peccatorum quæ dicuntur mortalia & venialia. 248.

Exegesis Epigrammatis Hugonis Grotii. 255.

Appendix ad Artic. VII. continens Theophili Bracheri Milleterii positiones duodecim, de Episcopo Romano, bonis Ecclesiasticis, & Sacris vernaculis. 264.

INDEX

INDEX CAPITVM

Posterioris Tractatus de vera Christianae
 pacificationis & Ecclesiae reforman-
 dae ratione.

CAP. I.	De pace Ecclesiae.	Pag. 3
II.	De Iustificatione.	7
III.	De Fide.	13
IV.	De Confessione.	19
V.	De Satisfactione.	24
VI.	De Cultu Dei & Operibus.	26
VII.	De Ecclesia.	30
VIII.	De Romano Pontifice.	38
IX.	De Sacramentis.	43
X.	De Baptismo.	44
XI.	De Coena.	46
XII.	De Confirmatione.	53
XIII.	De Poenitentia.	60
XIV.	De Unctione.	61
XV.	De Sacris Ordinibus.	63
XVI.	De Vocatone Ministrorum.	69
XVII.	De Ordinibus Minoribus.	72
XVIII.	De Matrimonio.	74
XIX.	De Sacrificiis & Missa.	76
XX.	De Ieiunio.	102
XXI.	De Coniugio Sacerdotum.	107
XXII.	De Cultu & Effectu Ceremoniarum.	111

DE

D E

HVGONIS GROTII

Annotatis *Henoticis*, ad Consulta-
tionem *Cassandri*,

EPIGRAMMA.

VI se cumque nigrâ prami caligine victâ
Romano fortes eripuerunt luto,
Non indignamur, si quis epidermide summâ
Sordibus elotas non habuere manus.
Vel serò sapuisse Phryges sapientia saclo
Major & erecto digna vel ære fuit.
Illâ *Cassandri* VVicelique, *Melanchthonis* illâ,
Illâ *Modrevii* conditione placent ;
Illâ operum, *Spalatine* Senex, sine crimine laudem
A non ingrata posteritate refers.
Sed veteres è luce nova repetisse tenebras,
In vomitus prava sponte redisse suos,
Fabellas & decrepiti deliria mundi
Cœlitus incenso substituisse faci ;
Vim vero facere, ut falsi consinia tangat,
Mollius, & tacitè fiat hic ille color :
Aeneus hac certo : sed si respiret, *Erasmus*
In *Grotio*, nisi sit ferreus, ista ferat ?

H V G O -

HVGONIS GROTII
ANNOTATA
AD
CONSULTATIONEM
G. CASSANDRI.

CVM

Necessariis Animadversionibus,
ANDREAE RIVETI.

AD ARTICVLVM I.

APPPELLATIONEM *personarum*.] Sicur hypostaseos vox non vno sensu ab antiquis est vsurpata, cum vetustiores vnam, posteriores tres hypostases dixerint, ita & personæ vox non statim omnibus bene sentientibus placuit, ut Facundus & alii notant. Et certè vix est ut, cum de Deo loquimur, vtamur vocibus quæ omnes incommodas interpretationes effugiant. Scholæ Græcæ & Latinæ post multas curiosas & audaces disceptationes in verbis tandem conuenerunt, in eorum
A expli-

explicatione sæpè dissident. Græci veteres quidam appellant *ἁπόροις* *ὑπάρξεως*, id quod Latini personas. Cæterum commodissima ac minimè intricata mihi videtur ea explicatio quam Ecclesia Græca quæ erat Constantinopoli, tunc cum vrbs ea caperetur, exhibuit Turcarum Sultano. Res secundæ delicatos faciunt, res aduersæ sobrios. Veruntamen vocibus Theologicis quæ Conciliorum vniuersalium auctoritate aut magno consensu eruditorum receptæ sunt, reluctandum non est. Non enim ita imprudenter fictæ sunt, vt non commodam interpretationem recipiant, atque etiam à multis commodè sint explicatæ. Quibus se addere, aut certè tacere, multò est satius, quàm ob res, sibi non minus quàm aliis obscuras, & nihil ad emendationem morum pertinentes, turbare rem maximam, pacem Ecclesiæ.

ANIMADVERSI O.

Hic Articulus agit de unitate divinæ essentię in tribus personis apud Casandrum. Ad quem hæc nota transire potest, quæ nihil habet hoc tempore controversum, inter eos qui Ecclesiæ Romanæ sunt addicti; & eos quos Protestantes appellant. De re ipsa convenit, nec de verbis apud eos qui candidè agunt, contenditur, præsertim de iis quæ ad rem de qua constabat, à cavillis heterodoxorum vindicandam olim fuerunt admissa: verum quidem est initio nova vocabula veteribus rebus indita, non omnibus fuisse probata, qui omnia tuta timebant. sed postquam de mente eorum constitit, qui iis utebantur, omnes convenerunt in sententiam Nazian-

Nazianzeni quam laudat Facundus, *Nihil pro vocabulorum diversitate dissidendum esse, cum ad eundem sensum omnium diversitas provocet intellectum.* Vel, ut habent ipsius auctoris verba, Orat. 39. *ἔδ' ἐν πλείοσι ὀνομάτων ζυγομαχίσησιν, ἕως αὐτοῦ πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν.* Agebat tum de nominibus hypostasis & personæ. Ostendit autem Facundus, Ecclesiam rem ipsam prædicasse, quamvis ante Sabellium nomen *persona* non fuerit usurpatum. Quod *Græca & Latina Schola* disceptationes curiosas & audaces appellat annotator, ferri potest: fuerunt enim nonnullæ tales. Sed quod Græcorum qui tempore quo Constantinopolis venit in Turcarum potestatem, *explicationem iudicet commodissimam & minimè intricatam*, nescio an omnibus probaturus sit, præsertim Romanis. Si intelligat eam fidei formulam, quæ à Gennadio Scholario, primo post Turcarum Imperium Constantinopoli Patriarchæ, exhibita fuit Mahometo Imperatori, quæ primum edita fuit Viennæ à Ioh. Alex. Brassicano 1530. Deinde in Turcogræcia Crusii 1584. nullam video causam cur a deo laudari debuit, ut aliis omnibus præferatur. Nam præter id quod satis obscurè & ambiguè λόγον & Spiritum vocat *actiones Dei*, cap. 4. *ex natura Dei ortas*, retinet Græcorum sensum, qui λόγον & Spiritum à Deo procedere dicunt, non Spiritum à Patre & Filio. De vocibus olim excogitatis & usurpatis à Conciliis

& Patribus, postquam commodè sunt explicatæ, nec nos litigandum censemus. De re tantummodo constet, omnia erunt in tuto. Sed qui de Serveto, *an de Trinitate per omnia benè senserit*, dubitat, *fieri potest*, inquit, eumque excusare conatur, quia *facilis lapsus in rebus adeo supra humanum captum positis*, paratus etiam videtur ad concedendam Socinianis suam in ea re *prophetandi libertatem*, nedum ut eis de vocabulis litem intendat.

AD ARTICVLVM II.

HOMO, cum primùm est conditus, promissa nulla habuit vitæ cœlestis, sed terrestris tantum. Itaque & vires ei datæ sunt tali præmio respondententes. Alia enim est imago Dei ad quam Adamus est conditus, alia ad quam per Christum nascimur. Euxæ & Adami peccatum non modò documentum fuit imbecillitatis humanæ, pollicitatione præmii cœlestis destitutæ, sed & labem quandam attulit, quæ spe impunitatis multum crevit. Ad vitam cœlestem nobis dandam requirit Deus sanctitatem animi eximiam, & quæ illum Adami, non modò ex quo lapsus est, sed & cum primùm est conditus, statum longè excedat & nos Angelis æquet, manente tamen discrimine eo quod corpora humana ab Angelicis distantia secum ferunt. Est ergo in hominibus cum nascuntur & humana tantum institutione adulescunt, aliquid non idoneum ad vitam cœlestem adipiscendam. Ideo ad eam adipiscendam renasci est opus, id est per Dei præcepta & promissa cœlestia attolli supra vires humanæ naturæ, quæ sibi magis quam aliis consulere solet. Vide si placet, quæ diximus de jure Belli & Pacis

Pacis II. XX. 19. & ad Lucam II. 22. Hofmeisterus & Vilvofius dicunt de tota hac re vix quicquam esse discriminis inter Catholicos & Protestantos.

ANIMADVERSIO.

Hominē cum primū conditus est terrestris tātum vita promissa habuisse, & vires tantū ei datas tali præmio respondentēs, neque eandem esse imaginem Dei ad quam Adam est conditus, cum ea ad quam per Christum renascimur, si absolute intelligatur non comparate, ratione plenioris revelationis, & graduum, nunquam dixit Cassander, nec in Ecclesia Romana tale dogma probatur. Quorsum enim tribuuntur primo homini à Theologis Pontificiis *dona supernaturalia, qua per peccatum dicunt amissa*, si nihil ei datum sit, quo se posset supra hanc naturam evehere? Nonne homo ab initio vitæ promissa habuit, & mortis comminationem audivit? Si mortis æternæ, quod contendit Grotius in libro de Satisfactione, cap 3. cur non etiam vitæ æternæ? Cur ei data fuit anima immortalis, & in ea originalis justitia quam potuit servare si voluisset, si tantū ad id conditus est ut vitam animale[m] degeret in terra? Cur Deus eum alloquio suo & communicatione dignatus est, si terrestris tantum præmii spem ei fecit? Peccatum originale definit Cassander ex Theologis Pontificiis & Protestantium consensu, *carentiam justitiæ originalis debite inesse, cum concupiscentia, sive, cum*

A 3

vitioso

vitioso concupiscentia habitu, qua spiritui & superioribus animi viribus perpetuò repugnat: Iustitiæ autem originalis ex recepta in Ecclesia sententia, hanc esse vim ut per eam homo esset omnibus tum corporis tum animi viribus rectus, nec ageretur ullis turpibus & pravis motibus, sed in eo caro spiritui, & inferiores animi vires superioribus, qua tantum ad bonum hortantur, paterent. Quid igitur deerat homini in statu innocentia creato, quominus ad beatitudinem æternam, quæ in fruitione Dei consistit posset adspirare? Quid ultra nunc possumus expectare in imaginis Dei restitutione per regenerationis gratiam? Non est, inquit annotator, eadem imago ad quam Adam est conditus, cum ea ad quam per Christum renascimur. Duas ergo nobis exsculpit Dei imagines, quarum si prior consistat in ea iustitia & rectitudine, quæ à Cassandro descripta est, in quo igitur consistet posterior illa? Bellarminus ipse lib. de grat. primi hominis cap. 2. prop. 1. contendit hominem creatum fuisse justum, rectum, sapientem, sine concupiscentia & difficultate, quam ipsi in nobis assidudè experimur. Et cap. 3. prop. 2. Primum hominem non accepisse quamlibet rectitudinem sed ipsam etiam gratiam gratum facientem, qua filios Dei & amicos efficit, quaque ad vitam æternam promerendam necessaria est. Prosper de vita contemplativa lib. 2. cap. 18. dicit hominem in primo statu, fuisse expertem peccati, capax Dei. An qui Dei capax est, vitæ cœlestis non est capax? Quod

Anno-

Annotator dicit, *aliam esse Dei imaginem ad quam creatus est Adam, ab ea ad quam per Christum renascimur*, ex sacra Scrip. refellit idem Bellarm. ad Ephes. 4. v. 24. & Colof. 3. v. 10. in quibus Apostolus jubet nos, *Renovari spiritu mentis nostræ &c. & induere novum hominem, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit illum.* Ex his enim colligit, eos qui jubentur renovari, fuisse aliquando novos homines, nempe in Adamo, conditos secundum Deum in vera sanctitate & justitia. Ergo non alia fuit imago innocentia, ab imagine renovationis, si ipsam imaginis essentiam spectemus: nec verum est requiri ad vitam æternam aut cœlestem nobis dandam, sanctitatem quæ longe excedat eam ad quam primus homo fuit conditus, & quæ, ut loquitur, nos *Angelis aquet*, si statum & sanctitatem viæ intelligat. Alia ratio est de statu metæ, quia in eo per Christum tolletur quicquid est mutabile, & inter alia *posse peccare*: quo in statu non fuerunt Angeli primum conditi: potuerunt enim labi & deficere, quod transgressoribus accidit. Videtur autem Annotator, non multum discriminis agnoscere inter conditionem Adami cum primum creatus est, & eam in qua post lapsum nascimur, in qua dicit, *aliquid non idoneum esse ad vitam cœlestem adipiscendam.* Totam autem *renascentiam* necessariam in eo statuit, quòd *per Dei præcepta & promissa cœlestia opus est attolli supra vires humana natura.*

Quæ est pura puta gratia Pelagiana, ut ex Augustino multis in locis patet. *Eam esse Dei gratiam, quia sic conditi sumus, ut hoc voluntate possimus: & quod adiutorium legis mandatorumque suorum dedit, & quod ad se conversis peccata præterita ignoscit. In his solis esse Dei gratiam deputandam.* Apud Aug. lib. de gestis Pel. cap. 35 Et alibi, *Operatur in nobis Deus velle quod bonum est, velle quod sanctum est, dum nos terrenis cupiditatibus deditos, multorum more animalium tantummodo præsentia diligentes, futura gloria magnitudine, & præmiorum pollicitatione succendit; dum revelatione sapientia in desiderium Dei stupentem suscitatur voluntatem, dum nobis suadet quod bonum est.* Ad quæ August. lib. 1. de grat. Christ. cap. 10. *Quid manifestius nihil aliud eum dicere gratiam, qua Deus in nobis operatur velle quod bonum est, quam legem atque doctrinam? In lege namque & doctrina sanctarum scripturarum futura gloria atque præmiorum promittitur magnitudo. Ab eodem fonte promanavit, quod ad vitam cœlestem nobis dandam, dicitur Deum requirere eam sanctitatem, qua nos Angelis æquet, manente tamen discrimine eo quod corpora humana ab Angelicis distantia secum ferunt. Hanc perfectionem Pelagius perfectis suis tribuebat. Verba illius sunt, ad verba Apostoli, non quia perfectus sim, Philip. 3. Dicebat ista Apost. inquit Pelagius, quia nondum pervenerat ad immortalitatem, non quia non pervenerat ad iustitiæ perfectionem. Iam ergo tam iustus erat quam sunt Angeli, sed nondum immortalis,*
sicut

sicut Angeli. Apud August. Serm. V. de verbis Apost. cap. 3. Vnde autem sumserit Annotator doctrinam suam de viribus homini in prima creatione datis, præmio terrestris vitæ tantum respondentibus, facile intelligit qui Socini librum de statu primi hominis legerint, in quo contendit, in statu innocentie hominem non fuisse immortalem, & expressè dicit pag. 5. *tantummodo sui naturæ morti fuisse subiectum, nec in creatione donatum fuisse divina gratia.* Qui etiam alibi, inter errores Euangelicæ doctrinæ nostræ, numerat, *quod Adamo ante peccatum justitiam quandam originalem tribuimus, quam simulatque est creatus ex Dei gratia habuerit, præter eam quod nulla labe infectus esset, quam justitiam sive rectitudinem Salomon intellexit, cum scripsit, Hominem à Deo rectum fuisse creatum seu factum, & præter quam nec ratio ullo modo fert, nec usquam Scriptura testatur, Adamum, etiam ante peccatum, alia ulla justitia fuisse præditum. Et certe si illam habuisset, quam Euangelici, una cum Pontificiis, volunt, non tam facile Dei præceptum violasset.* Hæc ille, lib. Quod Euang. regni Polon. &c. cap. 5. pag. 56. & 57. Smalcus Respons. ad Nova monstra Smigleccii, cap. 24. pag. 215. *Primum hominem ab ipsa creatione, sanctitate & donis supernaturalibus donatum fuisse, vetus est & fœtida fabula.* Crellius Respons. ad Grot. ad cap. 3. pag. 214. & 215, *Vulgarem aliorum (non suam) appellat sententiam, de admirabili quadam primorum parentum ac prope divina ante lapsum*

A 5

sapien-

sapientia, & justitia, qua factum fuerit, ut intellectus quidem Deum ejusque voluntatem, & quicquid est cœlestium mysteriorum, qua ad hominem aliquo modo possent pertinere, perfectè cognitum haberet, voluntas autem cum intellectu penitus conspiraret, denique utriusque sine lucta sese subjiceret appetitus. Ex eo, contra Grotium, argumento ad hominem evincere volebat, non sequi si primo peccato in tanta luce mors æterna fuerit statuta, mortem eandem debitam fuisse omnibus peccatis. Nunc autem, *vulgaris illa sententia*, Grotio non arripit, qui imaginem ad quam conditus fuit Adamus, in talibus donis consistere negat, alioqui primus homo habuisset *vires cœlesti premio respondententes.* An δὲ τέρας ejus φροντίδες sint σοφώτερας, judicet lector Christianus. Fuisse hanc unam ex Hypothesibus Pelagianis constat ex autore quæst. V. & N. Test. 1. part. q. 123. Adamum terrenum esse conditum, sine Sp. sancto, sine adoptione in filium Dei, sine justitia. Hoc fuisse reservatum adventui Christi. Fuit autem hic autor Pelagianus. Cum Caspander doctrinam de peccato originali, non incommodè exposuisset, agnovissetque insignem quendam Theologum aperte asserere, in regenerationis manere peccatum tametsi non imputetur, si peccati ratio in vitio illo & iniquitate, languore, infirmitate & morbo constituatur, addidit conciliationem de qua Vormaciæ convenerat inter Collocutores ab utraque parte. De his filet annotator, qui

qui ad ea quæ scripsit, in lib. 2. de Iure belli & pacis, & ad Lucæ cap. 2. nos ablegat, ut videamus quæ sit ejus de peccato originali sententia; nempe qualis fuit Philonis, Soparris Philosophi, Hieroclis, Celsi, Pythagoricorum, & Aristotelis; qui agnoverunt *σύμφυτον τὸ αἵμαρταίνειν ἀνθρώποις*. Sed illi, neque causam tanti mali, neque pondus intellexerunt. Nec à talibus, labis illius notitia arcessenda est. Sub finem addit, *Hofmeisterum & Vilvofium dicere, de tota hac re vix quicquam esse discriminis inter Catholicos & Protestantes*. Hoc velim esse verum: Sed id non dabunt, qui de ea controversia, adversus Protestantes tot ediderunt scripta: Nec Concilii Tridentini Patres annuerunt quam tot anathemata vibrarunt in eos, in materia de peccato originali.

AD ARTICVLVM III.

CHRISTVS cum dicitur sedere ad dexteram Dei quid significet, tractauimus ad Mat. xx. 21. Christus ex quo in cælum est erectus ubique suis adest. Matth. xviii. 20. xxvi. 1. 20. Adest autem non solâ vi divinâ, sed etiam vi corporis & sanguinis, siue passionis suæ, tanquam instrumentis, per quæ emendationem nostram & salutem operatur. Hæc enim omnia non ad scholasticas disputationes, sed ad vsum referenda sunt. Cæterum digna sunt lectu quæ Augustinus ad Dardanium scripsit.

ANIMADVERSI O.

Articulus tertius apud Cassandrum agit *de incarnatione filii Dei*, de quo inter partes de quarum conciliatione agebatur *probe convenire* fatetur. Agnoscit præterea *eos qui longius ab Ecclesia* (Romana nempe) *recessisse videntur, præclaram in hoc negotio Ecclesie operam navasse*, nempe aduersus Melchiorem Hoffmannum & ejus sectatores, qui Eutychetis hæresim renouarunt. Sententiam eorum qui ex sessione ad dexteram Dei, naturæ humanæ in Christo, *Vbiquitatem*, ut loquuntur, inferunt, merito rejicit, tanquam *hactenus in Ecclesia Christi inauditam*. Hæc omnia intacta relinquit *Annotator*. Sed pauca quædam addit, animadversione digna. Primò dicit se ad Matth. xx. v. 21. tractasse de eo quod dicitur *Christus sedere ad dexteram Dei*, nempe quod dexteræ regis assidere, significat locum à Rege principem. Christum quanquam in regno suo Regem, cum tamen Deo patri suo comparatur, dici sedere ad ipsius dextram. Quam interpretationem communem; & dextram satis, agnoscimus, quia de Christo agitur quatenus est mediator, & regnum exercet mediatorium, de quo Psal. 110. v. 1. Et hoc nihil facere pro Vbiquitatis dogmate, certum est. *Christum autem, ex quo in cælum erectus est, ubique suis adesse*, ex Mat. xviii. v. 20. xxvi. v. 20. omnibus Christianis constat.

Sed

Sed non sine grano salis accipiendum est, quod additur; *Adesse non sola vi divina, sed etiam vi corporis & sanguinis, siue passionis suae, tanquam instrumentis, per quae emendationem nostram & salutem operatur.* Primum, quod pro eodem habet corpus & sanguinem Christi, & passionem Christi, non potest convenire cum eorum dogmate, qui volunt Christum hic nobis adesse sub panis & vini speciebus realiter & substantialiter. Quomodo enim potest *passio Christi*, quae jamdiu desiit, in pane substantialiter adesse? Hoc novum dogma à quodam nuper excogitatum, novas lites potest serere, non autem veteres conciliare. Deinde, si *suis* adest ubique passione sua; non adest iis quos pro suis non habet. Non ergo hypocritis & impiis, qui panis Eucharistici sunt participes. Tertio si *suis* adest *ubique*, adest etiam extra sacramenta, quae non sunt *ubique*. Agnoscimus Christum *ubique suis* adesse quia Deus est. Agnoscimus etiam *suis* adesse *ubique* per Spiritum suum, quod ille voluit in locis ex Matthæo allegatis, ubi etiam probamus annotatoris sensum, *adesse divina efficacia. adesse, id est favere, atque auxilium præbere.* *Adesse* quomodo dixerunt Ebræi שכינה id est divinam cohabitationem, siue præsentiam *adesse, iis qui sermonem habent de lege.* Maximè autem ad rem facit si, quod etiam vult Elias Levita in *tischbi*, per שכינה intelligatur *Spiritus sanctus, eo quod quiescit super prophetas.* Sic etiam
adesse

adeſt Chriſtus ſuis vi *paſſionis ſuae*, cujus merito obtinuit ſuis inhabitationem Spiritus ſancti, quemadmodum per eandem paſſionem tanquam meritoriam cauſam, quæ dici poteſt inſtrumentalis moraliter, *emendationem noſtram & ſalutem operatur*. Hæc *ad uſum referenda eſſe*, annuimus; ſed ad uſum non poſſunt referri, niſi de vero ſenſu conſtet. *Digna ſunt lectu qua Auguſtinus ad Dardanum ſcripſit*, Epist. LXVII. Maximè quæ differit de duabus in Chriſto naturis & earum proprietatibus. De carne Chriſti, in qua venturus eſt ad iudicandum, cui *profecto immortalitatem dedit, naturam non abſtulit*. *Secundum hanc formam, non eſt putandus ubique diffuſus; Cavendum eſt enim ne ita divinitatem adſtruamus hominis, ut veritatem corporis auferamus*. Item: *Spacia locorum tolle corporibus, nuſquam erunt, & quia nuſquam erunt, nec erunt*.

AD ARTICVLVM IV.

PERPETO hîc reciprocatur ſerra λογμαχίας. Nam juſtificare Proteſtantibus eſt remittere peccata: Catholicis, ſanctum ſiue juſtum efficere. Ex uſu Hebræorum קִיָּוִה, cui reſpondet δικαιοῦν, duo ſignificat: primum natiuo ſenſu juſtum aut quod idem eſt ſanctum efficere: deinde ſenſu nonnihil inclinato, tractare velut juſtum, quod fit non ſolum peccata priora, quamuis grauia, remittendo, & imbecillitates quaſdam diſſimulando, verum etiam laudando, præmium & honores pollicendo. Hunc eſſe interdum ejus vocis ſenſum agnoſcunt Cardinalis Bellarminus i. de Juſtificatione

tione

tione cap. 19. Pineda in Jobum 4. Vega libro de Justificatione cap. 3. Salmero in epistolas Pauli disputatione 9. Quousque vis hujus vocis se porrigat, diximus ad Jacobi de fide & operibus locum. Sensus autem hic secundus tam latè quàm diximus patens duo habet discrimina. Nam aut initium notat aut continuationem. Vir sapiens quædam requirit in eo quem ad amicitiam admittat, plura, vt cum eo amicitiam seruet. Remissio quoque peccatorum non semper eodem dicitur modo. Est enim remissio in hoc vt Deus alicui grauibz criminibus inuoluto ea quæ ad conuersionem sunt necessaria non adimat: de qua agitur Lucæ xxiii. 34. Est alia major quâ Deus omnes pœnas remittit & jus dat ad vitam æternam. Est & tertia quâ id jus conseruatur: & quarta quâ lapsò redditur. Dei processus in Euangelio circa hominem hic est. Primum hominibus quantumuis vitiosis non ita irasci voluit, vt non eos præter solitum morem ad se reuocaret, per eximia miracula, præcepta & promissa Christi, perque miracula discipulorum ejus. Qui huic vocationi se accommodant, ii per fidem habitam verbo purgantur. Vbi ea fides ad eum deuênit gradum vt sincerum pariat obedientiæ propositum, quod esse non potest sine dilectione Dei & proximi, quanquam ea dilectio multum adhuc recipere profectus potest, ei qui talis est, id est fidem habet formatam, vt loquuntur Catholici, fidem non in solo intellectu, sed & in voluntate consistentem, vt Melancthon, jam planè condonantur peccata, & si talis moriatur, jus habet ad vitam æternam atque cœlestem, quia Deo pro summa sua bonitate ita visum est. Si verò vita post id conceditur, ad jus illud retinendum requiritur jugis pia operatio & imprimis abstinencia ab omnibus illis criminibus quæ conscientiam vastant, & à regno cœlesti hominem excludunt. Est enim condonatio plena & jus ad vitam æternam datum hac lege atque omine. Hæc est doctrina Apostolorum veterumque omnium.

omnium. Quia verò justificationis vox est ambigua, & propterea ab his & illis aliter & aliter intellecta, pugnas ferit, vtile erit in disputando eâ voce abstinere, & pro ea vsurpare voces remissionis peccatorum & sanctificationis. Remissio illa prima nullum respectum habet operum. Secunda etiam sine operibus potest contingere. Sanctitas in animo esse potest per Dei gratiam ante opera: durare sine piis operibus non potest. Et per hæc opera, non naturæ aut legis, sed Fidei opera, inquam, Gratia servatur Dei in homines fauor, & jus ipsorum ad vitam æternam eandemque cœlestem. Vox meriti à veteribus nunquam vsurpatur vbi de vocatione, aut prima illa remissione agitur. Sed sicut mercedis vox usurpatur in sacris literis, eodem sensu vox meriti, vbi agitur de conseruando illo jure ad vitam æternam, & majore etiam jure ad majora præmia adipiscendo: idque duplici de causa: tum quia opera illa nobilitate suæ originis, vtpote profecta ex verbo & spiritu Christi, & ad ejus exemplar conformata aptitudinem quandam habent ad præmium non vulgare: deinde quia Deus, vt Augustinus loquitur, non aliquid accipiendo, sed liberaliter promittendo debitorem se fecit. Promissi enim ea vis est vt conditionem implenti jus conferat. Facilius hæc intelliguntur si quis legere velit quæ diximus libro I. de Jure Belli & Pacis I. 4. & sequentibus, & libro II. XI. I. Opera autem ista bona de quibus hic agimus, ita vt jam dicere cœpimus, non sunt ex natiuis hominum viribus profecta, sed tota Gratia Dei, quæ per Euangelium contingit, novamque naturam ferit, debentur. Laudanda est in hoc argumento loquendi formula, de qua in Ratisbonensi colloquio conuenit, quam in fine hujus capituli posuit Cassander. Cùm verò dicunt veterum quidam, quos hic produxit Cassander, fide solâ nos justificari, intelligunt nos ex impiis pios fieri per fidem, quæ sola dicitur, non quomodo distinguitur à pœnitentia aut charitate, sed quomodo

modo distinguitur à longa ac jugi operatione. Hoc est quod vult Ambrosius, *Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi. Et ideo nemo gloriatur in operibus, quia nemo factis suis justificatur, sed qui justus est, donatum habet.* Et Augustinus de Fide & operibus: *Bona opera sequuntur justificatum, non precedunt justificandum.* Vide quæ ad Iacobum ea de re diximus. Scholastici interdum etiam iis præparationibus aut impedimentorum remotionibus quæ conuersionem antecedunt, dant nomen meriti, sed improprie. liquet id ex Ambrosio: *Vilesceat redemptio sanguinis Christi, nec mihi misericordia Dei humanorum operum præpogatiua succumberet: si justificatio, qua fit per Gratiâ, meritis præcedentibus deberetur, ut non munus largientis, sed opus esset operantis.* Notandum & hoc, veteres, cum de remissione peccatorum proprie loquuntur, solius misericordiæ Dei & satisfactionis Christi facere mentionem, quia prima illa remissio, vnde cæteræ ortum habent, nullam in nobis requirit conditionem: Deinde quia etiam ubi conditio exigitur, remissio peccatorum non bene venit sub nomine mercedis. neque enim de ea re contrahi solet. Adjungit hic Cassander quæstionem de certitudine propriæ salutis. Ea verò distinguenda est. Nam aut agitur de præsentis statu, aut de futuro. Pro præsentis statu dari posse certitudinem, id est scire posse aliquem pium se & fide & proposito talem esse cui salus promittatur, agnoscunt Ferus, Medina, Catharinus etiam post Concilium Tridentinum, Cajetanus quoque & Guilandus, & speciali libro Isengrinus. Augustinus in Psal. CXLIX. *Est modus gloriandi in conscientia, ut moueris fidem tuam esse sinceram: spem tuam esse certam.* Idem libro XIII. de Trinitate capite I. *Fidem quisque videt esse in corde suo, si credit, & non esse, si non credit.* Tractatu v. super epistolam Joannis: *Nemo hominem interroget, sed redeat ad cor suum. Si ibi inuenit charitatem, securus sit, quia transit à morte ad vitam.*

ftola 162. *De tua certus salute.* Bernardus sermone 1. de Annuntiatione : *Crede tibi peccata condonari. Hoc est testimonium quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus, dicens, Dimissa sunt tibi peccata tua.* Hanc certitudinem sic explicant veteres, vt excludant dubitationem. Basilius libro II. contra Eunomium : *Tunc sine dubio credes te liberum esse à peccato.* Leo Papa II. sermone de festo Paschatis : *Deum sibi inesse non dubitent.* Bernardus super Cantica : *Non dubito.* Blofius : *Humiliter precare, nihil hasitans, sed certo credens.* Hofius : *Coram Tribunali tuo nos intrepidi sistimus.* Antonius Marianus : *In dubitationis labyrintho non errant, qui per Christum adepti sunt iustitiam.* Cæterum non male faciunt qui quemque admonent, ne temerè de se hoc credat, sed post diligens examen. Falluntur enim multi fidem putantes esse eam quæ fides non est, & tenue desiderium melius vivendi sumentes pro firmo illo quod requiritur proposito. Sed id non impedit, quominus signa gratiæ aliquando tam aperta sint, vt nulla formido, nulla dubitatio sit conjuncta huiusmodi cognitioni, vt loquitur Tapperus. Altera est quæstio de certitudine pro futuro. Hic datur magis bona spes quàm certitudo, spes qualis est in honesta matrona, quæ cum semper casta fuerit, etiam in posterum talis esse vult, & futuram, se confidit, ideòque non metuit anxie ne se maritus repudiet. Hæc spes sollicitudinem & cautionem non excludit. *Quamdiu enim vivimus in certamine sumus,* vt ait libro II. contra Pelagium Hieronymus. Bernardus : *Certitudinem utique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos.* Hic verò periculosè admodum labuntur qui volunt singulos credentes certos esse suæ prædestinationis. Qui putat se stare, videat ne cadat. I. Cor. x. 12. Cum timore ac tremore salus obtinenda est. Philipp. II. 12. De hoc argumento non spernenda sunt quæ scripsit Modrevius in libris de Emendanda Ecclesia, & M. Antonius de Dominis lib. VII. c. II. quæ. 5.

ANIMADVERSI O.

VÉRUM est quod ait annotator, perpetuò hic recipiari *λεγομαχίας*, & apud neminem magis quam apud eum, & eos quos sequitur. Certè hic se versat in varias partes, & dictatorem agit, comminiscens eas *justificationis* significationes, quæ nec in Scriptura extant, nec in eorum scriptis, quibuscum hæctenus de ea re disputatum est. Nostri, neque hic *λεγομαχίαν* ullam exercuerunt, qui nudè & simpliciter sententiam suam expresserunt, nec confuderunt ea quæ conjungenda sunt, sed inter se distinguenda, *justificationem* & *sanctificationem*: ad quam confusionem nos vult adigere, & in eum finem *justificationis* vocem abjicere, quam *ambiguam* esse dicit, quod verum facere contendit suis divisionibus, & distinctionibus. Cassander multo minus intricatus est, & sensum suum perspicuè magis effert, addo & magis candidè. Duas hic profert significationes verbi *δικαιοσύνη*, cui respondet *δικαιοσύνη*; quarum priorè & nativam dicit, idem esse quod *sanctum efficere*: deinde sensu nonnihil inclinato, tractare velut *justum*. Nullum tamen locum ex sacra Scriptura profert, quo probet *nativam* illam significationem, neque etiam alteram, prout eam exponit. Nec certè ullus est in scriptura veteri locus, in quo verbum illud significet infundere alicui *justi-*

tiam, aut inhærente justitia donare. Ubi-
cumque reperitur, significat, justum pronun-
ciare, reum absolvere, justum declarare, di-
ctum aut factum alicujus approbare: quo sensu
etiam dicuntur homines Deum justificare, aut
Sapientiam justificari ab hominibus. Sic etiam
vox græca quæ ei responderet. Deut. 25. v. 1.
Prov. 17. v. 15. Ies. 50. v. 8. & cap. 5. v. 23. & aliis
similibus locis vox illa in sensu forensi accipi-
tur, quæ etiam opponitur condemnationi.
Quod ergo dicit annotator, *secunda illa si-
gnificatione, idem esse quod tractare velut justum,
idque esse non solum peccata priora remittere, quam-
vis gravia, & imbecillitates quasdam dissimulare,
sed etiam laudare, præmium & honores polliceri;*
id non exprimit aut satis explicat vim vocis,
cujus significationem nimis extendit, & sub
justificandi verbo comprehendit non ea quæ
propriè, & ut ita dicam, formaliter, ad justi-
ficationem pertinent, sed eam consequentia,
& quæ ab ea distinguuntur. Includit certè ju-
stificatio remissionem peccatorum propter
meritum Christi; neminem enim Deus pro-
nunciat justum, cui peccata non remittat. Sed
laudare, præmium & honores polliceri, id ad
justificationem propriè non pertinet, sed ad
justificationis & sanctificationis fructus, non
ad absolutionem à peccatis & justitiæ impu-
tationem, in qua consistit justificatio propriè
dicta. Neque est aliquid quod cogat ut acci-
piamus

piamus vocem *justificandi* Dan. 12. v. 3. vel Apocal. 22. v. 11. pro eo quod est *justitiam infundere*, aut justum & sanctum efficere. Neque enim hoc potest esse hominum opus. Dicuntur erudientes eos justificare, apud Danielelem, quos postquam ad fidem per verbi prædicationem adduxerunt, à peccatis absolvunt, eis peccatorum remissionem annunciantes. Dicitur in Apocal. qui justus est adhuc justificari, cum sanctis operibus ostendit se esse justificatum. Opera enim dicuntur justificare, quia sunt justificationis indicia, & declarationes sive manifestationes. Quod si aliquando vox hæc acciperetur eo sensu, quem autor *nativum* appellat, non tamen sequeretur non standum esse frequentiori significationi, maximè cum locorum circumstantiæ eo nos ducunt. Sunt enim viri docti, inter reformatos, qui non abnuunt verbum *justificandi* posse alicubi in ea significatione accipi, quam *nativam*, appellat autor, nempe pro *justum efficere*, vel per doctrinam & institutionem, quam *erudientes* adhibent per Scripturam sacram, *quæ utilis est ad institutionem quæ est in justitia*. 2. Tim. 3. v. 16. vel per efficaciam Spiritus, per quam Deus inhærentem justitiam cordibus suorum infundit, quæ propriè *Sanctificatio* dicitur. Hanc nemo reformatus negat, quinimo necessariam agnoscit in omni homine justificato. Sed negat tantum, confundendam esse cum *justificatione* illa, per

quam Deus nocentem absolvit à peccatis, & cum eo in gratiam redit, de qua propriè hic agitur. Cum ergo agnoscant etiam adversarii, *verbum illud de quo agitur, esse forense* (sunt verba Pinedæ in 4. cap. Iobi) *spectans ad innocentis adsolutionem*, quam forensis significationem Nandanus in Epist. ad Ephel. cap. 1, pro eo quod est *justum declarare*, magis familiarem, & magis obviam esse fatetur; Id tantum expendendum, an ubi agitur de *justificatione* impii apud Paulum, non eo sensu accipiatur? Id perspicue demonstratur ex antithesi *justificationis & condemnationis*. Rom. 8. 33, *Deus est qui justificat, quis est qui condemnet?* Quoniam autem neminem Deus justum pronunciat, sine fundamento justitiæ, quæstio est an justitia quam Deus respicit in absolvendo reum cum sistitur ante ejus tribunal, sit homini justificatio propria & inhærens, vel *imputata*? Posterius illud etiam cum Paulo post Davidem dicimus, quia beatum illum David pronunciat, *cui non imputatur peccatum*, id est, interprete Paulo, *cui imputat justitiam, sine operibus*, Rom. 4. v. 6. 7. & 8. Vellem, annotatorem, perpendere ea quæ Andreas Friccus Modrevius, quem sub finem hujus annotationis laudat, scripta reliquit in IV de Ecclesia libro, cap. XI. in quo inter alia hæc habet notanda. *Illud in hac disputatione maxime considerandum, justitiam Christianorum duplicem esse, alteram in nobis,*
alteram

alteram extra nos. Illam dicunt inherentem, quae constet fide, spe, & charitate, omnibusque aliis virtutibus, quibus nova Christiani hominis vita aestimatur, de eaque loqui Ioannem, 1. Ioan. c. 3. his verbis: Qui facit iustitiam iustus est; Et Iacobum, Iac. 3. cum inquit: Videtur quod ex factis iustificetur homo, & non ex fide tantum. Hancque iustitiam instar aliarum qualitatum, recipere intentionem & remissionem, prout virtutes in quibus posita est, intendanter aut remittantur. quemadmodum Angelus ad Ioannem in revelationibus, Apocal. 22. inquit: Qui iustus est, iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur. Verum quantumvis haec iustitia intendatur, inchoata tamen censetur, non perfecta. Fragilitas enim humana non sinit eam pervenire ad perfectionem, quam requirit lex. Non igitur est huiusmodi qua mereri possimus remissionem peccatorum, ac vitam aeternam, Solus igitur Christus legi satisfecit; qui peccatum non fecit, nec dolus repertus est in ore ejus. Solus praeditus est iustitia illa perfecta, & numeris omnibus absoluta; idque eo usque ut eam in alios transfundat, omnibusque sibi fidentibus acceptam referat, Paulo Apostolo locupletissimo teste, &c. Post varia ex eo testimonia, sic pergit. Has autoritates ided adscribere volui, ut palam facerem, novum non esse, (ut quibusdam videtur,) nec inauditum, sanctos iustitia Christi dici justos, quin eam esse VNICAM qua omnis nostra imperfectio suppleatur, cujusque commendatione, nos in Dei conspectum venire oporteat, siquidem frui velimus felicitate illa sempiterna. Neque verò

dubium est, quia iustitia inhaerens, hoc est generatio
 & nova vita donentur nobis, simulatque imputatur
 nobis iustitia Christi. Verum, non quia hac conjun-
 cta sunt, ideo distinguenda non sunt. Alia ratio est
 dandi, alia accipiendi. Quae iustitia à Deo nobis im-
 putatur, eam accipimus à Deo justificante: quae à
 nobis fit, eam reddimus Deo. Et paulo post: Ita-
 que, in hac iustitia, nobis à Christo imputata, nul-
 lus habendus est ad bona opera respectus. Cum enim
 ea in remissione peccatorum (ut ex verbis Davidis
 Paulus colligit, beatitudine describenda,) posita sit,
 certa esse non posset in hac operum imperfectione. Ma-
 net enim aeterna maledictio eos, qui non permanserint
 in omnibus quae scripta sunt in libro legis. Vtramque
 iustitiam nobis donari, & simul quidem donari, nemo
 est qui neget: sed fines utriusque considerandi sunt;
 cumque ea quam inhaerentem vocamus, sit manca,
 imbecilla, & ex ea parte quatenus legi à nobis non
 satisficit, IMPERFECTA: Necessario faciendum
 est, ut in illa Christi iustitia QVAE PERFEC-
 TA EST, omnes acquiescant, quicumque de pec-
 catorum remissione, adoptione sui in filios Dei, dona-
 tione vita aeterna, certi esse volunt. Hæc ille, qui
 ubique inculcat duplicem illam iustitiam, u-
 nam imputatam, ex misericordia Dei per Je-
 sum Christum; alteram inhaerentem: Illam
 perfectam, qua coram Dei iudicio stamus se-
 turi; hanc imperfectam, quæ etiam miseri-
 cordia opus habet. Huic veræ sententiæ etiam
 adhæserunt alii in regno Pontificio. De Pig-
 ghio

ghio id notum est , ut & de autoribus Antididagmatis. & Enchiridii Colonienfis. De Cardinali Contareno idem iudicandum , qui post distinctam duplicem illam iustitiam , *inherentem nempe nobis , & charitatem , quæ diuina effici-mur consortes natura: & iustitiam Christi nobis donatam , qua inserti sumus Christo , & induimus Christum.* & hac secunda sic loquitur, *Hac ergo SOLA CERTA & stabili nobis annitendum est. & obeam SOLAM credere nos iustificari coram Deo , id est iustos haberi, & esse iustos. Hic est pretiosus ille Christianorum Thesaurus.* Et post alia ad rem eandem spectantia , eamque confirmantia, *Credo , inquit , satis illustratum fuisse hactenus locum de iustificatione apud Deum, utra debeamus niti, NITI inquam an iustitia inherente, an iustitia Christi nobis donata & communicata.* Hæc ille Tract. de justif. expurgato post Concil. Trident. edito Venetiis 1589 , cum variorum approbationibus. Hanc esse debere necessario sententiam omnium Scholasticorum & recentiorum in Ecclesia Romana Doctorum , qui dicunt , iustitiam inherenter non reddere nos gratos Deo suapte naturâ , sed ex Dei favore & acceptatione ; Similiter & aliorum qui censent qualitatem in nobis inherenter , esse quidem veram iustitiam & sanctitatem , tamen suapte natura non purgare nos à peccatis , nisi accedente noua voluntate & favore Dei condonantis peccatum , vult Iesuita Vasques in 1. 2. Tom. 2.

Disp. 222. cap. 2. *velint*, inquit, *nolint*, *coguntur concedere novam imputationem meritorum Christi*. Unde & alibi *miratur*, non solum antiquos Scholasticos, sed etiam recentiores Theologos post Concilii Trid. definitionem, tam exilem justitiam inhaerentem, justis concessisse, ut ex se non habeat vim tergendæ maculas peccatorum, nec eas purgare valeat, nisi favore & condonatione Dei relaxentur. In 1. 2. tom. 2. Disp. 104. cap. 2. Ex quibus colligendum est quanti sit momenti hæc controversia, quæ secum trahit alias, de perfectione inhaerentis justitiæ, de reliquiis peccati originalis, an peccati rationem habeant? de justificatione ex bonis operibus, de eorum perfectione, & propriè dictis meritis; de certitudine justitiæ & salutis, vel dubitatione, &c. Has non esse *λογωμαχίας* de rebus non necessariis, sed de iis in quibus vertitur totius salutis cardo, agnoscent, qui præjudicio non abripiuntur, & qui in veras salutis causas sollicitius inquirent. Quamvis enim utrinque de satisfactione Christi & ejusdem meritis quibus salvamur, videatur convenire; distat tamen longè unius partis sensus à sensu alterius. Nam ii quibuscum nobis res est, volunt sanguinem & meritum Christi sive ejus obedientiam, impetrare justitiam illam inhaerentem, qua immediatè justificemur, tanquam à causa proxima; ab obedientia autem Christi tanquam à causa remota, ad quam nobis non sit immediatè recurrendum, postquam justitia

tia illa inhærente habituali, & iustitia operum actuali fuerimus ornati, quæ sufficiet sine respectu proprio ad meritum Christi, ut à peccatis per nos ipsos liberemur, & vitam æternam mereamur. Nos autem, quamvis agnoscamus regenerationis & sanctificationis donum, nobis fuisse per merita Christi impetratum, humiliter tamen fatemur talem esse in hac vita hanc iustitiam, ut per se coram Dei tribunali subsistere nequeat, & nisi immediatè sub umbra Christi tanquam veri propiciatorii delitescamus, actum esse de salute nostra, quia, ut Trajectensis Adrianus, qui postea ad Papatum euectus est, agnovit, In 4. de Sacr. Euchar. fol. 20. *Iugiter supra pannum bonæ vitæ, quem iustitia operibus teximus, stillamus sanie diversorum criminum. Quæ igitur ex eis poterit esse fiducia apud Deum, qui neminem diligit, nisi ex toto corde conversum?* Præverat Bernardus, Serm. 5. de verbis Esaiæ, *Nostra, si quæ est humilis iustitia, recta forsitan, sed* NON PVR A. Præstiterit igitur, etiamsi electi simus in numerum filiorum Dei, cum Davide orare, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur coram te omnis vivens.* Pl. 143, v. 2. Hoc etiam in praxi sentiunt, qui securè aliquando de sua iustitia præsumpserunt. Hic adscribam locum notandum ex Ep. Clem. ad Corinth. an. 1633. è tenebris eruta, pag. 41. editionis Oxoniensis; *Καὶ ἡμεῖς οὖν ἀπὸ θελήματος αὐτοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠληθέντες, ἔδι' ἐαυτῶν δικαιοσύμεθα,*
ἔδὲ

ἐδὲ Ἄφ' τῆς ἡμετέρας σοφίας, ἢ συνέσεως, ἢ δισθε-
 βείας, ἢ ἔργων ὧν κατεργασάμεθα ἐν ὁσιότητι καρ-
 δίας. ἀλλὰ Ἄφ' τῆς πίστεως, δι' ἧς πᾶν ἄστυξ ἀπ' αἰ-
 ὶν & ὁ παντοκράτωρ Θεὸς ἐδικαίωσεν. Et nos ex vo-
 luntate ejus (Dei) in Christo Iesu vocati, non per nos
 ipsos justificamur, neque per sapientiam nostram, in-
 telligentiam, pietatem, vel opera, qua in pietate cordis
 & sanctimonia operati sumus, sed per fidem, per quam
 omnipotens Deus omnes ab initio justificavit.

Videamus jam processum Annotatoris
 quem Deo præscribit, in homine justificando;
 hoc est, quemadmodum ille sensum verbi justi-
 ficandi excogitavit, non solū peccata priora, quan-
 vis gravia remittendo, & imbecillitates quasdam dis-
 simulando, verum etiam laudando, premium & ho-
 nore pollicendo. Ait ergo sensum illum secundum duo
 habere discrimina; initium notare, aut continuatio-
 nem, & virum sapientem quadam requirere in eo
 quem ad amicitiam admittat, plura ut cum eo ami-
 citiam seruet. Huic homini Deus sapiens non
 erit, nisi hominum morem sequatur in amici-
 tia contrahenda! Quæ requirunt homines in
 aliis, ipsi non faciunt, sed id ab eorum facultate
 expectant, quibuscum contrahunt. Alia est
 Dei ratio, qui cum admittit aliquos ad amici-
 tiam, eos non admittit sponte venientes &
 non vocatos, sed vocat ipse & ad amicitiam
 invitat, quos ad id dilexit priusquam dilige-
 rent. Quod si ab iis aliquid requirat, facit ipse
 & operatur in eis, ut velint & perficiant, quæ
 duo

duo ab uno fonte profecta, *initium & continuationem* efficiunt; & qui vocatos admisit, facit etiam quæcumque requirit ad amicitiam illam seruandam. Credenti in Christum promittit, quod non peribit, sed vitam æternam habebit Joh. 3. Id fieri non potest nisi cum amicitia Dei conseruatione. Fides autem Dei donum est. Pergit illé, & remissionis peccatorum quatuor modos comminiscitur; potuit eos in infinitum multiplicare, si pro ratione status diversi hominum, modi remissionis sunt multiplicandi. Remissio peccatorum, respicit hominem cui remittit Deus, & peccata quæ remittuntur. Varia possunt esse peccata, sed unus est remissionis modus, si Deus *non imputet peccatum* ad pœnam quam meretur peccator. Est, inquit, *remissio in hoc ut Deus alicui gravibus criminibus involuto, ea quæ sunt ad conversionem necessaria non adimat: de qua agitur Luca 23. v. 34.* Ibi certè petit Christus, pro iis qui eum crucifixerunt, ut *Pater remittat ipsis*, hoc est non imputet hoc peccatum ad pœnam quam merebantur, sed hic remissionis modus est unicus, quamvis variis peccatorum generibus adhibeatur. Non adimere necessaria ad conversionem, non est remittere peccatum, sed non adimere ea quæ ad remissionem peccati sunt prævia. Dare pœnitentiam, non est peccati remissio, quamvis ad remissionem obtinendam præuium sit. **Secundus modus, quo Deus omnes**

pœnas

pœnas remittit & jus dat ad vitam æternam, non est novus modus, sed remissionis gradus major. Donatio juris ad vitam æternam, nõ est remissio peccati, sed consequens, ex Dei liberali gratia. Posset enim Dẽus non impurare peccatũ ad pœnam, etiam purgare à peccato, nec tamen dare vitam æternam. Idem dicendum de *conservatione juris illius*. Nam conservatio juris ad vitam, non est remissio peccati. Quartus modus, quo lapsò redditur id jus, non est remissio peccati, sed consequens remissionis, ut dictum est in præcedenti. Pro ratione peccatorum & pœnarum, possunt distingui remissionis peccatorum gradus; non conungi varii remissionis modi. Quod spectat processum Evangelii ab Annotatore institutum, est etiam in eo aliquid examine dignum. *Primum*, inquit, *hominibus quantumvis vitiosis non ita irasci voluit, ut non præter solitum morem ad se revocaret, per eximia miracula, præcepta & promissa Christi, perque miracula discipulorum ejus*. Hæc non possunt intelligi de omnibus hominibus, quia non omnes revocantur per ea omnia, sed tantum de iis qui hæc viderunt, aut in prædicatione Evangelii audiverunt. Deinde, non est sufficiens enumeratio, quoniam ipsius Christi, ratione personæ & officiorum, necessaria est cognitio, ac prævia institutio, quæ sub miraculis, præceptis & promissis non continetur, & partem Evangelii præcipuam facit. Pergit, *qui huius vocationi se ac-*

commodant, ii per fidem habitam verbo purgantur. Certè; Deus enim fide purificavit corda eorum, Act. 15. 9. Hoc est ergo Dei opus, qui quos vult se accommodare vocationi non solum vocat verbo, sed etiam intus movet, & fide donat, qua eorum corda purgat. Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei, Rom. 9. Addit, ubi ea fides ad eum devenit gradum ut sincerum pariat obedientia propositum, quod esse non potest sine dilectione Dei & proximi &c. ei qui talis est, id est fidem habet formatam, ut loquuntur Catholici, fidem, non in solo intellectu, sed in voluntate consistentem, ut Melanchthon, jam planè condonantur peccata &c. Fides quæ non parit obedientiæ propositum, non est vera fides. Hæc cum primum ingeneratur cum pœnitentia conjuncta est, quæ non potest esse sine obedientiæ proposito. Fidei formatæ & informis apud veteres Catholicos ne vestigium quidem reperitur, si de fide justificante & salvifica (ut cum Augustinus appellat) quæstio sit. Nulla est vera fides, sine sua forma, quæ dat esse rei. Rectè Melanchthon fidem illam in intellectu & voluntate collocavit, quamvis id Scholastici concoquere non possint. Sed si Annotator in Melanchthonis doctrina de justificatione & fide acquiescat, cur tot ambages quærit, cur tot excogitat diverticula? Melanchthon constanter docuit, justificationem significare remissionem peccatorum & reconciliationem, seu acceptationem personæ ad vitam æternam.

nam.

nam. Hebr. *justificare*, esse verbum forense, ut si dicam Populus Romanus *justificavit* Scipionem accusatum à Tribunis, id est absolvit & *justum* pronunciavit. Sumfisse ergo Paulus verbum *justificandi* ex consuetudine Hebr. sermonis, pro remissione peccatorum & reconciliatione seu acceptatione. Addit, quamquam Deus cum remittit peccata simul donet Sp. sanctum, inchoantem novas virtutes, tamen mentem perterrefactam primum querere remissionem peccatorum & reconciliationem, de qua hic angitur, de qua dimicat in veris pavoribus, non disputat qua virtutes infusa sint, qua etsi comitantur reconciliationem, tamen nequaquam judicandum esse, nostram dignitatem aut munditiem causam esse remissionis peccatorum. De fide ait, non tantum esse notitiam historiarum, sed fiduciam misericordiarum promissarum propter filium Dei. Hanc misericordiam fide apprehendi; Est, inquit, *hec vera definitio fidei: Fides est assentiri universo verbo Dei nobis proposito, adeoque & promissioni gratuite reconciliationis donata propter Christum Mediatorem, estque fiducia misericordiarum Dei promissarum propter Christum mediatorem. Nam fiducia est motus in voluntate, necessario respondens assensioni, seu quo voluntas in Christo acquiescit, quod cum fit accenditur Sp. sancto, & nova luce.* Hæc Melanchthon in locis comm. anni 1543. loco de gratia & justificatione. Cui si consentiat Annotator, nihil habet quod à nobis requirat. Id tantum persuadeat suis Catholicis, & in hoc articulo coibunt dextræ. Quod ait jus vitæ æternæ retinendum

nendum *requiri piam & jugem operationem &c.* si id intelligat de causa juris illius, verum non est. Si hæc requirat, *tanquam viam ad possessionem juris illius*, verum est, nec abnuimus. Sed jus illud à Deo datur & conservatur in omnibus verè credentibus, in quibus ingenerat studium pietatis & bonorum operum, quæ sint occultæ prædestinationis indicia, futuræ fœlicitatis præfagia, via ad regnum, non causæ regnandi.

Iustificacionis vocem quod *ambiguam* dicit, idem dici potest de sanctificatione, quam ei vult substitui. Imò multo magis ambigua est. Nam *sancti* vocantur, *sanctissimi*, imo *sanctitas* ipsa, qui vitiis omnibus sunt inquinatissimi. Aliud est justificatio, aliud sanctificatio; nec sanctificatio in scriptura, pro remissione peccatorum accipitur, sed pro novis qualitatibus eorum quibus peccata remissa sunt. Sanctitatem in animo esse posse per Dei gratiam sine piis operibus, falsum est. Nam Charitas & timor Dei, non sunt tantum in homine tanquam habitus, sed actus suos habent internos, in quibus maximè consistunt bona opera. Gratiam autem quomodo descriperit, antea vidimus. *Per opera servari Dei in homines favorem*, inverso ordine dicitur, cum potius per favorem Dei, servetur in homine sanctitas cum bonis operibus; quæ opera Dei favore & misericordia opus habent, quia non sunt perfecta. Id

C

agnoscit

agnoscit Cassander, *justitiam* quam inhaerentem appellant, *quam imperfectam & inchoatam* Protestantes vocant, aliqua ratione talem esse, si in se consideretur, & ad severitatem divina legis expendatur: qua tamen rursus perfecta est, hoc est Deo gratia & accepta, si ex fide & gratia Dei aestimetur, cum ejus imperfectio propter Christum per fidem in nobis inhabitantem non imputetur.

Vbi est imperfectio justitiæ & operum debitorum, ibi nulla meriti ratio propria potest haberi. Si merces talibus operibus promittatur & detur, non est merces ex debito, sed ex gratia, & liberalitate donantis. Neque etiam si meritum tantum dicatur ex pacto; quia nemo perfectè illud pactum servat: ut merito agnovit Gregorius Romanus, lib. ix. Expos. in Iob. cap. 11. *Omnem humanam justitiam, iniustitiam esse convinci, si districtè judicetur; prece ergo post justitiam indigere, us qua succumbere discussa poterat, ex judicio pietate convalescat.* Et lib. xvii. cap. 10. *Singulorum bene viventium mentes, à peccatorum maculis munda non sunt, si remota pietate iudicentur, quia apud districti iudicis oculos sua unumquemque corruptibilitas inquinat, nisi hunc quotidie gratia parcentis tergat.* Hic si quis quærat merita, nihil reperiet nisi meritum mortis, si misericordia non subveniat. Loquitur autem Gregorius de operibus non quæ fiunt ex nativis hominum viribus, sed de operibus quæ fiunt ex gratia. In quo statu, *Electorum animus prodeire ad libertatem iustitiæ nititur,*

tur, sed adhuc compede infirmitatis tenetur, ut ait ibidem Gregorius. qui siclibi concludit: Si ad opus virtutis excrevero, ad vitam NON EX MERITIS, sed ex VENIA, convalesco. Moral. lib. IX. cap. 14. Si quis plura de meritis desiderat legat Rever. Mortoni Dunel. Episc. Antidotum contra venenum meriti ex condigno, & Rever. Davenantii Sarisb. Episc. disputationem doctiss. de justitia actuali. Item quæ scripsimus, ad Guil. Bailii Catech. part. 4. quæst. 17.

Quod spectat formulam, in quam consenserunt collocutores Ratisbonenses, & quam Cassander probat, eam non improbamus: nempe *quod fides viva apprehendit misericordiam Dei in Christo, & credit iustitiam quæ est in Christo sibi gratis imputari: & quæ simul pollicitationem Spiritus sancti & charitatem accipit, & sic qui iustificatur iustitiam accipit, & habet per Christum etiam inhaerentem, sicut dicit Apostolus, Abluti estis, sanctificati estis, iustificati, estis: tamen anima fidelis huic non innititur, sed soli Christi iustitia nobis donata.* Si hæc laudanda sit in hoc argumento loquendi formula, nihil est quod non debeat probari, in Articulis XVIII. & XXII. confessionis Ecclesiarum Galliarum; quibus profitentur, *omni virtutum & meritorum opinione abjecta, in sola Iesu Christi obedientia se prorsus acquiescere, quæ quidem nobis imputatur, tum ut tegantur omnia peccata nostra, tum etiam ut gratiam coram Deo nanciscamur.* In eo constituunt nostram justificationem. *Sed credunt etiam, nos qui natura*

servi

servi sumus peccati, hac eadem fide intercedente in novā vitam regenerari. Recipere autem per fidem, hanc sanctē vivendi gratiam, dum promissionem illam Evangelii amplectimur, quod daturus sit nobis Sp. sanctum Dominus. Tantum igitur abesse, ut benè vivendi studium fides extinguat, ut etiam illud cieat & inflammet in vobis, undè bona opera necessario consequuntur. Sic Calvinus Antidoto ad Concil. Trident. acta, ad sess. vi. cap. 6. Non negandum est quin perpetuò conjunctæ sint & cohereant due ista res, sanctificatio & justificatio; sed perperam inde infertur unam & eandem esse. Fatemur, simulatque justificatur quispiam, necessario innovationem quoque sequi. Neque vero ambigitur, an sanctificet Christus nec ne, quoscumque justificat. Hoc enim esset lacerare Evangelium, adeoque Christum ipsum decerpere, si quis justitiam quam fide consequimur, separare velit à pœnitentia. Hæc ille.

Quod adnectit Annotator de Sola fide, de qua in quæst. de justif. testimonia producit Cassander, illud interpretatur, *quomodo*, inquit, *fides distinguitur à iugi operatione*. Certè, quomodo opponitur omni operationi, sive cuilibet operi cui justificatio adscriberetur. Volunt enim, quod vult Scriptura, solam fidem in Dei misericordiam justificare, non qua est opus, cui justificatio debeat vel ex congruo vel ex condigno, sed qua est unicum instrumentum, quo percipimus justitiam nobis in Christo donatam per remissionem peccatorum. Quæ ex

Ambro-

Ambrosio & Augustino citantur, nescio quorsum tendant. Certè scopum non attingunt, aut contrarium dicunt ejus quod Annotator vult inde elicere; maximè cum Ambrosius dicat, *Fidem esse qua liberat per sanguinem Christi, quia beatus ille cui peccatum remittitur, & venia donatur.* Cassander ingenuè & verè agnoscit, *sola fide justificari, idem esse, quod sola gratia Dei, non ex operibus justificari;* inculcandum autem populis, *fidem, tametsi solam justificare, solam tamen esse non posse,* quod sedulo faciunt omnes reformati. Sic etiam Modrevius, *Cum loquor de sola fide, non opera excludo à fide; quæ si vera sit sine illis esse non potest: sed tum dignitatem operum qua nulla est, vel non talis est qualem requirit. lex, tum vero respectum ad ipsa opera.* De Eccles. l. 2. Tract. 2. Idem lib. 4. in Apologia post tractatum de justificatione, pro eodem habet *Sola fide justificari, & justificari per gratiam sine operibus:* citatque Ildorum Clarium Brixianum, ad Pauli verba, *ei qui non operatur, Hunc, inquit, Pauli locum facilius intelliges, si quod dicitur ex fide, & quod dicitur secundum gratiam idem esse cogites.* Videatur Chamierus de Iustif. lib. 22. cap. 5. & quæ scripsimus Cathol. Orth. Tract. IV. Quæst. 10. ubi hanc quæstionem ex professo tractamus. vide etiam Melanchthonem, in Apologia Confess. August. *Quod remissionem peccatorum sola fide consequamur;* & in locis communibus Articul. de justificatione.

Scholasticos iis præparationibus quæ conversionem antecedunt dare nomen *meriti* sed *improprie*, de quibusdam verum est, non de omnibus. Addo non *improprie* solum, sed falso & perniciosè. *Liquere id ex Ambrosio*, ait, citatque locum ex libro *de vocatione gentium*, qui Ambrosii non est: nec de præparationibus tantum loquitur, sed de toto justificationis progressu, quem *meritis præcedentibus* jure denegat, quia nulla sunt. Ad *primam remissionem peccatorum non requiri conditionem*, verum non est, quia non remittitur peccatum adulto, nisi pœniten-
 tenti & credenti. Sed verum est, *ubi conditio requiritur, remissionem peccatorum non venire sub nomine mercedis, quia de ea re contrahi non solet*. Cum autem tota justificatio in remissione peccatorum, & justitiæ imputatione consistat, frustra sunt qui hic merita somniant, sive ad primam remissionem, sive ad secundam vel tertiam, aut millesimam.

Ad ea quæ Cassander habet *de certitudine propria salutis* adnotantur nonnulla animadversione digna. Agnoscit veteres in hoc loco inter *speram & fidem non multum distinxisse*, citatque ex Hilario hæc verba Can. 6. in Mat. Ergo regnum cælorum quod propheta prædicarunt, Dominus noster in se positum esse confessus est, vult absque aliqua incerta voluntatis ambiguitate sperari: alioqui justificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fuit ambigua. Addit Cassander, *neminem esse Ecclesiasticorum, nec è Schola-*
 sticis

sticis quidem, qui non hanc fiduciam & certitudinem de gratia & misericordia Dei, & glorificatione futura diligenter urgeat, & dubitationi & diffidentia opponendam doceat. Quam hoc velim esse verum!

Sed audiamus quid hic Annotator considerandum duxerit. Cassander de utroque statu dixerat tam de certitudine gratiæ, quam de certitudine gloriæ. Hoc non placuit Annotatori. De præsentis statu dari posse certitudinem ex veteribus & recentioribus fatetur, nonnullosque citat in eam sententiam, *veteresque hanc certitudinem sic explicare ut excludant dubitationem.* Inter recentiores citat Hosium, & Antonium, Marianum. Intellexit Antonium Marinarium Carmelitam, in Oratione habita, ad Patres Tridentinos, Domin. 4. in quadrag. anno 1546. quæ extat in Actis Concilii Trident. excusis Lovanii 1567. apud Petrum Zangrium, quæ certè digna est quæ attentè legatur. Hanc adortus est verbis ad eam rem de qua agitur efficacissimis. *In universis, inquit, vita actionibus, Evangelica fides, quæ summa est sincera pietatis, & absoluta obedientia fundamentum, cum primis exercenda est, ac solidè possidenda, nimirum ut homo, ab inani propria dignitatis confidentia abhorrens, omnino à Dei misericordia pendeat, statuaturque Deum, ut clementissimum patrem sibi adesse, à quo lata semper expectet & felicissima, ut nunquã patiatur ex ejus animo, persuasionem illam excuti, etsi duris ac infinitis vexetur difficultatibus, quas mundus, quas caro, quas Satan, ut sunt*

*in nostri perniciem conjurati duces hinc atque illinc
 procurant, ut nos à Dei fiducia ejusdemque obsequio
 abducant religiosissimo. Et postea. Quanquam à
 nobis, ut à genuinis filiis obedientiam Deus exquirat,
 quam summis etiam compensat premiis, quemadmo-
 dum & pœnis horribilibus punit contumacias, nos ta-
 men, quod ad nostram spectat humilitatem, operum
 nostrorum nostraque dignitatis gloriam à cordibus no-
 stris abdicare debemus, nihil in nobis propria virtute
 esse existimantes, quo ad misericordiam Deus commo-
 veatur, nisi nostram inenarrabilem miseriam; tum
 enim clementia divina pectus nostrum patet, cum re-
 sipiscentes, omni prorsus propriae dignitatis opinione
 vacui sumus: Nam & in ipsis renatis peccati incen-
 dium longè majus est, quam ut cogitatione compre-
 hendi possit; hoc unum maxime est animadverten-
 dum, si te erigis ô homo, Deus statim te dejicit. Si
 te dejicis, ipse erigit. Post alia multa ad humili-
 tatem facientia, de salutis certitudine hæc ha-
 bet: Est hoc verae fidei ingenium, nos in Deum ut fi-
 lios in patrem erigere, Christum nostrum, vel nos vi-
 cissim Christi facere, ut cum eo unum corpus simus,
 eodemque vivamus, regamur, letemur, & glorie-
 mur Spiritu. Quamobrem in dubitationis labyrin-
 tho non errant, qui per Christum adepti sunt justiti-
 am. Sed in securitate mentis, in pace conscientie,
 in læticia cordis, edocti Spiritu illo, qui iis testimo-
 nium reddit, quod sunt filii Dei, audent dicere Abba
 pater. Hæc sunt pleniora verba, quorum particu-
 lam tantum expressit annotator. Quod au-
 tem*

tem addit, non malè facere qui unumquemque admonent, ne id temere de se credat, sed post diligens examen, maximè probamus: dummodo constet quod ex Tappero laudat, signa gratia aliquando tam aperta esse, ut nulla formido, nulla dubitatio sit conjuncta hujusmodi cognitioni, & præcipuum unicuique signum sit, si Sp. sancti testimonium in se sentiat.

Ait de futuro, magis dari bonam spem, quam certitudinem, qualis est in honesta matrona quæ semper casta fuerit, etiam in posterum talis esse vult, & futuram confidit, ideoque non metuit auxiliè ne se maritus repudiet. Certè si homo suis viribus fidat, quomodo honesta illa matrona, nec aliunde expectet perseverantiam finalem, non firmum habebit spei suæ fundamentum. Sed est spes quædam quæ non confundit, & confirmata fiduciam parit, & certitudinem indubiam. Rectè Marinarius: Qui suis operibus fidunt, de divina erga se bonitate dubitare solent, & per intervalla & vices, huc atque illuc alternando fluctuare, ut nunquam eis portus, nunquam fide stationis spes appareat, facileque ad desperationem in gravibus periculis infelicissima ratione tendunt. qui autem suis diffisi viribus, suorumque operum rejecta fiducia, in Dei benignitate & clementia conquiescunt, nec cogitare VNQUAM possunt, sese à Deo esse rejectos illumque præstaturum non esse, quod eis pro sua misericordia promisit. Hæc pertinent ad certitudinem de futuro. Utramque August. conjungit loco

citato ex Psal. CXLIX, *Est modus gloriandi in conscientia, ut noveris fidem tuam esse sinceram : spem tuam esse certam.* Fatemur sollicitudinem & cautionem hanc spem non excludere ; Sufficit si dubitationem excludat, cum in Deum recumbit. Quod ait Bernardus, *nos certitudinem non habere, sed spei fiduciam nos consolari*, intelligi debet de certitudine evidenti & intuitionis, quia nondum possidemus. Alioqui *fiducia consolatio*, non potest esse sine certa fide. Qui volunt universos fideles certos esse posse suæ prædestinationis, non quidem à priori, quasi Dei consilium immediate penetrassent, sed à posteriori, per occultæ prædestinationis indicia, & præsertim per Spiritus in corde adoptionem obfirmantis testimonium ; non labuntur, sed firmi stant, &c, ut cum Marinario loquar, *si cælum ruat, si terra evanescat, si orbis illabatur præceps, in eum erecti erunt: si Angelus è cælo aliud eis persuadere contendat, dicent ei Anathema.* O sælicem Christiani pectoris fiduciam ! Timorem & tremorem, cum Apostolo probamus, non dubitationem & diffidentiam. Si non sunt spernenda qua de hoc argumento scripsit Andreas Friccus Modrevius, lib. II. de Ecclesia, velitque Annotator ejus stare judicio, facile inter nos transigetur : maximè si velit subscribere Capiti III, ubi confirmat certitudinem peccatorum remissionis, & salutis aeternæ, & cap. V. ubi reprehendit Magistros dubitationis. De Marci Antonii de Dominis

minis super eo sententia, parum sumus solliciti. Fuit pessimus Magister certitudinis, qui per inconstantiam suam ostendit, se nihil unquam certi de rebus religionis credidisse, certus Verumnus, incertus Christianus: cujus qui sequetur vestigia, certo & indubitato est aberraturus. Videat qui plura velit, quæ scripsimus Cathol. Orth. tractat. I V. quæst. XVI.

AD ARTICVLVM V.

BENE monet Cassander in libris Noui Testamenti semper Spiritum sanctum poni post fidem. Nam in loco I. Corint. XII. 9. fides ponitur non pro ea quæ omnibus necessaria est, sed pro dono quodam miraculo. Neque tamen hoc impedit quominus fides sit donum Dei, eam in nobis operantis. Sed solet Scriptura Trinitatis opera ita dispensare, vt prima tractio tribuatur Patri, institutio ad fidem Filio, obsignatio post fidem Spiritui sancto. Errant autem qui Sacramenta esse putant signa tantum acceptæ gratiæ, non etiam instrumenta per quæ Deus operatur. Voluit enim Deus per Sacramenta dare & augere gratiam, vt honoraret Ecclesiam cui tradita sunt sacramenta, & nos hoc ipso adigeret ad nos ipsi Ecclesiæ concorporandos. Requiritur quidem in adultis dispositio quædam, vt dicitur in Missa, *quorum tibi fides cognita est & nota deuotio*: verum efficacia non istis dispositionibus tribui solet, sed Deo: & hoc est quod dicitur ex opere operato. In hac re benè processit Conciliatura Ratisbonensis: & infra de ea aget Cassander ad artic. VII.

ANIMADVERSI O.

DUO sunt in quibus Cassander existimavit Confessionem Augustanam in explanatione efficaciz Ministerii improprie fuisse locutam, aut obscure. Vnum, quod dixerit *per verbum & sacramenta dari Sp. sanctum, qui fidem efficiat.* Alterum majoris momenti, quod non addiderit externi verbi ministerium quamvis necessarium, inutile esse, nisi Pater intus per unctiorem Spiritus doceat. Primum illud probat & confirmare conatur annotator, in libris novi Test. semper Sp. sanctum poni post fidem, quod de fide salvifica, non pro dono quodam mirifico intelligendum esse propter locum 1. Corint. 12. v. 9. notat. At hæc est pura λογισμαχία. si enim Pater intus per unctiorem Spiritus doceat, an poterit aliquis fidem ex auditu concipere, sine illa Sp. unctiorem? Si nemo potest dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum sanctum, 1. Corint. 12. 3. an poterit aliquis credere Iesum esse servatorem suum, sine Sp. sancto? Quod si intelligant *per Sp. sanctum*, habitus illos qui in homine novo formantur, verum quidem est tales habitus qui ad regenerationem & sanctificationem pertinent, dari post actum illum fidei, quo in Christum primo credimus: Sed nihil obstat, quominus actus illius credendi Sp. sanctus sit autor. Agnoscimus, scripturam Trinitatis opera alioquin indivisa, distribuere

inter

inter Patrem, Filium & Sp. sanctum. Sed institutionem ad fidem tribui Filio, ita ut non tribuatur Sp. sancto probare non possumus, cum ipse Filius promiserit Spiritum Apostolis, *qui eos doceret omnia.* Ioan. 14. v. 26. *Qui auscultant veritati, illi auscultant per Spiritum.* 2. Petr. 1. v. 22. *Voluisse Deum per sacramenta dare & augere gratiam* agnoscimus, ita tamen ut gratia Dei non sit Sacramentis alligata, cuius aliqui effectus præveniunt sæpè Sacramentorum participationem, quod in familia Centurionis contigit, Actor. c. 10. v. 47. *Quod si Deus voluit per sacramenta honorare Ecclesiam & nos adigere ad nos ipsi Ecclesia incorporandos: mirum est quod annotator libellum scripserit in quo probare conatur, non esse semper communicandum per Symbola. Si, quod ille vult, talis sit Symbolorum natura (loquitur autem de Sacramentis,) ut facilè ex causa probabili omitti seferant, quomodo ea potest agnoscere tanquam instrumenta per qua Deus operatur? Dispositionem in adultis requiri ad Sacramentorum participationem verum est; efficaciam non tribui debere istis dispositionibus præviis, etiam agnoscimus; ita tamen ut in percipiente sine dispositione prævia, sacramenti per se ad salutem instituti, efficacia impediatur, quia Deus autor illius efficacix ab ea profanos arcet. Quod autem dicit hoc esse quod dicitur ex opere operato, quod efficacia tribui solet Deo,*

NON

non convenit explicationi eorum qui post Innocentium, barbarum illum loquendi modum in Ecclesia per mille ducentos annos incognitum, usurparunt; quo intelligunt, *Sacramenta esse veras causas gratia, quatenus habent rationem entis, quodam modo naturaliter operantis, abstrahendo ab omni dignitate conferentis, & merita suscipientis.* Sic enim illud explicant, qui veterum de eo Scholasticorum opiniones conciliant. At hoc non est efficaciam Sacramentorum tribuere Deo immediatè, quemadmodum non tribuitur Deo immediatè effectus cibi aut medicinæ. Si in ea re bene processit *Conciliatura Ratisbonensis*, certè non benè procedant, qui hanc ejus Sacramentorum descriptionem non approbant, quod *sint certa & efficacia signa voluntatis & gratia Dei erga nos, & proinde non signa, ut tantùm signent, sed ut sanctificent, & nos de accepta gratia certos efficiant: utque in nobis fidem excitent, & ad mutuam dilectionem, sanctos & Christianos mores, provocent & hortentur.* In eo nondum acquieverunt, qui in Papatu de Sacramentis disputant. Certè Gallica reformatorum confessio expressè dicit, *talia esse signa hæc exteriora, ut Deus per illa sancti sui Spiritus virtute, operetur, ne quicquam ibi frustra à nobis significetur.*

AD ARTICVLVM VI.

BENE hic articulus Confessionis Augustanæ vocem merendi de operibus per gratiam factis usurpat. Bene quoque ponit primam justificationem, siue per eam intelligere velis conversionem, siue remissionem, contingere ante tractum piorum operum. Neque id impedit quominus justificatio, siue ponatur pro incremento sanctitatis, siue etiam pro continuatione diuini fauoris, dicatur fieri per opera, id est operum conditionem ad id requiri, vt ad Iacobum diximus. Meriti autem vox in hoc sensu gratiam non destruit, sed præsupponit, idque duplici modo, siue aptitudinem respicias, siue jus quæsitum, vt jam ante diximus. In operibus destitutorum Gratia nihil est meriti: ne in operibus piorum quidem, si nudè in se spectentur, vt rectè docet Costerus & convenienter Synodo Tridentinæ, cuius hoc dictum est sessione VI. 16.

Atque idè benè operantibus vsque in finem & in Deo sperantibus proponenda est vita aterna, & tanquam Gratia filii Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda. Deinde: Absit tamen vt Christianus homo in seipso vel confidat vel gloriatur, & non in Domino: cuius tanta est erga omnes homines bonitas, vt eorum velit esse merita, qua sunt ipsius dona. Et Canone XXVI. damnantur qui dicunt iustos non debere pro bonis operibus quæ in Deo fuerunt facta, expectare & sperare æternam retributionem à Deo per ejus misericordiam & Iesu Christi meritum. Melanchthon in locis communibus. In reconciliatis postea bona opera cum placeant fide propter Mediasorem, merentur præmia spiritualia & corporalia in hac vita & post hanc vitam, sicut clarè ostendit parabola de negotiantibus. Habenti dabitur. & 1. Tim. IV. dicitur pietas habere promissionem præsentis & futurae vita.

vita. Marci x. recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam aeternam. Mat. x. qui dederit potum uni ex minimis propter doctrinam, non perdet mercedem suam. Lucæ vi. date & dabitur vobis. Cur autem cum de remissione agitur ad misericordiam Dei nos semper respicere velint veteres, jam antè diximus.

ANIMADVERSI O.

IN hoc articulo apud Cassandrum multa sunt, in quibus hallucinatur, nonnulla, in quibus non incommodè loquitur. Sed quia Cassandrum examinandum non suscepimus, qui neutri hæctenus parti placuit; hic videbimus tantum, an **MERITVM** bonorum operum, eo sensu à Confessione Augustana aut à Melanchthone fuerit usurpatum, quo nunc apud Pontificios obtruditur. Agitur de *merito* quod vocant *de condigno*, quod etsi variè definiant, nec de ejus natura inter omnes conveniat, volunt tamen omnes esse *meritum* propriè dictum, de quo etiam Concilium Tridentinum, quod Anathema pronunciat in eos qui dicunt justificatum bonis suis operibus non *VERE mereri vitam aeternam*. Sess. 6. can. 22. Bell. illud *VERE*, explicat per *PROPRIE* lib. 5. de justif. cap. 16. & 17. Vasquez *perfectè*. Nostra, inquit, *merita, ita PERFECTE meritoria sunt vita aeterna, ut nullum habeamus defectum, ob quem denegetur illis vita aeterna, aut dignè denegari possit.* In 1, 2^a Tom. 2. disp. 222. num. 30.

num. 30. Tale meritum, neque Augustana Confessio agnovit, neque Melanchthon in locis communibus intellexit. Usus est quidem verbo *merendi* & nomine *meriti*; sed pro operibus justificatorum, sive reconciliatorum, *quæ*, ut Melanchthon loquitur, quantumvis *exigua*, *præmissis* multo majoribus ornantur, quam pro debito. Ut necesse sit omnes sanctos fateri idem quod Iacob, *Minor sum omnibus miserationibus tuis*. Hoc sensu vox *meriti* usurpata, posset tolerari. Sed rectè Chemnitius, in expl. locorum Melanchthonis De bonis operibus: *Appellatio meriti, est usitata patribus: & nominant meritum, opus mandatum à Deo, factum à renatis in fide, quod habeat promissiones sive in hac, sive in altera vita. Sed propter abusum, & propter insidias, & denique quia est vox ἀρεῶς, non usurpatur à sincera doctrinæ studiosis.* Audiatur ipse Melanchthon, *Non est vita æterna merces, quia opera sufficiant, quia debeat pro operibus, sed consecutivè, quia cum per aliam causam contigit, compensat opera & afflictiones.* Hæc ille in Apolog. Confes. August. Et alibi, *Satis apparet etiam ante hæc tempora, piis vocabulum meriti multos scrupulos injecisse, ideo erumpit Bernardus in hanc vocem, sufficit ad meritum scire quod non sufficiat meritum.* Dominica Septuagesimæ. Vbi plura alia contra meritum condigni. Andreas Friccus Modrevius susceperat conciliationem controversiæ de merito, & quamvis à voce illa non abhorreret, condignitatem nihilominus

apertè negabat tanquam doctrinæ Pauli contrariam. Quomodo hoc nomine exceptus fuerit à præsulibus, narrat ipse in defensione sententiæ suæ de meritis operum, p. 647. *Iraſcuntur, inquit, quod Pauli sententiam, qua condignitatem operibus nostris detrahit, probabilem facere voluerim. Vtrum igitur melius, tueri vel probabiliter, sententiam Paulinam, an contra eam differere quod vos facitis?* Andreas Vega Opusculo de meritis, quæst. 4. pag. 782. refert de Thoma Valdensi, quod scripserit, illum esse sanio-rem Theologum, fideiorem Catholicum, & sacris scripturis magis consentientem, qui merita **SIMPLICITER ABNEGAT**: & cum modificatione Apostoli & scripturarum agnoscit, quod simpliciter nemo meretur regnum cælorum, sed ex gratia Dei & voluntate largitoris. Loquitur autem de operibus justificatorum. Patiantur ergo nos esse saniores Theologos, & fideiorem Catholicos. Plura videat cui vacat apud doctis. Episcopos Anglos, Thomam Mortonum in Antidoto contra merita, & Ioan. Davenantium in lib. de *Iustitia actuati*, c. LIII. & seqq.

AD ARTICVLVM VII.

BENE ad discernendam Ecclesiam ab hæreticis conuentibus Augustana Confessio dixit in Ecclesia esse puram & sanam Euangelii doctrinam cum vsu sacramentorum. Sed non minus benè Cassander ad eandem Ecclesiam discernendam à Schismaticis addidit *unitatem*,

tem; ex Christi ipsius dicto Ioan. XIII. 35. Hæc vnitas non animo tantum retinenda est, sed & sacramentorum communione, quatenus fieri potest. Id verò fieri non potest, nisi plebs præpositis obsequatur. Est enim Ecclesia corpus quoddam, & proinde juncturis quibusdam compaginatum, Ephes. IV. 16. Hæ juncturæ sunt Episcopi in parte minore, in maiore Metropolitæ, aut vt in Africa Episcoporum seniores: in parte adhuc maiore ~~Episcopi~~ sive Primates, quales illi Carthagine & alibi: rursum in maiore alia Patriarchæ: & in toto corpore is qui princeps est Patriarcharum Episcopus Romanæ vrbis: quæ omnia conformata sunt ad exemplar Principatus ejus quem Petrus instituto Christi habuit in Apostolos. Vnitas enim Antistitis optimum aduersus schismata est remedium, quod & Christus monstrauit, & comprobauit experientia. Hanc principatus in Episcopo Romano vtilitatem ingenue agnouere Melanchthon multis locis, Jacobus Rex Britanniæ, multique in Protestantibus viri eruditi. Objicitur fieri posse vt Papa in jura Episcoporum, imò & Regum, inuolet. Fieri hoc posse verum est, & factum apparet, maxime ex quo laceratio contigit Imperii Romani in plures reges. Id vbi evenit, in eis quæ sunt contra statum publicum, aut canones receptos, obediendum non est: sed non ob id negari debet, vt à multis factum est, principatus illius vtilitas, aut etiam obedientia subtrahenda in iis quæ canonibus congruunt & statum non lædunt. Hoc si cogitassent Protestantium multi, Ecclesiam jam haberemus & indivulsam & emendatiorem. Hoc fecere Afri Episcopi cum de appellationibus disputaretur, hoc Imperatores multi, & auorum memoriâ Carolus V. Imperator. Vbi tales incidunt controversiæ, penes utrosque sit causa schismatis, aut etiam an penes utrosque, facile judicabunt pii & eruditi: & si res valde sit dubia, Concilium vniuersale, regibus id quod suæ potestatis est contribuentibus. Dignissima sunt lectu quæ de concordia

dia regni & sacerdotii scripsit vir egregius Præses à Marca, Principatus in Ecclesiæ partibus minoribus & maioribus à Deo est. Hos Principes Angelos vocat Apocalypsis, quomodo à Malachia vocati fuerant sacerdotum Hebræorum principes. Quòd autem summus ille apex Romæ collocatus est, id venit ex consensu vniuersalis Ecclesiæ, honorantis duorum maximorum Apostolorum memoriam, & eorum exemplo edoctæ non esse locum spargendo Euangelio in omnes partes terrarum, & retinendæ compagi magis idoneum. Quòd verò ait in hoc capite Augustana Confessio, non necesse esse vbique similes esse traditiones seu ritus ab hominibus institutos, verum est aliquatenus, & epistolæ Irenæi ad Victorem Episcopum Romanum, & Athanasio de Synodis, & Chrysostomo de iis qui Pascha anticipant, conuenit. Et hoc sequuntur qui Græcos, Armenios, Maronitas cum magna rituum diversitate ad suam communionem recipiunt. Veruntamen adstrictio hic quædam adhibenda est. Multa enim Apostoli aut instituerant, aut approbauerant, vt regimen Ecclesiarum, synodos, excommunicationis & absolutionis regulas, quæ præscribi ideò necesse non fuit, quod palam in usum Ecclesiarum introducta eo ipso satis non essent, & obiter interdum ea subinui magis ex occasione, quam fufè explicari in epistolis sufficeret, cum par esset eorum quæ dixerant quæque scripserant Apostoli, auctoritas. II. Theff. II. 2. & 15. Sunt & alia quæ primum in usu fuere vario, sed postea ad eiusdemmodi observationem redacta sunt, siue consensu Concilii vniuersalis, vt Nicæni primi in re Paschatis, siue Moribus, ut in jejuniis Quadragesimæ, aliisque rebus nonnullis. Cum autem hæc parilitas quocumque modo introducta, vt rectè notavit Melanchthon, ornet Ecclesiam, vnitatem tetteretur atque conseruet, & lædat neminem, ab ea recedere non est hominis socialis, nedum spiritum Christi habentis: imò, si Augustino credimus, est hoc in-

solea-

solentissimæ insanix. Neque huc adferenda sunt quæ dicunt Apostoli de onere rituum abolito. Illi enim ritus à Mose præscripti numero erant valdè multi, à singulis non publicè tantum, sed & priuatim obseruandi, molesti præterea ac sumtuosi, à quibus gentes semper liberæ fuerant, & quibus ipsas onerari tum infructuosum fuisset, tum obstitisset processui doctrinæ Euangelicæ, cum illi ritus de quibus per vniuersam Ecclesiam, siue ab initio siue postea convénit, sint pauci, faciles & ad pietatem utiles. Quòd si Apostoli ab omnibus seruari voluere præceptum de non edendo sanguine, quia à Noæ temporibus valuerat non apud Judæos tantum, sed & apud alios Deum timentes, & ad conciliandos magis cum Gentibus Judæos pertinebat, quid est, quod non ad hoc exemplum in rebus talibus pacis causa ferre debeamus? Neque hæc sunt humana dogmata quæ Christus damnat. Agit enim ibi Christus, ut ad eum locum diximus, de præceptis cum diuina lege pugnantibus, aut fundamentum habentibus in persuasione planè falsâ atque noxia, aut de aliis etiã quatenus ea præceptis morum præferebantur, aut certè æquabantur. Namque ubi *παρρησιῶν* sit *ἕρως*, solet *ἕρως* haberi in *παρρησιῶν λόγῳ*. quod diligenter cavendum est. Præterea sciendum est leges tam Ecclesiasticas quàm civiles ferri secundum id quod pluribus expedit, ac propter hoc ipsum in applicatione ad singulos requiri, modò *ἐπιεικείῃ*, modò laxamenti aliquid.

ANIMADVERSI O.

AD discernendam Ecclesiam à Schismaticis *unitatem* requiri ex Christi dicto Ioan. cap. 13. v. 35. nemo Christianus negare debet. *Unitas illa à Christo commendata, in charitate & dilectione consistit. Ex hoc omnes cognoscent*

gnoscent vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alii in alios. Et hæc quæ in animo præcipuè residet, dignoscitur per opera & officia charitatis. Ad quam unitatis speciem si quis respiciat, Ecclesia illa quæ se Vnam, Sanctam, & Catholicam profiterur, neque una erit, neque sancta, neque Catholica. Vnitatem non in animo tantum esse retinendam, sed & sacramentorum communionem, quantum fieri potest, agnoscimus. Sed quid impulit annotatorem ut tamdiu abstineret à Sacramentorum communionem, & eam non semper necessariam esse peculiari libello in eam rem edito, conaretur probare, si hic seriò loquatur? Id autem fieri non posse, nisi plebs præpositis absequatur, verum esse agnoscimus. Sed libenter ab eo inquirerem an sit ille ex numero præpositorum, vel unus ex iis quos laicos vocant? Prius, credo, non est dicturus. Si sit, ex plebè, quinam ejus sunt præpositi, & cui Ecclesiæ compaginatus est? Hactenus enim inter individua vaga videtur se continuisse. Qui nulli est addictus Ecclesiæ per communicationem sacramentorum & obedientiam præpositis præstitam, an satis aptus erit ad ea persuadenda aliis à quibus abstinet ipse? Jam quid hoc est quod tam audacter asserit, has *juncturas* de quibus agit Apost. Ephes. 4. v. 16. esse Episcopos, Metropolitanas, primates &c? Audiamus Paulum; Ait institutum fuisse Ministerium à Christo ad adificationem corporis Christi &c.

ut ne simus amplius sicut pueri, qui fluctuemus & circumferamur quavis vento doctrina, (quod hactenus accidit annotatori,) sed sincerè nos gerentes in Charitate, prorsus adolescamus in eum qui est caput, nempe Christus, ex quo totum corpus congruenter coagmentatum & compactum per omnes suppeditatas commissuras ex vi intus agente, pro mensura uniuscujusque membri, incrementum capit corpori conveniens, ad sui ipsius extructionem in charitate. Hujus corporis mystici Christum esse caput apparet; Membra omnia Christo coadunari per vim intus agentem, & extrui in charitate certum est. Vnde etiam apparet hic agi de eo Christi corpore cujus omnia membra viva sunt & talia permanent, & de unione eorum prorsus spirituali, ad quam non pertinent multi ex iis qui ministerio in Ecclesia funguntur, qui per verbi prædicationem & Sacramentorum administrationem, huic ædificationi & compaginationi inserviunt, sed neque ipsi sunt coadunati Christo, nec possunt esse *junctura* illius corporis, cui non sunt juncti perfectionis vinculo.

Mirum autem est quid viro doctissimo in mentem venerit, & quo præjudicio abreptus ausus sit dicere, Hierarchiam illam *Episcoporum in parte minore, in majore Metropolitanum, aut in Africa seniorum Episcoporum, in parte majore ἐξάρχων sive Primatum, in majore alia, Patriarcharum: & in toto corpore, illius qui est Princeps Patriarcharum,*

Episcopi Romanae urbis, conformatam esse omnem ad exemplar Principatus ejus quem Petrus instituto Christi habuit in Apostolos. Nihil enim puto unquam excogitari potuisse à veritate magis alienum, quod tantum abest ut demonstrari possit solidis argumentis, ut ne probabili saltem conjectura nitatur. De Petri principatu in reliquos Apostolos, si ultra ordinis in illo collegio prioritatem, ut ita loquar, extendatur, nullus est planè principatus, nec de eo quicquam habetur in Christi institutione, vel in praxi Apostolorum. Petrus ipse hunc principatum soli Christo vindicavit, quem ἀρχιεπισκοπήν appellat, 1. Petr. 5. v. 4. Reliquos omnes pro Synpresbyteris agnoscit, quos hortatur ut pascant gregem Dei, non ut dominantes cleris. Nec principatum potestatis in Christo agnoverunt veteres cuiquam à Christo datum in Apostolos. Hoc erant utique ceteri Apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti honoris & potestatis. Sunt verba Martyris Cypriani, in lib. de unitate Ecclesiae. Quicquid ergo peculiare Petro collatum est, ad honorem & potestatem non pertinebat, quæ erant communia, sed ad ordinem & ad unitatem Ecclesiae repræsentandam, idque in uno Petro à quo hic ordo cœpit. Alioquin ibidem, vult Episcopatum unum esse, cujus à singulis in solidum pars teneatur: qui etiam huic Concilio præfuit, in quo non patiebantur Patres Africani, quemquam eorum Episcopum se Episcoporum constituere,

tuere, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigere : Causam addebant, quæ principatus illius jugulum petit, quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis, & potestatis sua arbitrium proprium, tanquam judicari ab alio non possit, quam nec ipse alterum judicare. Cujus etiam tempore, nec Archiepiscoporum, nec Patriarcharum nomen innotuerat. Quo modo paulatim, ex civitatum & diocesium prærogativis in politia civili, hi gradus investiti fuerint in Ecclesiam, non est hujus loci pluribus explicare. Id fecit ex parte David Blondellus vir doctiss. & diligentissimus in laboriosissimo Opere de Primatu. Idem expectatur à celeberrimo, & ut cum D. Grotio loquar, optimo interprete veteris ævi, Claudio Salmasio; cujus Opus de Primatu Papæ sub prælo Typographi sudat, & ab autore suo colophonem expectat.

Unitatem Antistitis in Ecclesia universa esse optimum adversus schismata remedium, neque Christus monstravit, neque probavit experientia. Nusquam fuerunt periculosiora schismata, quam in illa Ecclesia quæ hanc sibi usurpavit potestatem, quæ totam Europam sæpè dividerunt, & tandem Ecclesias Orientales ab Occidentalibus. Si qui sint qui se subjiciant ejus dominatui, illi tyrannico terrore adiguntur, non vinculo charitatis connectuntur. Schismata caveri possunt si in unaquaque Ecclesia plebs suo præposito & presbyterio obediat: si

sit inter Ecclesias communio & communica-
 tio, per cœtus Ecclesiasticos optimè institutos.
 Quod multis in locis post reformationem ex-
 perti sumus utilissimum remediũ adversus *at-
 tentionem* & ambitionẽ. De Melanchthonis sententia
 circa primatum, non judicandum est ex iis quę
 initio concessit receptę consuetudini, cujus
 emendationem sperabat: Sed postquam vidit
 id frustra expectari, sententiam suam expo-
 suit, quę si Annotatori placeat, non litigabimus
 cum eo. De regimine Ecclesię sic loquitur, in
 Respons. ad Articulos Bavaricos: Ecclesia est
Monarchia, quod ad caput Christum attinet: & Aristo-
cracia quod ad ministros attinet & auditores, ut hone-
sta schola. Paulo antè, postquam egisset de no-
 tis Ecclesię, *Adversarii*, inquit, adducunt homines
ad alia signa, scilicet ad politiam HUMANAM AV-
TORITATE in Ecclesia constitutam. Dicunt si-
 gna esse Ecclesię ordinem Episcoporum, Romani Episcopi
 primatum, & successionem ordinariam Episcoporum,
 & similitudinem rituum qui humana autoritate in
 Ecclesia instituti sunt. Hic brevis est responsio de Roma-
 no Episcopo & aliis. Quantumcumque amplificatur
 illa autoritas, tenenda sunt hæc regula: *Fugite idola.*
Item, Si quis aliud Evangelium docet, anathema sit.
 Hic Melanchthon diserte asserit, *politiam*, quam
 Annotator dicit *conformatam ad exemplar prin-*
cipatus quem Christus instituit, esse humana autori-
tate constitutam. Id autem scripsit anno 1559.
 anno uno ante obitum. Et in locis communi-
 bus,

bus, loco de Ecclesia. Imaginantur multi Ecclesiam multitudinem esse uni Romano Pontifici subiectam, distinctam à cæteris Gentibus per ceremonias quas instituerunt Pontifices, alligatam ad successionem ordinariam Episcoporum, & ad interpretationem Scripturae quam Pontifices & Synodi tradunt. Quia enim sæpe incidunt dissensiones de scripto, dicunt aliam oportere regulam certam esse, scilicet vocem gubernatoris, ut in regno vox regis auctoritatem habet interpretandi leges. Hac valdè plausibiliter dicuntur apud potentes. Amat enim humana ratio talem picturam Ecclesia congruentem cum civilibus opinionibus, & potentes intelligunt augeri hac opinione suam auctoritatem, & hanc formam existimant ad pacem utiliorem esse. Sciant autem pii, in hac imitatione seu potius *καὶ οὐκ ἔστιν* multos errores esse. Concedendum est Ecclesiam esse cœtum visibilem, sed cœtum similem Scholastico cœtui, non regnum Pontificum. Iudicet nunc Annotator, an prudenter acciverit Melancthonem ad subsidium sententiæ quam vult stabilire. Addat si velit quæ idem habet in tractatu de Ecclesia & auctoritate verbi Dei, tom. 2. pag. 120. & 121. & 123. Et pag. 452. Pontificium regnum, inquit, fraude & superstitione constitutum est. In cap. xv. Matth. Tomi 3. pag. 490. Papa delet promissionem gratiæ, & totum ministerium Euangelii vertit in politicum imperium, dicit se esse Petrum, & sic declarat, quod sit Rex & possit condere leges quarum observatio facit Ecclesiam, & interea est idololatra & blasphemus, delet promissionem Euangelii, & fugit

git idola, jubet invocare mortuos & adorare panem quem circumgestat &c. In summa, Papa facit Ethnicum regnum. An hæc arridebunt novo Papatus propugnatori? Hæccine est experientia quæ monstravit unius Antistitis optimum adversus schismata remedium? In enarratione Euang. Joan. cap. xxi. expressè disputat Melanchthon contra primatum Romani Pontificis, negatque Petrum cæteris Apostolis fuisse antepositum. Vide etiam ad cap. xviii. Matth. pag. 503. & Tom. iv. Paulus Ministros quoad ministerium facit aequales, potestate & efficacia. pag. 220. In eodem Tomo, pag. 505. Gradus Ministrorum & distinctas διοικησεως ponit inter ordinationes HUMANÆ AVTORITATE factas.

Addit Annotator, inter eos qui Romani Episcopi principatus utilitatem ingenuè agnovere, Iacobum Regem Magnæ Britanniæ. Debit loca citare, in quibus hanc utilitatem agnoscit. Nos possumus ea proferre, in quibus principatum illum, Ecclesiæ & politiæ fuisse perniciosissimum contendit. Non tamen inficias eo, Principem illum inter eos fuisse de quibus Melanchthondicebat, *Amare rationem humanam talem Ecclesia picturam qua congrueret cum civilibus opinionibus &c.* Sed sententiam suam ita moderatus est, ut nullo modo satisfecerit Cardinalibus Bellarmino & Perronio, ut ex eorum contradictionibus liquet. In Præfatione monitoria, prorsus pernegat terrestrem esse in Ecclesia Monarchiam,

ctam, cujus verba pro legibus esse debeant, quique infallibilitate Spiritus, nunquam in suis sententiis errare possit. Negat, si regna terrestria à Monarchis terrestribus regi debent, ideo sequi Ecclesiam à terrestri quoque Monarcha gubernari. Negat Christum pollicitum fuisse Petrum, qui Apostolos dirigeret & doceret, relicturū. Negat Apostolos ullibi vicarii neminisse. Afferit Petrum in omnibus congressibus Apostolorum ut è multis unum inter illos consedisse. Merum fuisse de Ecclesia Capite silentium. In literis Synodi Hierosolymitanæ Apostolorum, Seniorumque & fratrum fieri mentionem; de Petro nec verbum. Ex verbis Pauli 1. Cor. 1. v. 12. in quibus objurgat Corinthios, quod personis hominum plus æquo deferrent, colligit Petrum non fuisse visibilis Ecclesia caput: Et apertissime constare Paulum non satis in hac nupera ac novitia doctrina fuisse institutum, qui cum Petro tam parum comiter egit, Galac. 2. ut illi se non aquaret modo, sed etiam anteferes. Quid ergo concedit Petro? ætatis & temporis, quo à Christo vocatus est, ratione, fuisse unum exprimariis Apostolis: Principem ordine illorum duodecim quos primos Christus elegit, & de tribus illis unum quos Dominus ordinis servandi gratiâ, ceteris preposuit. Nec aliquid sibi amplius trecentis post Christum annis Romanæ sedis Episcopum arrogasse: Et generalibus conciliis subjectum fuisse. Relegat Annotator, quæ idem Serenissimus Rex ibidem scribit de Antichristo, & videbit ejus interpretationes longè recedere à corruptelis quas nuper obtrudit orbi

Chri-

Christiano novus interpres, & aliter plane ab eo acceptas fuisse prophetias Pauli & Joannis.

Quæ subjicit Annotator, de Papa involante in jura Regum & Episcoporum, de obedientiæ negatione in talibus, de facto Episcoporum Africæ, de judicio piorum & eruditorum, in causa schismatis, aut si res valdè sit dubia, Concilii universalis; si ea Romæ probare possit, & eo nomine Pontificis gratiam promereri, erit nobis magnus Apollo. Sed videat, ne his exceptionibus effecerit, ut inter primi generis hæreticos collocetur. Quod autem ait, *Principatum Ecclesie in partibus minoribus & majoribus à Deo esse*; tam falsum est quam quod falsissimum. A Deo est ministerium verbi & Sacramentorum in Ecclesia; à Deo sunt Sacrorum ministri, qui oves spirituales pascere debent in unaquaque Ecclesia, in qua Christus non instituit *Principes*, sed *ministros*, nec passus est eos clero dominari. *Majores* illæ quas vocat, *partes*, fuerunt institutum humanum, quod malè cessit Ecclesiæ. Si Spiritus Dei in Apocalypsi appellat præfectos Ecclesiæ *Angelos Ecclesiarum*, non appellat *Principes*; Angeli enim sunt ἀγγελικὰ πνεύματα eis διακονίαν διατελλόμενα, non *Principes* aut *dominatores*. Hoc nomen convenit cuilibet Pastori in Ecclesia, seu cuilibet presbyterio, collectivè sumpto. Unum enim Pastorem cæteris pastoribus in Ecclesiis illis Asiæ fuisse præpositum, nec Ioannes dicit, nec verum

rum

rum est. Id postea accidit ex humano instituto, quemadmodum Hieronymus plurimis locis testatus est, cum aliis veteribus nonnullis: de quibus legat qui plura volet *VValonis Messalini*, qui Annotatori benè notus est, *de Episcopis & presbyteris, contra D. Petavium Loyolitam de seruationem primam.*

In iis quæ deinceps annotantur ad Augustanæ Confessionis sententiam de traditionibus seu ritibus ab hominibus institutis, quod non sit necesse apud omnes seu ubique similes esse; partim concedit, partim *adstringit* illud dictum Annotator. Multa dicit ab Apostolis *instituta fuisse aut approbata ad regimen Ecclesiarum, Synodos &c. spectantia qua præscribi non fuit necesse, quod palam in usum Ecclesiarum essent introducta*; & de talibus litigandum non censemus, si modo non pugnent cum iis quæ sunt scripta; & spectent ad id ut omnia fiant in Ecclesia *ὡς ἑαυτοὶ κατὰ τὸ ἔξω*. I. Cor. 14. v. 40. Quod autem obiter injicitur, *parem esse auctoritatem eorum quæ dixerant Apostoli, quaque scripserant*, non est planè necessarium, quia nonnulla obiter dicuntur quæ non sunt talis momenti, cum iis quæ scriptis consignantur. Quis enim probabit, quæcumque ab Apostolis dicta sunt, habuisse divinam & canonicam auctoritatem? Deinde, esto, paritatem illam concedi posse si quatenus Apostoli & Spiritu dictante loquuti sint & scripserint; Non erit tamen par auctoritas nisi æquè constet

64 ANNOT. ET ANIMAD.
constet hæc fuisse dicta, quomodo constat alia
fuisse scripta.

Quæ in usu vario fuere in primitiva Ecclesia, libera fuisse ex varietate constat. An debuerint postea necessaria fieri & perpetua disputari potest, præsertim ita ut conscientiis laqueum iniiciant. Si quæ tamen non sunt impia, aut superstitiosa, sed ob bonos fines introducta, nisi obrepat abusus, veri Christiani videbunt quid dandum sit consuetudini quæ non erit *erroris vetustas*. Melanchthonem iterum advocat qui *parilitatem* rituum commendat, utpote quæ *ornet Ecclesiam, unitatem testetur atque conservet, & ladat neminem*. Ubi hoc dixerit Melanchthon totidem verbis, non reperio. Scio Melanchthonem scripsisse, *non necessariam esse similitudinem rituum humanorum in vera Ecclesia, manifestum esse ex illis dictis, Regnum Dei nõ est esca vel potus &c. Item, nemo vos arguat in cibo & potu &c.* Resp. ad Art. Bav. q. 2. Si qui tamẽ ritus sint adiaphori qui neminem lædant, & ad unitatem retinendã in Christo faciant, valeat quod dicitur, *non esse hominis socialis ab ea paritate recedere, nedum Spiritũ Christi habentis*; sed quod Aug. dixit *de insolentissima insania*, id retulit ad ea quæ disputantur adversus id quod universa Ecclesia facit, non quod Romana, aut alia quævis Ecclesia localis. Cum Augustino autem non sentit Annotator, qui *qua dicunt Apostoli de rituum onere abolito*, non vult adferri ut onus traditionum humanarum

rum

tum in Christianismo invecum, à fidelium humeris excutiatur. Ipse Melanchthon, qui initio plusculum, talibus tribuere videbatur, quamvis in Apologia eas condiciones & limitationes attulerit, quæ ritus illos omnes qui in Ecclesia Romana commendantur destruant: alibi testimonio Augustini probat plus obesse Ecclesiæ quam prodesse. tom. 2. in tract. de Eccl. pag. 139. *De ceremoniis*, inquit, *si quis atatem Augustini nobis opponit, sciat, ne ipsi quidem Augustino placuisse omnes ritus & persuasiones sui temporis. Queritur multas supersticiosas opiniones herere in Ecclesia, anteferri humanas traditiones preceptis Dei, & sic cumulas fuisse ceremonias ut Iudeorum servitus tolerabilior fuerit, quam Ecclesia. Verba ejus sunt ad Ianuar. Epist. 119. Ipsam tamen Religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis, misericordia Dei liberam esse voluit servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior fuerit conditio Iudeorum, qui tamen divinis legibus non humanis subditi erant. Hæc ille ex Augustino. Ne quis autem putet Augustinum de particularibus quibusdam ceremoniis conquestum fuisse, perpendat hæc ejus ibidem verba. Hoc nimis doleo, quia multa quæ in divinis libris saluberrima precepta sunt minus curantur, & tam multis presumptionibus plena sunt omnia. Quid igitur dicendum ad exceptionem Annotatoris, quod Iudeorum ritus non publicè tantum, sed privatim à singulis fuerint observandi, molesti & sumptuosi &c. cum illi ritus de quibus per universam Ecclesiam*

clesiam sive ab initio sive postea, sint pauci, faciles, ad pietatem utiles? Illud sive postea, non solum repugnat testimonio Augustini, sed etiam ante aliquot secula à Gerlone falsi fuit convictum. Tanta, inquit, est hujusmodi constitutionum multitudo, ut si tenerentur in suo rigore, maxima pars Ecclesia damnaretur. de vita sp. part. 3. corol. 14. Qui pontificalia, ceremonialia, legerit, & divinorum, quæ vocant, officiorum Rationalia, mirabitur in Annotatore tantam fuisse confidentiam, ut ausus fuerit paucitatem rituum in Ecclesia nostrorum temporum Romana, opponere multitudini Iudaicarum ceremonialium. Videat qui volet quæ diximus in Cathol. Orthod. part. 2. q. 37. & ad Objectionem de constitutione Apostolica de non edendo sanguine, quæ fusè disseruimus ejusdem libri part. 1. quæst. 9. sect. 17. Agere Christum ubi traditiones Phariseorum improbat *de præceptis cum divina lege pugnantibus, aut fundamentum habentibus in persuasione planè falsa atque noxia, aut de aliis etiam quatenus ea præceptis morum præferbantur, aut certe æquabantur; verum est, nec repugnamus. Sed pleraque, quæ à reformatis reprehenduntur, sub iis generibus comprehendi res ipsa testatur. Certum est enim, mitius in eos animadverti, qui præcepta Dei transgrediuntur, quam in eos qui in præcepta Ecclesiæ, quæ vocant, impingunt: ibi πᾶρεργον fieri λόγον, & ἔργον haberi in πᾶρέργε λόγῳ, nimis constat.*

AD ARTICVLVM VIII.

QUOD hîc dicitur sacramenta esse efficacia, etiãsi per malos administrantur, non omninò spernendum. At si generalis quædam sit & aperta & permanens corruptio, quæ pietatis studiosos tum propter rei indecorum, tum propter metum contagii offendat, non aded mirum est si alienantur animi. Et si ita sensit Cyprianus epistola LXXVIII. plebem obsequentem præceptis Dominicis, & Deum metuentem à peccatore præposito separare se debere, ne se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia misceat, cogitandum est, an non quæ euenere dissidia magna ex parte imputanda sint corruptissimis qui tum passim apparebant Prælatorum moribus, quanquam non nego plebis fuisse officium retinere interim Ecclesiæ universalis & amorem & reverentiam; omnibusque modis ostendere nihil se aliud quàm sanctiorem disciplinam optare. Magnam partem culpæ, penes eos fuisse qui abusus noluerunt corrigere, fatetur infra Cassander.

ANIMADVERSI O.

CERTUM est Sacramentorum efficaciam non pendere à dignitate aut indignitate administratorum, qui publica legatione funguntur, sive boni sint, sive mali. Malos quidem malè perdet Dominus: non propterea tamen gratiam suam denegabit iis qui utuntur ministerio eorum quorum mores non probant. Sed nec etiam ab intentione Ministri pendet efficacia Sacramenti, quæ cum nulli homini certò nota sit, incerta pendebit omnium Sacramentorum virtus, si huic dogmati, quod in Ecclesia Romana commune est, fidem adhibeamus.

mus. Cypriani dictum Epist. LXVIII. *plebem obsequentem præceptis Dominicis, separare se debere à præposito peccatore*, maximi est momenti, quæ non unius Cypriani, sed Synodi Africanæ nomine ad Hispanos scripta est: præsertim si addatur ratio quæ ibidem subjicitur, *quando ipsa plebs maxime habet potestatem, vel eligendi dignos Sacerdotes, vel indignos recusandi*; ad quod jus si redigerentur præsentis temporis Episcopi, nullus esset qui legitime vocatus judicaretur. Quod subjicit Annotator, *cogitandum esse annon quæ evenere dissidia imputandi sint corruptissimis prælatorum moribus magna ex parte*, non erit inutilis cogitatio, si modo hoc addatur, ex corruptis moribus ortam fuisse doctrinæ & cultus corruptionem, dum religionem totam ad turpe lucrum & fœdas nundinationes accommodarunt, qui *abusus corrigere noluerunt.*

AD ARTICVLVM IX.

BAPTISMVM infantium nihil habere quod Dei verbo repugnet, ostendimus ad Matth. XIX. 14. Quod verò hîc sentit Cassander infantibus etiam non baptizatis subuenire posse extraordinariam quandam Dei bonitatem, in eo consentientem sibi habet Gersonem in oratione habita in Concilio Constantiensi in Nativitate Mariæ, & Bielem, & Thomam Caietanum; inter veteres verò scriptorem quæstionum ad Antiochum quæ Athanasio tribuuntur, Nazianzenum de sancto baptis-
mate duobus locis, & Scholiasten ejus Nicetam: sed &
Augu-

Augustinum antequam in certamine cum Pelagio in-
 calesceret, libro III. de libero Arbitrio cap. XXIII. Lo-
 cum Joannis tertio intelligendum de iis qui possunt &
 contemnunt baptizari, vult Lombardus libro IV. distin-
 ctione IV. & Bernard. epist. LXXVII. Si Valentiniano Im-
 per. ex Ambrosii sententia, votum baptismi pro baptismo
 profuit, quid obstat, quo minus, si Deus ita velit, votum
 aut parentū aut Ecclesiæ proficit infantibus nullius com-
 missi aut omissi reis? Sed hæc quæ ad nos non pertinent
 Deo relinquamus. Sicut verò multum decessum est à
 prima baptizandi forma, quâ homines veste exuti in
 flumine merfabantur, ad quem ritum alludunt Aposto-
 li, cum nos dicunt exui & sepeliri cum Christo; ita non
 mirum est accessisse alia quædam quæ Catholici agno-
 scunt non necessaria. Origo eorum hæc est, quòd illi po-
 puli unde ad alios venit Christianismus, multum ama-
 rent res eximias non verbis tantum, sed & rebus signi-
 ficare, & cum viderent Christum in sanandis corporum
 morbis symbola quædam adhibuisse, tactum aurium,
 salivam & similia, ac pro certo haberent istas sanationes
 corporales sanationis spiritualis præferre imaginem,
 symbola eadem usurparunt ad significandam animo-
 rum sanationem quæ ab idololatria, aut etiam à cor-
 rupto Judaïsimo ad cœlestem Christi disciplinam trans-
 euntibus contingit. Manuum impositio ex Hebræorum
 more ad Christianos venit, usumque habuit in omni
 precatone, quâ divina opitulatio implorabatur: quæ
 diversis causis applicata fluxit in sacramenta quinque.
 Nam vetus mos fuit etiam conjugium contrahentibus
 manus imponere, quod fit in Oriente. Sic quia Chri-
 stum in baptismo professis, magno ad perseverandum
 spiritu opus est, is spiritus per manuum impositionem
 invocabatur. Et quia Christianis promittitur futurum
 ut reges sint & sacerdotes, ideò ad manuum impositio-
 nem accessit duplex vinctio, in vertice & in fronte: quia,
 ut Hebræi nos docent, in vertice ad modum coronæ

ungi solebant reges, in fronte autem, per modum decussis, sacerdotes. Cætera quæ hic monet Cassander & ex Ruaro confirmat, pia sunt: eaque ad rectum usum Confirmationis sæpè monuit Erasmus. Baptismus Ioannis non idem fuit cum Baptismo Apostolico. Habebat enim mentionem tantum pœnitentiæ & remissionis: non autem promissum Spiritus sancti, ut Baptismus Apostolicus. Et aliud est baptizatos ad Iesum mittere, aliud in nomine Christi baptizare. Errarunt qui in Actis Apostolicis XIX. 4, 5. 6. putant eos qui à Ioanne baptizati sunt eo ipso in nomen Christi baptizatos. Decepit eos vocula *μὴ*, quam cohærere putabant cum *ἀκούσαντες δὲ*; cum *μὴ* sæpè & in Græcorum veterum & in sacris libris ponatur sine sequenti *δὲ* per *ἀκουσίωπηση*: vt Act. III. 21. illud autem *ἀκούσαντες δὲ* novum ibi inchoet sensum. Quare quod hic ex Hieronymo dicit Cassander pro verissimo haberi debet.

ANIMADVERSIO.

Baptismus infantium nihil habere quod verbo Dei repugnet, jejune satis dicitur; & si legatur nota autoris ad Mat. XIX. 14. facile videbit lector, ita liberum fieri baptismum infantium, ut nullus sit Anabaptista, qui causam suam ibi defensam non videat; hoc tantum excepto, quod liberum autor relinquat, quod alter ne liberum quidem velit, sed absurdum iudicat. Et certè, si Tertulliani sententia locum habeat, & Synodi Neocæsariensis Canon, prout eum interpretatur Annotator, vicerunt Anabaptistæ; neque possunt per antiquam traditionem ad meliorem mentem revocari, cum Traditio fiat incerta per contrariam auctoritatem eorum qui ante

ante Concilium Nicænum scripserunt. Proinde, necessario veniendum erit ad argumenta ex Scripturis, quæ si rem non evincant, frustra traditionem advocabimus. De sorte infantium qui fideles habent parentes, & priusquam baptizentur è vivis exeunt, cum Annotatore sentimus, & iis quos ad subsidium advocat. Id etiam videtur evincere, non fuisse creditum in veteri Ecclesia, baptismum aquæ infantibus esse absolutè ad salutem necessarium, quod tamdiu fuerit dilatum in plerisque. Si enim tale periculum parentes aut curatores infantium prævidissent, non diu distulissent, quod sine grandi præiudicio omitti non posse judicassent. Videque de eo diximus, Cath. Orth. par. 3. q. 3. Quod spectat formam baptismum administrandi & Ceremonias ad id primum institutas, certum est neque Christum neque Apostolos ullam immersionis necessitatem imposuisse, quamvis fuerit in usu, ubi commodè id fieri potuit, per locorum & aëris opportunitatem. Sed aquæ signum esse adhibendum sive immersio fiat, sive aspersio, quod perinde est, ex divina institutione constat. Alia planè est ratio additamentorum quorum nulla est mentio in Evangelicis & Apostolicis scriptis, quæque ex κα-
 ροζηλιæ manarunt. Si agnoscant Pontificii talia non esse necessaria, cur ritibus non necessariis oneratur Christianismus, qui utilitatem nullem habent, & per abusum nocent? Si populi

unde ad alios venit Christianismus, amarunt res eximias non verbis tantum sed rebus significare, sufficere eis debuerunt res institutæ à Christianismi autore, qui si aliquando in sanandis corporum morbis symbola quadam adhibuit, quæ cum per se nihil possent, ea reddidit efficacia vi adstante; cur attentarunt homines symbola præscribere, eaque ordinaria, quibus nullam vim possunt indere, quantumvis, adscribant? Quid quæso facit sputum Sacrifici, naribus admotum baptisati? Dicunt per salivam typicam & sacerdotis factum, sapientiam & virtutem divinam salutem catechumeni operari; nares inungi ad accipiendum odorem Dei notitia; aures, ut aperiantur ad audiendum mandatum Dei. Samarinus in Sacerdotali part. 1. Hoc si verum sit, cur non erit necessaria salivæ inunctio? Hoc tamen mysterium non intellexit Scotia Regina Ioanna, de qua scribit Rex Jacobus filius, quod noluerit permittere Hamiltonio Arch. Andreapolitano, ut saliva filii nares conspurcaret, quem sciebat lue Veneræ laborasse. In unctione baptisati in vertice & in fronte, ex ritu Iudæorum in regibus ungentis & sacerdotibus καροζήλιαν agnoscimus, & Iudæismi imitationem, quæ cum neque à Christo neque Apostolis fuerit usurpata, ad hominum traditiones pertinent quibus frustra Deus colitur. Rectè Ephræm Edessenus Diaconus, *Populus qui ante nos erat cornu olei ferens, ad sacerdotium promovebatur: nos vero servi inutiles Dei benedicti,*

dicti, non cornu, non oleum SENSIBILE sumimus; sed ipse qui est brachium excelsum ac tremendum è cælo descendens, suum nobis per impositionem manuum donat Spiritum. Si aliquot seculis post Christianismi initia, ipsi Sacrorum ministri oleo sensibili non fuere perfusi, quis credet oportuisse sensibili oleo inungi spirituales reges & sacerdotes, quales sunt omnes Christiani? De *manuum impositione* non litigamus, quam Dominus usurpavit in pueris benedicendis, & cujus usum non rejicimus, ita ut tamen ex ea Sacramentum non conficiamus, nec in ipsa Romana Ecclesia habetur pro signo ullius Sacramenti: nec rejicimus quæ habet annotator, ad cap. XIX. Mat. v. 13. De confirmatione Pontificia, & recto Catechesis usu diximus, Cath. Orthod. Tract. III. Quæst. 9. De Baptismo Joannis quæstio est temporibus nostris non admodum necessaria. Non assentimur Cassandro dicenti, sententiam eorum esse vetustati consentaneam qui dicunt, iterum debuisse baptisari, qui Joannis baptismo fuerant baptisati: Nec si locus ex Actis cap. XIX. 4. &c. interpretationem non ferat, quæ quibusdã viris doctis ante aliquot annos arrisit, sequitur propterea, eos qui à Joanne fuerunt ritè baptisati, denuò ab Apostolis aut eorum discipulis fuisse baptisatos. Agnoscimus baptismum Joannis, quamvis eandem habuerit significationem, quam is qui ab Apostolis fuit

administratus, quemadmodum & eadem fuit doctrina Ioannis, si spectemus id quod præcipuum est, differentem tamen fuisse, si gradus manifestationis, & efficaciam consideremus. *Habuisse tantum Ioan. baptismum pœnitentiæ & remissionis peccatorum mentionem*, non promissionem gratiæ & Sp. sancti, non rectè dicitur si planè exclusivè intelligatur; si juxta mensuram quæ in Evangelio exhibita est, ferri potest. Certè Prudentius poëta Christianus, contrarium planè cecinit Cathem. Hymno VII.

Hortator ille primus & doctor NOVÆ

*Fuit SALVTIS. Nam sacrato in flumine,
Veterum piatas lavit errorum notas.*

*Sed tincta postquam membra defecaverat,
Cælo refulgens influebat SPIRITVS.*

Et paulo post:

Ibant renati non secus quam si rudis

Auri recocta vena pulchrum splendeat.

Alia citavimus Cathol. Orthod. Quæst. 8. ex Cyrillo Hierosol. Catechesi Illum. III. ubi *magnam gratiam* tribuit baptismo Joannis; Et ex Eulogio Patriarcha Alex. apud Photium, Bibl. cap. CCLXXX. ubi multis probat baptismum à Joan. administratum quamdiu ille vixit fuisse perfectum, nec qui à Joanne fuerunt baptisati, fuisse postea baptisatos, vel à Christo, vel ab Apostolis. Quamvis post ministerium Joannis explerum qui sic postea baptisarunt, imperfectè baptisarint. *Vnde, inquit, qui Ioannis baptisate*

ποιῶντο εἰς τὸ ἀνάμνησιν μου. ταῦτα τὸ αἶμά μου. καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως λαβόντες καὶ διχαρήσονται ἐκείν. ταῦτό ἐστι τὸ αἶμά μου. Postquam Praeses gratias egit, & acclamavit populus, illi qui à nobis dicuntur Diaconi dant cuique praesentium quod sumant de pane & vino & aqua super quibus acta sunt gratia, & portant absentibus. Et hoc alimentum à nobis vocatur Eucharistia, cuius nemo alius fieri potest particeps, nisi qui crediderit vera esse quae à nobis docentur, & qui ablutus sit lauacro pro remissione peccatorum ad natiuitatem nouam, & sic uixerit quomodo tradidit Christus. Non enim ut vulgarem panem, neque ut vulgare poculum hoc sumimus. Sed quemadmodum per verbum Dei caro nobis factus Iesus Christus Seruator noster carnem sanguinèmq̃ue habuit salutis nostra causa, sic etiam alimoniam istam, super qua per preces verbi ab ipso traditi acta sunt gratia, per quam alimoniam sanguis & carnes nostra per mutationem aluntur, illius qui caro factus fuit Iesu carnem & sanguinem esse didicimus. Nam Apostoli in commentariis suis, quae dicuntur Euangelia, sic ajunt praecepisse ipsis Iesum: accepto quippe pane actis-que gratis dixisse: Hoc facite in commemorationem mei. Hoc est corpus meum. & similiter accepto poculo actus gratis dixisse: Hic est sanguis meus. Irenaeus verò I v. 34. Quomodo autem constabit eis eum panem in quo gratia acta sint, corpus esse Domini sui & calicem sanguinis ejus, si non ipsum Fabricatoris Mundi filium dicunt? v. 2. Et quoniam membra ejus sumus, & per creaturam nutri-mur, creaturam autem ipse nobis praestat, solem suum ori-ri faciens & pluens quemadmodum vult, eum calicem, qui est creatura, suum sanguinem qui effusus est, ex quo auget nostrum sanguinem, & eum panem, qui est creatu-ra, suum corpus confirmavit, ex quo nostra auget corpo-ra. Quando ergo & mixtus calix & fractus panis per-cipit verbum Dei, fit eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & subsistit carnis nostra sub-stantia, quomodo carnem negant capace[m] esse donationis Dei,

Dei,

Dei, qui est vita aeterna, qua corpore & sanguine Christi nutritur ut membrum eius? Fit ergo mutatio quam Græci vocant μεταβολή, μεταρρυθμισιν, μετασκευασμὸν, μεταποίησιν, μετασειχάωσιν, Latini veteres etiam transfigurationem, & posteriores transsubstantiationem, nempe cum sacramentaliter præsens salvator substantia sua nobis adest, ut loquitur Synodus Tridentina, qui locus ordine primus verbis de hoc dogmate ab eadem Synodo alibi positus lucem adfert. Manent panis & vini τὰ αἰσθητὰ, mutatur νοητὸν, ejusque loco succedit corpus & sanguis Christi. Et quia τὰ νοητὰ verè sunt ὄντα apud Hebræos, ideòque ἀληθῆ vocantur, ut notavimus ad Ioan. VI. 32. cui loco similes sunt, Ioan. I. 9. Hebr. VIII. 2. IX. 24. I. Joan. II. 8. & Philoni ἀνακαίωτα ἕσται, libro de sacrificantibus, substantiæ maximè necessariæ; ideò voces realiter, substantialiter, essentialiter, in hoc negotio passim etiam Protestantium Confessiones & magistri usurpant. Eodem sensu veritatis nomen usurpat Augustinus in expositione Psalmi LIV. *Corpus enim in quo resurrexit in uno loco esse oportet. Veritas autem eius ubique diffusa est.* Hieronym. *Dupliciter & sanguis Christi & caro intelligitur. spiritualis illa atque divina, de qua dixit: Caro mea verè est cibus, vel caro qua crucifixæ est.* Quanquam verò spiritualis est hæc præsentia & efficacia, attamen non animum solum, sed & corpus attingit. animo enim purgato corpora nostra & sanguis nolter fiunt corpus & sanguis Christi, id est ejus spiritus vegetantur. Chrysostomus in I. Corinth. homilia XXIV. *Quid sunt qui sumunt? Corpus Christi.* Ideò Melancthon ait corporaliter quoque communicatione carnis Christi Christum in nobis habitare. Et per hanc vim corpora nostra & sanguis noster redduntur idonea ad beatam resurrectionem, propter unitatem veram & realem quam habent cum corpore & sanguine Christi. Irenæus dicto libro IV. c. 34. *Sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam jam non sunt corruptibilia, spem*

resur-

Resurrectionis habentia. Hoc corpus *verum* & verum nemo dignè manducat nisi qui priùs adorauerit, vt loquitur Augustinus ad Psal. XLVIII. id est cruci ejus se submiserit, quod & corporum submissio testatur: quam corporum submissionem licitam esse Lutherus & Brennius agnoscunt. Ambrosius libro III. de Spiritu sancto ait se carnem Christi in mysteriis adorare. Chrysostomus in I. ad Corinthios, in altari ait adorari hoc corpus quod in præsepi adoraverunt magi. Theodoretus dialogo I. intelligi ait mystica symbola quæ facta sunt & creduntur & adorantur tanquam ea existantia quæ creduntur. De hac re infrà aget Cassander. Oblatio autem sive sacrificium hîc est triplex. Primò enim offeruntur Deo species istæ creatæ à Deo ad vitæ hujus sustentationem. Hoc est quod dicitur in Liturgiis, *καὶ ἐκ τῶν σου*, tua de tuis. Offerimus ea quæ sunt ejus, ait Irenæus dicto capite. Nec mirum id dici sacrificium, cùm I. XX. interpretes etiam illam legalem ex simila oblationem, de qua agitur Leuitici cap. II. *ἁρτίων* vocent, & Græci pagani *αὐθιμια* quibus accedebat vini libatio. Alterum sacrificium est in eo ipso quod Christus obtulit. Namque hoc ipsum & Ecclesia Deo offert per gratam commemorationem, Deumque orat vt suas preces ratas faciat propter corpus & sanguinem Christi. Et rectè Deo offerimus quod Christus nostrum fecit: Hoc sensu Augustinus de Spiritu & litera hoc sacramentum vocat ipsum verissimum & singulare sacrificium, & alibi ait eum non mentiri, qui ait Christum ibi immolari. quod & *μερίμην ἀποφίσειν καὶ ἕν* dixit Eusebius libro I. de Demonstratione Euangelica. Nicæna autem Synodus situm dicit in sacra illa mensa Agnum illum Dei tollentem peccata mundi, incruentè à Sacerdotibus immolatum, & pretiosum ipsius corpus & sanguinem verè nos fumentes credere hæc esse resurrectionis nostræ symbola. Benè hanc rem explicat Synodus Tridentina, cùm ait, per hoc sacrificium, illud cruentum quod

quod in cruce peractum est repræsentari, vt memoria in finem vsque permaneat, & virtus nobis applicetur. Franciscus autem Costerus sacrificii rationem pertinere ad genus orationis: & esse tunc efficacissimam, quando per sacrificium illud repræsentatur quod maximè Deo gratum est & acceptum, nempe passio & mors filii sui. offerri in Ecclesia Deo munus, in quo dum aliquid agitur, repræsentatur passio & mors Christi, petunturque à Deo dona, quæ Christus nobis sua morte impetravit; & hoc agi vt per Christi mortem, & sanguinis effusionem, his speciebus ob oculos positam, ea impetrentur, quæ Christus verè sua morte in ara crucis nobis est meritus. esse idem sacrificium: differentiam esse in modo. illic Christum verè occisum: hinc mortis fieri repræsentationem. illic oblatum ad satisfaciendum, persolvendumque pretium pro peccatis totius mundi, omnibusque donis necessariis: hinc efficacem esse orationem, vt per Christi mortem repræsentatam ea nobis applicentur, & donentur. Lyranus ait, non esse sacrificii iterationem, sed vnius sacrificii in cruce oblatis quotidianam commemorationem. Oecolampadius vero in Epistola ad Hedionem, nihil ait mali esse, si cum maioribus nostris tam Orientalibus, quàm Occidentalibus, recordationem tanti sacrificii immolationem vocemus. Sic Ambrosius offerre nos quotidie dicit, sed ad recordationem mortis Christi. Tertium sacrificium est, quod ad exemplum ejus sacrificii facit Ecclesia offerens corpus Christi, quod ipsa est, vt loquitur Augustinus. Offerunt enim fideles suum corpus & sanguinem Deo, parati, si ita res tulerit, pro ejus gloria & ædificatione fidelium non bona tantum sua & labores, sed & vitam profunderent. Sic Abraham dicitur filium suum obtulisse, defunctione cordis, vt explicat Salvianus. Et huic proposito vires pares Deus tribuit per ipsam Eucharistiam. Cyprianus epistola LIV. *Vt quos excitamus ad prælium non inermes & nudos relinquamus, sed protectione*

tionem

itione sanguinis & corporis Christi muniamus, & cum ad hoc fiat eucharistia ut possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra aduersarium volumus, munimento dominica saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut prouocamus eas in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem derogamus; aut quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in Ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus? Quanquam verò Transubstantiationis vox idem significat, quod Græcæ illæ quas antè posuimus, tamen hujus vocis vsus à nemine exigit Ecclesia Romana; quod & Cardinalis Perronius notauit. Sed nec damnandi sunt qui signum dari corporis dicunt, cum ita loquatur Augustinus, Patrèsque alii, & Sacramentum definiatur signum visibile invisibilis Gratix. Similes sunt voces, figuræ, ἀγάλματα, εἰκόνες, εἰκόνες, apud veteres obuia. Benè canit Romana Ecclesia:

*Sub duabus speciebus
Signis tantum & non rebus
Latent res eximia.*

Possiaci hæc concordix formula placuit Sorbonicis & Protestantibus: *Credimus in usu Cæna Dominica verè, re ipsa, substantialiter, seu in ipsa substantia, verum corpus & sanguinem Christi spirituali & ineffabili modo esse, exhiberi, sumi, à fidelibus communicantibus.* Mos Eucharistiam ad infirmos deferendi quàm sit vetus ostendit Justinus, & Nicæna Synodus ἀναγκαῖον ἐφόδιον necessarium viaticum id vocat. Eum morem Protestantes & in Germania multi, & in Anglia tenent: neque putant deferre se panem vulgarem, sed eum qui Sacramento factus est corpus Domini. Rectè autem notauit Cassander Sacramentum, si efficaciam ejus spectes, perfici sumptione. Extra hunc usum circumgestandi Eucharistiam mos est novus, & à more veterum discrepans, qui ab ipso conspectu Eucharistix non communicantes arce-

bant.

bant. Dies quoque festus ab Urbano Papa, ut infra dicit Cassander, ad celebriorem conuentum, non ad circumgestionem fuit institutus. Sed de toto argumento Eucharistiæ suadeo lectoribus videant libellum incerti auctoris, cui nomen Diallacticon, editum Argentorati anno MDLXVIII. & complura scripta Theophili Mileterii.

ANIMADVERSIÓ.

DOminus, id quod dedit Apostolis vocavit corpus & sanguinem suum. Quod autem dedit Apostolis, fuit panis & vinum. Ergo panem & vinum vocavit corpus & sanguinem suum. Omnes igitur qui Christo fidem adhibent, credere debent *Panem & vinum*, in hoc Sacramento esse corpus & sanguinem Christi. Nos hoc credimus, & vellemus aduersariis nostris esse persuasissimum. Tunc enim, ipsis etiam fatentibus, causa nostra potior erit. Sed nolunt illi *Panem esse corpus Christi*, quam enunciationem falsam esse pronunciat Cardinalis de Alliaco in Sent. lib. 4. q. 6. art. 1. Bellarminus ipse, aut falsam esse, aut figuratam. Cum autem falsa non sit, figuratam esse necesse est. Quæ hic afferuntur verba Iustini Martyris veteris Ecclesiæ ritus in hoc Sacramento celebrando, & sensum verborum satis commodè explicant. Primum ea *super quibus gratia acta sunt*, id est quæ per gratiarum actionem fuerunt sanctificata, panem, vinum & aquam, disertè appellat. Deinde, unicuique præsentium dari quod sumant,

de pane & vino, &c. III. Non ut vulgarem panem, neque ut vulgare poculum sumi. IV. Per alimoniam illam sanguinem & carnes nostras per mutationem alii, quod de Christi corpore vero dici non potest. V. Nos dicere illius qui caro factus fuit Iesu, carnem & sanguinem esse. Quomodo nempe, alimonia quæ per mutationem alit carnem nostram & sanguinem, potest esse caro Christi, idest sacramentum carnis Christi. Vel, ut in citatis postea Irenæi verbis, *Eucharistia sanguinis & corporis Christi*. Concedamus ergo annotatori quod verum est, fieri mutationem quam Græci vocant μετεβολὴν &c. Latini veteres etiam transfigurationem. Videndum erit, qualis sit illa mutatio & *transfiguratio*. Bellarminus, de Sacram. Euchar. lib. 3. cap. 19. & c. 23. duplicem mutationem fieri posse agnoscit, *Panem, inquit, Christus accepit, panem benedixit, panem dedit, de pane dixit, Hoc est corpus meum. Vel igitur benedicendo mutavit in corpus, re ipsa, verè & propriè; vel MUTAVIT impropiè & figuratè, addendo significationem, quam non habebat.* Quæstio igitur non agitur, an Deus mutaverit necne panem & vinum in Eucharistia, sed an mutaverit propriè, vel figurate? Propriam mutationem non inferunt voces illæ Græcæ quas hic congeffit annotator. Nulla enim earum est qua Græci Patres non sint usi ad mutationem accidentalem significandam, quod docti inter nostros viri diligenter proba-

runt

runt variis exemplis. Ne hic actum agamus, poterit Lector consulere, doctissimorum virorum lucubrationes nuper editas, *Thoma Morton* in decis. de Euchar. part. 2. Clas. 2. cap. 3. sect. 2. *Michaelis le Faulcheur*, in Tract. de Euchar. adversus Cardin. *Perronim* lib. II. c. V. Et *Davidum Blondelli*, in familiaribus elucidationibus controuersie Eucharisticæ, cap. V. sect. VI. in quibus diligenter & eruditè varios veterum locos afferunt, in quibus voces hæ omnes non potuerunt aliter accipi quam pro mutatione accidentali, non substantiali. Alia est ratio *transsubstantiationis*, veteribus incognitæ vocis, & excogitatæ ab iis qui viderunt alias omnes voces *mutationem* significantes, alio sensu posse intelligi, ab eo quem sibi opportunum iudicabant. Quod etiam notavit inter nuperos Scholasticos *Franciscus Suarez* in 3. disp. 50. sect. I. Licet, inquit, *antiqui Patres usi fuerint variis nominibus, omnia tamen illa vel generalia sunt, ut nomen conversionis, mutationis, transitus, & migrationis, vel accidentaria mutationi magis sunt accommodata, ut nomen transfigurationis, & alia similia. Solum id nomen, transelementatio, quo usus est Theophylactus, magis accedere videtur ad proprietatem mysterii significandam, quia significat mutationem usque ad prima elementa; tamen vox illa durior est, & non satis accommodata; significare enim potest resolutionem elementi in aliud, vel resolutionem misti in elementa.* At ipse *Theophylactus*, ne alios

quamplurimos adducam, *transfementationem*, μετεσχηματισμῶν usurpat de fidelibus qui *transmutantur* in Christum, in Joan. cap. vi. & de mutatione corporum nostrorum, ex statu corruptionis, in statum incorruptionis. In Luc. cap. xxiv. Hæc est causa cur novum illud & portentosum nomen fuit excogitatum, de quo idem Jesuita: *At verò transsubstantiatio propriissimè & accommodatissimè significat transitum seu conversionem totius substantiæ in totam substantiam.* quasi diceret, alia omnia nomina antea usurpata non evincunt quod volumus: Itaque inventioni nostræ commodum & aptum nomen accommodavimus. Falsum est ergo *transsubstantiationis* vocem idem significare quod Græca illa, quæ antea posita fuerunt. Nec verum est, quod ex Cardinali Perronio repetitur, *usum hujus vocis à nemine exigere Ecclesiam Romanam.* Concilium Tridentinum Sess. xiii. Cap. iv. asserit, *conversionem illam totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi, convenienter & propriè à sancta Catholica Ecclesia Transsubstantiationem esse appellatam:* illudque repetit cum Anathemate, Canone ii. Et Pius IV. hanc formulam juramenti professionis fidei omnibus præscribit, in qua hunc articulum habet; *Profiteor in sanctissimo Eucharistia Sacramento esse verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem una cum anima & divinitate Domini nostri Iesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis, in corpus; & totius sub-*

substantia vini in sanguinem, quam conversionem Ecclesia Catholica transsubstantiationem appellat. Post hæc tam expressa, qui ea se profiteretur credere, & vult esse membrum illius Ecclesiæ, quæ convenienter & propriè, ita loquitur; an existimabit Ecclesiam Romanam à se usum illius vocis non exigere?

Sequitur jam mysterium à seculis incognitum, quo illustratur Synodi Tridentinæ effatum, quod sacramentaliter præsens Salvator substantia sua nobis adest. In quo oppositum in apposito continetur; quia quod sacramentaliter præsens est, non est substantia sua præsens, nec contra. Nam præsentia sacramenti, non est præsentia rei significatæ, nisi *significante mysterio, non in rei veritate. Sed audiamus arcanum. Manent panis & vini αἰσθητὰ, mutatur νοητὸν, ejusque loco succedit corpus & sanguis Christi: Et quia τὰ νοητὰ verè sunt ὄντα apud Hebr. ideoque ἀληθῆ vocantur, ut notavimus ad Ioan. I. ideo voces realiter, substantialiter, essentialiter, in hoc negotio etiam Protestantium confessiones usurpant. Siftamus paulum. Agnoscit annotator in pane αἰσθητὸν καὶ νοητὸν. Sic etiam in vino. Vult αἰσθητὸν manere, mutari νοητὸν. Quid est αἰσθητὸν, nisi accidentia panis quæ in oculos incurrunt? Quid νοητὸν, nisi substantia quæ talia sustinebat accidentia? Quid hic igitur novi nobis profertur? An non hoc idem est tam sæpè recantatum, accidentia manere sine subiecto: Subiectum aliud succes-*

fisse sub accidentibus illis, quæ tamen in eo non subsistunt? At hoc protritum est jamdiu, & promiserant nobis conciliatores, se monstrum illud opinionis eliminaturos, & doctrinam de ea re suam ab his incommodis liberaturos. Aliter distinguunt veteres in re sacramentaria *αιθητόν à νοητῷ*. Non ut *αιθητόν* sit accidens, sine sua substantia, & opponatur substantiæ suæ propriæ; sed ut essentiam totam rei sensibilis comprehendat, cui tamen per gratiam aliquid accedat *νοητόν*, & intellectu solo percipiendum. Sic enim loquitur Chrysost. in Matth. Homil. 82. in Græco Savil. In Lat. interpretatione 83. Ubi dicit ea quæ Christus tradidit *αιθητοῖς πλάσμασι* sensibilibus rebus, esse *πάντα νοητά. omnia intelligibilia*. Sic etiam in baptismo, per aquam *δι αιθητοῦ πλάσματι*, nobis donat *δῶρον νοητόν*. Quodnam autem? nempe operatur in nobis *ἡμεῖςιν καὶ ἀνακαίνισιν*, regenerationem, & renovationem. Ergo Chrysostomo, *τὸ αιθητόν* Sacramenti baptismi, est aqua sensibilis, non accidentia aquæ, sed aqua vestita suis accidentibus. quod autem est *νοητόν* est gratia Spiritus, in quam non transubstantiatur aqua. Sic post Chrysostomum loquitur Ephraemius Patriarcha Antiochenus, apud Photium C O D. C C X I X; postquam ostendisset in unione durum in Christo naturarum, unius visibilis, alterius invisibilis, unam esse quidem personam, non autem

tem

tem unam naturam sed duas distinctas, tractabilem ab intractabili, visibilem ab invisibili; subdit *ἔτω καὶ τὸ πρὸς τῶν λαμβανόμενον σωμα χριστοῦ, καὶ τὸ αἰσθητῆς ΟΥΣΙΑΣ ὅσα ἐξίσταται· καὶ τὸ νοητῆς ἀδιάρητον μὴ χάρατ· καὶ τὸ βάπτισμα ἢ πνευματικόν, ὅλον γεόμενον καὶ ἐν ὑπαρχόν, ἐτὸ ἴδιον τῶν αἰσθητῆς ἔσις, ἔῦδατ· λέγω, ἀφωζέ, καὶ ὃ γέγονεν ὅσα ἀπώλεεν.* In his verbis, non separat in sacramentis sensibile ab intelligibili, sed duas res conjungit sacramentaliter, ipsam essentiam sensibilem cum gratia intelligibili. Servat aqua in baptismo essentiam suam accidentibus suis vestitam, nec amittit quod erat, sed accipit gratiam intelligibilem: Sic etiam fit in Eucharistia sine mutatione τῶν ἔσις: nisi velint quibuscum nobis res est, in unione naturarum in Christo, naturam humanam fuisse mutatam in divinam, remanentibus tantum accidentibus quæ sensu percipiebantur, quod voluerunt Eutyichis sectatores adversus quos disputabat Ephræmius. Sic igitur verum quod ex Philone & aliis Ebræis adducit annotator, quæ sunt in re unaquaque νοητὰ esse verè ὄντα. Oportebit panis & vini νοητὰ id est substantiam verè existere cum suis accidentibus; per quæ sunt αἰσθητὰ, quod nos volumus, & aliud quid νοητὸν agnoscī in Sacramenti veteri usu, quod nos facimus; sine ulla transubstantiatione.

Pergit annotator; *Eodem sensu veritatis nomen*

usurpat Augustinus in expositione Psal. LIV. Corpus in quo resurrexit in uno loco esset oportet. Veritas autem ejus ubique diffusa est. In qua citatione duplex est, viri alioqui doctissimi, ἀβλεψία. Prima, in eo quod cum in ipso Augustino locum non legisset, sed in citatione autoris *Diallactici de Eucharistia*, in qua idem committitur error, vel in Gratiani farragine, *Canone Prima*, de Consecr. dist. II. Quia initio Canonis habentur hæc verba, *August. in expos. Psal. LIV*, quæ referebantur ad primam Canonis partem, non vidit postremam partem in qua continentur verba quæ hic affert, ex alio loco fuisse desumptam, nempe ex *Tract. xxx. in Euangel. Joannis*. Secunda, eaque grauior, in eo quod verba Augustini mutilat, eisque sensum affingit ab illius mente & à ratione planè alienum. Hæc præcedunt apud August. ex quibus ejus sensus apertus est. *Donec seculum finiatur, sursum est Dominus. Sed tamen hic etiam est nobiscum VERITAS Dominus. Corpus enim Domini &c.* Ubi luce meridiana clarius est per Dominum qui sursum est in cælo, intelligi Dominum ratione illius corporis quod in loco oportebat esse uno: Per *veritatem* autem Domini, intelligi eundem Dominum ratione Deitatis suæ, quam *veritatem* appellat per excellentiam. Sic in Epistola ad Dardanum, dicit *Christum ubique totum esse tanquam Deum, & in eodem templo Dei esse, tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli,*

propter

propter veri corporis modum. Mirum igitur, quid in mentem venerit viro magno, ut refecatis prioribus verbis, in *corpore quod in uno loco esse oportet*, quæreret illud suum αἰσθητὸν exclusive νοητῶ, quasi corpus Christi quod in uno loco est, nihil haberet νοητὸν; & quasi hic ageretur de veritate corporis, quæ ubique diffunderetur, non de veritate divinitatis, per quam *nobiscum* & ubique, est *VERITAS Dominus!* Nihil autem expressius dici potuit contra veri corporis Christi πανταχούσῃαν vel πολλαχούσῃαν. Nam, si in uno loco esse oportet *corpus in quo resurrexit*, non potest esse vel in omnibus, vel in pluribus locis; aut corpus illud quod in pluribus locis esse volunt, non est corpus in quo resurrexit Christus, proinde non verum & proprium corpus; sed corpus Christi, *significante mysterio, non in rei veritate*; ut loquitur Augustinus can. 48. de consecrat. distinct. 2. Sic intelligendus est sequens in Decreto Hieronymi locus, ex commentariis in Epistolam ad Ephes. ad cap. 1. *Dupliciter intelligitur caro & sanguis Christi &c.* Vbi distinguit inter carnem spiritualem & divinam, & carnem crucifixam; & inter sanguinem spirituales, & sanguinem qui militis effusus est lancea. Vnde constat carnem illam spiritualem & divinam apud Hieronymum, non esse carnem ore corporis sumendam, sed fide manducandam, & mysticè intelligendam, & accipiendam quidem tan-

quam crucifixam, sed cum ea consideratione, quod sit *spiritualis & divina*, quia à persona Christi divina in unitatem assumpta, quæ causa est cur sit vivifica. Videat, si lubet, lector, quæ ad illum vel Hieronymi, vel potius Origenis locum, annotarunt doctiss. viri Edmundus Albertinus, & Michaelle Faulcheur.

Quod ait, *spiritualem hanc presentiam & efficaciam non animum solum, sed corpus attingere, quia animo purgato corpora nostra & sanguis noster fiunt corpus & sanguis Christi, id est ejus spiritu vegetantur*, bono sensu potest probari: Sed hoc nihil facit ad oralem manducationem, imò contra, eam evertit. Si enim efficacia hæc & presentia, corpus per animam afficiat, non ori debet admoveri, sed animæ per fidem; non enim fiunt *corpus Christi*, quicumque panem Eucharisticum ore percipiunt; nec à beata resurrectione excluduntur, quibus non datum est sacramenta premere dentibus. Si Melanchthon dixerit alicubi, *corporaliter quoque communicatione carnis Christi Christum in nobis habitare*, impropiam & duram locutionem postea emendavit, postquam Oecolampadii luce persusus, ex Scriptura & Patrum scriptis, de vera & spirituali manducatione carnis Christi, ita fuit persuasus, ut in ea re planè senserit cum Ecclesiis Helveticis & Gallicis. Adscribam hic in gratiam viri docti, qui Melanchthonis iudicio tantum tribuit, quæ ille scripsit Ioanni Ctaton-

ni,

ni, die 21. Martii, anno 1559. *Existimo, inquit, ad confirmandas mentes consensum vetustatis plurimum conducere. Memini me Luthero ante annos xx in itinere, cum & placidior & hilarior esset, recitare veterum Græcorum & Latinorum dicta, quæ expressè dicunt, panem & vinum σύμβολα, item ἀντίτυπον esse: Item, signum: Item, figuram. Cumque adderem recentem errorem esse ponere ἡ ἀρετα μεταβολῶν, ἡ μετασχηματισμῶν (sic enim recentiores loquuntur) ibi ille hac verba subjecit, Mirum esset in Ecclesia recenti potuisse tantum errorem, tamdiu inhære, & tam latè recipi. Repressi me, ac mirabar eum tempore in hac re moveri, cum in aliis non moveretur. August. contra Adimantum expressè dicit, Non dubitavit Dominus dicere, hoc est corpus meum, cum daret signum corporis. Tertul. expressè &c.*

Quod Irenæus dicit, corpora nostra percipientia Eucharistiam, jam non esse corruptibilia, spem resurrectionis habentia, id non facit ad probandum Christi proprium corpus ore manducari; sed ad id tantum, quod qui Sacramentum corporis Christi dignè accipiunt, & spiritualiter Christi sunt participes, per vim Iesu Christi resurgent in novissimo die, ad beatam immortalitatem, quod iis etiam eveniet qui per verbum prædicatum fidem concipient, juxta Christi promissionem, Joan. 6. v. 40. *Hac est voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui conspicit filium & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego suscitabo eum in novissimo die.* Ex quibus manifestò colligitur, non

non in pane Eucharistico includi vim illam quæ resurrectionis beatæ candidati sunt qui Christum recipiunt; quandoquidem multi de hoc pane participant, qui manent in morte. Nec hoc voluit Irenæus, qui panem illum, etiam consecratum, *rem terrenam* appellat, qualis est natura sua, quæ per consecrationem fit *res cælestis*, significatione.

Hæc corpus νοητὸν & verum, nemo dignè manducat, nisi qui prius adoraverit ut loquitur August. ad Psal. xviii. id est cruci ejus se submiserit. Submissionem & propriam adorationem deberi vero Christi corpori quod nobis est nunc νοητὸν & sola mente percipiendum, nemo pius negabit. Sed προσκλήσιν & λατρείαν deberi pani Eucharistico αἰσθητῶ, non dicit Augustinus, nec si dixisset esset audiendus. De Lutero & Brennio, quos ait agnovisse submissionem licitam esse, id non potest intelligi de adoratione divina, quam neque Lutherus, neque qui ab eo Lutherani appellantur aliter accipiunt quam pro cultu idololatræ, quantumvis credant in pane esse corpus Christi: voluerunt ergo, quod & de Theodoro sentiendum, ad sacra signa percipienda, cum reverentia esse accedendum, propter Dei præsentiam: sed ἄπο λατρείαν detestati sunt, de qua etiam Melancthon, Epist. ad Bullingerum. *Quidam veteres amici mei, minitantur mihi, se ἔωρ ἄπο λατρείας, contra me scripturos esse: si quid edent nominatim contra me,*
decrevi,

decrevi, Deo dante, respondere. Et in respons. contra Clerum Colonensem. Si, inquit, jam reviviscerent Ambrosius & August. ut non dicam de Apostolis, viderentque Hierophantem gestantem panem, & circumfusam multitudinem invocantem hunc panem, expavescerent, ac interrogarent, ubinam gentium essent: non enim putarent se in loca Ecclesie Christiana venisse. Certum est Apostolos in prima cœna de pane Eucharistico adorando, ne cogitasse quidem. Ad mediatorum autem de ea re moderationem, optimè respondit autor libri de pace Ecclesie ritè & piè constituenda.

Sacrificii nomen ambiguum esse, non est opus ut multis probemus, quod apud omnes constat. Controversia de Sacrificio inter nos & Pontificios, non est de oblationibus fidelium, quas vel in usum pauperum vel ad ea quæ in Ecclesia sacris usibus inserviunt, offeruntur: nec etiam de sacrificio nostri ipsius, quæ oblationes & sacrificia non à Sacerdotibus propriè sic dictis, sed à fidelibus omnibus, qui facti sunt sacerdotes Deo, ad offerendum spirituales hostias acceptas Deo, per Iesum Christum. 1. Petri 2. v. 5. offerri possunt & debent. Quorsum ergo tot involucria, nisi ut sub nomine sacrificiorum varii generis, insinuetur illud, à quo merito abhorrent, qui illud unico & vero Sacrificio quod Christus in cruce obtulit, injuriosum esse contendunt? Oblationem panis & vini ad huius vitæ sustentationem, nunquam iustificat Christus

Christus à solo Sacerdote fieri ritibus propriis ad id institutis. Sed quæcumque talia offeruntur siue publicè siue privatim, quantumvis in se externa, sub nomine spiritualium sacrificiorum continentur, quemadmodum & corpus nostrum. Nec tamen sunt vera & propriè dicta sacrificia. Quod non evincitur nomine *Jusius* quo LXX interpretes usi sunt ad legalem ex similia oblationem; quæ etiamsi sacrificium propriè fuisset, non sequeretur obligationem creaturarum in Ecclesia esse propriè dictum sacrificium; etiamsi sacrificia eleemosynarum & laudum *Jusiam* dicantur. Ad Hebr. XIII. 15. & 16. 1. Petr. II. v. 5. Nam oblatio ex similia præscripta erat cum certis ritibus à Deo institutis, & à solo Sacerdote sic propriè dicto debuit Deo offerri, qui *suffimentum ejus adoleret in ipso altari, munus igne absumptum odoris grati Domino.* Levit. 2. v. 2. Quicquid ergo de talibus sacrificiis apud veteres legitur, non aliter accipi debet, quam in significatione communi vocis illius; non speciali & propria. Neque enim in toto novo Testamento mentio fit Sacerdotum aut sacrificorum, qui inter Christianos, certo ritu offerrent aliquod sacrificium: nec hætenus ullum de eo proferri potuit testimonium. Sacramentum autem Eucharistiæ non potest dici sacrificium, quamvis spiritualia in eo sacrificia precum & gratiarum actionis Deo offerantur.

Quæ-

Quæstio igitur est, an aliquod institutum fuerit à Christo sacrificium externum, solis sacerdotibus reservatum, quod in eo consistat, quod corpus & sanguis Christi verum & proprium modo incruento, in verum & proprium sacrificium offeruntur, pro vivis & mortuis propiciatorium. Id vero est quod uno ore rejiciunt omnes Protestantes & reformati, pernegantque vel in Scriptura, vel in prima Christianismi antiquitate fundamentum habere. In verbis non ludendum est, res ipsa, prout nunc exercetur in Ecclesia Romana, est expendenda; probandumque antiquitatem priorum, ubi de sacrificio egit, tale sacrificium intellexisse, quale hoc tempore & ante aliquot secula fuit commendatum. Si de voce tantum ageretur, aut de spiritualibus sacrificiis, facile inter nos conveniret. Sed aliud est planè quod obtruditur, vel à Concilio Tridentino, vel ab iis qui in illius verba jurarunt. Christus corpus suum & sanguinem *nostrum non fecit*, ut à nobis certo ritu sacrificarentur, sed ut per spiritua-lem manducationem ejus participes fieremus. Si Christum iterum in sacrificium offerremus propriè, oporteret homines qui sacrificarent hostiâ illa præstantiores esse, aut saltem æquè præstantes. Rectè enim dicit Cassander, *Sacrificia OMNIA non dignitate rei oblata, sed offerente animo aestimari*. At quis hoc dicet de Christi corpore ab homine oblato? Solus ille se Deo patri

patri offerre potuit ; & nobis fructum Alius oblationis communicare. Hoc facit in verbo & sacramentis , non in sacrificiis externis & propriis. Eucharistiam agnoscimus esse memoriam Sacrificii , aut *Sacrificium memoria* , ut loquuntur Patres ; *representationem sacrificii &c.* Sed sacrificium memoriæ, est sacrificium spirituale, non externum & propriè dictum. Sic sacrificia precum, in Eucharistiæ celebratione, & aliis divinis officiis. Si, quod vult Costerus, sacrificii ratio pertineat ad genus orationis ; & oratio sit efficacissima cum representatur mors filii sui, non tamen propterea hæc oratio est sacrificium reale, externum & propriè sic dictum, in quo *res aliqua sensibilis & permanens, à legitimo ministro ritu mystico consecratur, & transmutatur.* Sic enim Sacrificium proprium definiunt. At negant novi mediatores corpus Christi in Eucharistia esse rem *sensibilem αἰσθητὸν*, affirmant esse *νοητὸν*. Si per rem *sensibilem & permanentem*, intelligunt panem; secundum eos panis non permanet, sed in aliam rem transit. Si intelligant *accidentia panis & vini*, Ergo nobis accidentium sacrificium, non corporis Christi exhibent quod erit sacrificium Chimæricū. Videant autem qui se Christum sacrificare profitentur, quid sibi velint hæc Irenæi verba, lib. 4. c. 34. *Non sacrificia sanctificant hominem: non enim indiget sacrificio Deus: sed conscientia ejus qui offert, sanctificat sacrificium, pura existens, & præstat acceptare*

ceptare Deum, quasi ab amico. Hæc applicent corporis & sanguinis Christi sacrificio ab homine peracto, & se supra Christum efferant.

Citat Annotator duo Augustini loca, in quæ nobis est inquirendum. *Augustinus*, inquit, *de spiritu & litera, hoc sacramentum vocat ipsum verissimum & singulare sacrificium.* Liber de sp. & litera qui habetur Tom. III. Operum August. distinctus est in xxxvi. cap. Si notatum fuisset caput unde hæc verba desumpta sunt, facilius fuisset inquisitio. Habentur autem cap. XI. *Dei cultus in hoc maximè constitutus est, ut anima ei non sit ingrata. Vnde & in ipso verissimo, & in singulari sacrificio, Domino Deo nostro agere gratias admonemur. Erit autem ingrata si quod illi ex Deo est, sibi tribuerit, præcipuè que justitiam.* Disputat adversus eos qui suis viribus tribuebant justitiam. Dei præcipuum cultum in gratiarum actione constituit, à quo alienos esse docet qui non agnoscebant à Deo esse justitiam per Christum, & ei gratias pro liberatione non agebant, quamvis id facere *admoneamur, in ipso verissimo & singulari sacrificio, id est in commemoratione ipsius verissimi & singularis sacrificii, quod Christus obtulit semel in cruce.* Locum parallelum habemus Tom. VI. lib. I. *Contra advers. legis & prophetarum, cap. XVIII. Talia sacrificia, loquitur de legalibus, jam non offert Dei populus Deo, posteaquam venit VNICVM sacrificium, cujus umbra fuerunt illa omnia non hoc*

impro-

improbantia, sed hoc significantia. Sicut enim res una multis locutionibus & multis linguis significari potest; Sic VNVM VERVM ET SINGVLARE sacrificium multis antea sacrificiorum significatum figuris. Quodnam autem fuerit hoc sacrificium, paulo post indicat, Quoniam, inquit, singulari & solo vero sacrificio pro nobis Christi sanguis effusus est: ideo primis temporibus ad hoc sacrificium talibus significationibus prophetandum, immaculorum animalium sacrificia Deo sibi iussit offerri: ut quemadmodum illa erant immaculata à corporum vitis, ita speraretur immolandum esse pro nobis, qui solus immaculatus erat à peccatis. Ubi manifestum est eum agere de unico & singulari crucis sacrificio, quod in Ecclesia non iteratur: sed pro eo in Sacramento Eucharistiæ quotiescumque celebratur, immolatur Deo spirituale laudis sacrificium. Sic etiam Tom. III. lib. 4. de Trinit. cap. XIII. Cum præmississet, ipsos spiritus malignos qui divinos ambiebant honores, cognovisse soli Deo debere sacrificium offerri, neque id posse offerri nisi per Sacerdotem justum & sanctum, addit: Quis tam justus & sanctus sacerdos quam unicuique Dei filius, qui non opus haberet per sacrificium sua purgare peccata, nec originalia, nec ex humana vita que adduntur? Et quid tam congruenter ab hominibus sumeretur, quod pro eis offerretur, quam humana caro? Et quid tam aptum huic immolationi quam CARO MORTALIS? Et quid tam mundum pro mundandis vitis mortalium, quam sine

ulla

ulla contagione carnalis concupiscentie caro nata in utero & ex utero virginali? Et quid tam gratè offerri & suscipi posset, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri? Ut quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur? à quo offeratur? quid offeratur? pro quibus offeratur? idem ipse unus verusque mediator, per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret cui offerebat, unum in se faceret pro quibus offerebat, *V N V S* ipse esset. *Q V I* offerebat, & quod offerebat. Illustris sane locus, & controversiæ dirimendæ idoneus: Ex quo constat sacrificium carnis Christi non posse offerri nisi à solo Christo qui justus & sanctus est. Non potuisse carnem ejus offerri nisi fuisset mortalis, ex quo invictè sequitur, postquam semel mortem obiit & resurrexit, eum non amplius habere carnem aptam sacrificio; proinde nullum jam esse carnis & sanguinis Christi sacrificium. Vnicum illud *Q V O D V N V S* obtulit, non posse à pluribus offerri. Quomodo igitur immolari in Sacramento dicitur? Augustinus certè alibi dicit eum non mentiri qui ait Christum ibi immolari; Sed nescio an non mentiat, aut saltem fraudis reus sit, qui verba Augustini resecat, ne verus dicti illius sensus innotescat. Disputatur de vero, proprio & reali carnis & sanguinis Christi sacrificio. An igitur non mentitur, qui nunc dicit in Eucharist. Sacramento Christum realiter, verè, & propriè immolari? Imò contra hæc addebat August.

gust. Epist. 23. post hæc verba, non utique, qui interrogatus responderit immolari in Sacramento mentitur, & sic se explicabat, *Si enim Sacramenta quandam similitudinem non haberent earum rerum quarum sunt sacramenta, omnino Sacramenta non essent: ex hac autem similitudine plerumque ipsarum rerum nomina accipiunt.* Ex quibus luce meridiana clarius est, Augustinum non credidisse in Sacramento esse sacrificium verum corporis Christi, sed tantum nomen sacrificii & immolationis ei tribui, propter similitudinem. Unde est quod contra Faust. Manich. libro 10. cap. 2. *Quod ab omnibus, inquit, appellatur sacrificium, SIGNVM est VERI sacrificii, in quo caro Christi post assumptionem, per Sacramentum memoria celebratur.* Huc referenda quæ apud Gratianum de consec. dist. 2. cap. XLVIII. citantur ex libro sententiarum Prosperii, *Cælestis panis qui verè Christi caro est SVO MODO vocatur corpus Christi, cum REVERA sit Sacramentum corporis Christi, illius videlicet, quod visibile, palpabile, mortale in cruce suspensum est, vocaturque ipsa immolatio carnis qua sacerdotis manibus fit, passio, mors, crucifixio, non in rei veritate, sed SIGNIFICANTE MYSTERIO: sic Sacramentum fidei, quod baptismus intelligitur, fides est.* Postrema verba de Sacramento fidei, habentur Epist. 23. supra citata. Vnde alia toridem verbis descriperint collectores non constat. Sed quod suo modo est corpus Christi, non reve-

IN CONSULT. DE RELIG. IOT
*ra, quod non est in rei veritate, sed significante
 mysterio, non potest esse verum & proprium
 corporis Christi sacrificium, sed tantum Sacra-
 mentum, veri & proprii sacrificii.*

Pergit annotator, *Quod, inquit, μνήμην θεοσ-
 Φέειν ἢ θύειν dixit Eusebius lib. 1. de demonst. Euang.*
 Locus habetur cap. x. quem integrum profere-
 mus, ut iudicet æquus lector de vero sensu &
 allegationis fide. *Itaque, inquit, post omnia quasi
 mirabilem quandam victimam, sacrificiumque exi-
 mium patri suo operatus pro nostra omnium salute ob-
 tulit, μνήμην ἢ ἡμῖν ᾠθεῖς ἀντὶ θυσίας τῷ θεῷ
 διλενωῶς θεοσφέρειν; memoriam nobis relinquens,
 quam pro sacrificio, Deo continuo offerremus. Hoc
 autem memoria sacrificium, postea explicat, per
 gratiarum actiones; quas ἀσωμάτους ἢ νοητοῦς
 θυσίας appellat, probatque fuisse à propheticis
 prædictas oraculis, citatque immediatè ex
 Psalmis, Immola Deo sacrificium laudis &c. Elevatio
 manuum mearum sacrificium vespertinum. Has in
 mysteriorum celebratione à nobis Deo offer-
 ri, cum spiritu contrito, nos ipsos ei conse-
 crantibus, Eusebius fufius differit, quæ omnia
 ad spiritualia sacrificia omnium fidelium re-
 feruntur, non ad verum, proprium & sensibile
 sacrificium; quod nullum agnoscit præter illud
 θανάσιον θύμα ἢ σφάγιον ἐξαίρετον, quod patri
 in cruce obtulit. Qui etiam lib. 3. de Eccl. Theo-
 logia contra Marcellum, verba Christi Spiritus
 est qui vivificat, caro non prodest quicquam, Joan. vi.*

ita interpretatur, ut de sua sententia circa manducationem carnis Christi, nullum dubium relinquat. *Eos, inquit, docere voluit, spiritualiter intelligenda esse, qua de carne & sanguine audiverant. Nolite putare carnem me dicere quam circumfero; quasi illam vos comedere oporteat, nec existimate me precipere ut sensibilem & corporalem bibatis sanguinem, (ubi notandum, Eusebio αἰσθητὸν & ζωμολητὸν pro eodem sumi, non pro corporis accidentibus substantia mutata,) verum probè nostis, quod verba que vobis locutus sum spiritus sunt & vita, ὡς εἶπεν, εἶναι τὰ ῥήματα καὶ τὰς λόγους αὐτῶν τῷ σάρκα καὶ τὸ αἷμα, ὧν ὁ μετέχων αἰεὶ, ὡσπερ εἶπεν ἄρτον ἕρπυλλον κτλ. τῆς ἕρπυλλοῦ μετέχει ζωῆς. ita ut verba ipsa illius, & sermones, sint caro & sanguis, & si quis ea comedat, tanquam cibo celesti partus, vitam aeternam participabit. Et paulo post: Hac sensibilibus audita nihil proderunt: Spiritus autem est qui vivificat spiritualiter audientes. Ut verba Christi, sunt caro & sanguis ejus; sic etiam panis & vini Sacramenta.*

De Canone Synodo Nicænæ afflicto, quem annotator hic nobis objicit, in quo dicunt *agnum illum Dei tollentem peccata mundi incruentè immolari, &c.* non est quod multum laboremus, quia non habetur in veteribus Canonum collectionibus, & Gelasii Cyziceni fides qui hanc constitutionem nobis dedit, non sit indubitata. Potest tamen eodem modo explicari quo superiora, in quibus rei significatæ nomen

nomen signo tribuitur, *non in rei veritate*. Sed ne actum agamus, poterit annotator, & si qui sint qui de eo canone & ejus sensu plura desiderent, consulere *Edmundi Albertini* doctissimam considerationem, *Eucharistia veteris Ecclesie*, pag. 166. & seqq. in quibus exactè refellit quæcunq; Perronius Cardinalis, ad hunc canonem sibi & suæ causæ vindicandum excogitavit, ejusque interpretationem verborum *ἀθύτως θυόμενον incruentè immolatum*, ostendit non exprimere autorum sensum, sed alienum; aliud est enim *incruentè immolari*, quam sine *immolatione immolari*, hoc est Sacramentaliter & in signo, ut supra dictum est. Inviçtè etiam probat in his verbis non agi de agno propriè dicto, id est de vero & reali Christi corpore; sed de corporis Sacramento, cujus partes possunt sumi majores vel minores, quod corpori Christi non contingit, neque ei convenire potest τὸ πολὺ ἢ ὀλίγον *multum vel parum*, quia non dividitur. neque ex *multo*, vel ex toto, potest accidere *πλημμονή*, quod ex magna panis quantitate metuendum esset. Sed hæc omnia rectè intelliguntur de Sacramentis, sub nomine rerum significatarum.

Tridentinæ Synodi interpretationem nihili facimus, ut nec Costeri effugia. Norunt qui cæcidè agere volunt, aliam esse eorum mentem, & ambiguis verbis ludendum non esse. Lyranii, Oecolampadii, & Ambrosii vel potius Hi-

larii Diaconi verba, quæ hîc afferuntur, pro nobis faciunt, qui agnoscimus in Sacramento Cœnæ potuisse *immolationem* appellari, *tanti sacrificii recordationem*; sed figuratè, non propriè, vere & realiter, quod adversarii volunt. Locus Cypriani ex Epist. L I V. allatus, expressus est adversus eos, qui populum Dei, *ad bibendum in Ecclesia Dei poculum Domini jure communicationis non admittunt*. Quinam sint illi satis novit annotator.

Quod autem non patitur damnari eos qui *signum corporis*, dicunt, cum Augustinus aliique partes sic loquantur, & id ipsa Romana Ecclesia canat, ejus in eo judicium probamus. Sed non admittimus quod de formula Possiæci proposita dicit, *eam placuisse Sorbonicis & Protestantibus*, his verbis, *Credimus in usu Cœnae Dominica verè, re ipsa, substantialiter, seu in substantia, verum corpus & sanguinem Christi spirituali & ineffabili modo esse, exhiberi, sumi, à fidelibus communicantibus*. Quamvis enim in his verbis nihil sit quod non agnoscamus verum, si bene intelligatur; tamen vel hoc exemplo apparet, quam male cedant formulæ, in quibus sunt phrasæ & verba, quæ ab utraque contendentium parte, ad suum sensum trahi possint; Nec in verbis hærendum, ut vera fiat reconciliatio, sed in sensu & rebus ipsis. Mitto ea quæ Theodorus Beza unus ex collocutoribus scriptis mandavit, vel quæ legimus in parte prima Comment.

ment. de statu Relig. & Reip. sub Carolo IX. anno 1561. quorum Scriptorem puto Ioh. Serranum; unus pro omnibus nobis erit Præses Thuanus. Ille, ad eundem annum, Histor. libro xxviii. rem totam ita narrat, ut testetur in nulla formula omnes consensisse. Primæ quidem quæ à Ministris fuit concepta, noluit subscribere Espensæus, qui postremam clausulam improbabat, & suam substitui volebat: quam Ministri non approbarunt; sed postea formulæ suæ explicationem ad Antistitum legatos miserunt, quæ accepta non fuit; atque ita utrinque discessum est, sine conciliatione. In omnibus autem formulis, quas habet Thuanus, non reperio hæc verba, *in usu cæna Dominica recipimus verè, reipsa, substantialiter, & ineffabili modo, & verba illa à fidelibus communicantibus*. Fortè quædam habentur æquivalentia; sed cum referuntur formulæ, nihil mutari debet aut addi. Verba formulæ apud Thuanum hæc sunt. *Fatemur Iesum Christum in Cæna nobis dare & verè exhibere corporis sui & sanguinis substantiam, Sp. S. efficaciam, & nos recipere & edere spiritualiter & per fidem, verum illud corpus quod pro nobis oblatum & immolatum est, ut simus ossa de ossibus, & caro de carne ejus, ad hoc, ut eo vivificemur, & percipiamus quacumque ad salutem nostram conducunt. Et quoniam fides verbo Dei innixa, res perceptas facit presentes, ac per istam fidem recipimus re, & factò ipso, verum & naturale corpus & sanguinem*

*nem Iesu Christi virtute Sp. sancti, hac ratione fate-
mur & agnoscimus, corporis & sanguinis ipsius in Cœ-
na presentiam.* Hæc sunt postrema verba, qui-
bus noluit subscribere Espensæus. Hæc for-
mula, in quam solam consenserunt ministri, re-
jecta fuit à Sorbonicis tanquam *captiosa & hæ-
retica*. Alia autem quam hic profert annotator
inter duos collocutores Pontificios Monlu-
cium & Espensæum, & duos reformatos, Be-
zam & Gallasium, ita fuit concepta, ut neutri
in eam consentirent, sed in se tantum recipe-
rent de ea cum aliis collocutoribus ab utraque
parte, conferre. Quod cum factum fuisset in
cœtu Ministrorum, statutum fuit quod illius
nulla haberetur ratio, quia hujus sacramenti
mysterium non satis explicabat, ut refert autor
Ecclesiasticæ Historiæ Eccles. Gallic. libr. 4.
pag. 604. & 605. Ideò hujus mentio nulla
habetur apud Thuanum, quæ *neque placuit Sor-
bonicis nec Protestantibus*, quicquid hic contra af-
firmetur.

De more Eucharistiam ad infirmos defe-
rendi, variam fuisse Ecclesiarum veterum pra-
xin, ostendi potest. Justinus Martyr in loco
antea descripto, testatur ad infirmos fuisse
delatam à Diaconis, eo ipso tempore quo
Communio publica fiebat; non quod extra
illud tempus, privatim ad id parata fuerit. De
more Protestantium in Germania & Anglia,
malè dicit annotator, *eos non putare deservire se pa-
nem*

nem vulgarem, sed eum qui Sacramento factus est corpus Domini. Si in eam rem inquisisset prout debuit, didicisset panem non deferri aliunde, & alibi consecratum; sed in ædibus ipsius infirmi sumi & sanctificari, nec infirmo administrari, nisi conveniente quorundam fratrum cœtu, qui cum Pastore & ægro communicent. Vide Liturgiam Anglicanam in visitatione infirmorum. Verba sunt, Sacerdos primò communicet. Deinde alii cum egroto, qui sese ad id prepararunt. Hunc morem non improbavit Calvinus, cujus de eo sententia legi potest Epist. l. i. ad Monsbelgardenses; & ccc lxi. ad quæst. de quibusdam Eccl. ritibus; Item ccc lxi. Ad Gasp. Olevianum. Ex natura quidem, sine, & usu mysterii probè mihi colligere videor, non esse tanto bono privandos, qui vel diuturno morbo laborant, vel de vita periclitantur. Cautionem alibi adhibet. Video quam proclivis in multos abusus sit lapsus, quibus prudenter seduloque occurrendum esset. Nisi enim sit communicatio, perperam deflectitur à sacra institutione Christi. Conveniat ergo aliquis cœtus oportet, ex cognatis, familiaribus & vicinis, ut fiat distributio ex mandato Christi: deinde conjuncta sit actio cum mysterii explicatione, &c. De eo ergo non difficulter conveniret, si de præcipuis & maximè necessariis inter partes constaret. At ii quibuscum nobis res est, neque nobis, neque Cassandro, neque annotatori concedent Sacramentum, si efficaciam ejus spectes, perfici sumptione;
quamvis

quamvis in verbis *si* (*efficaciam ejus spectes*) lateat effugium. Item, *morem esse novum Eucharistiam circumgestandi, & à veterum more discrepans*, quod certè verissimum est. An autem Dies festus ab Urbano Papa non fuerit institutus ad *circumgestionem*, respondeant Dom. Grotio Andegavenses, & si possit, eis circumgestionem illam celebrem dissuadeat. Quod sub finem, *suadet lectoribus, ut de toto hoc argumen. Euch. legant Diallacticon incerti auctoris, & complura scripta Theophili Milleterii*; nescio cur duos illos jungat, quos qui leget attentè; satis percipiet eos non eodem pede incedere. Autorem illius *Diallactici* fuisse Antonium Cookum, Eduardi VI. Angliæ regis institutorem, nonnulli existimarunt; sed Sturmio in Antipappo IV. illud asserit *Joanni Poyneto* Episcopo Vintoniensi, qui obiit exul Argentorati, Marianis temporibus. Qui autem Scripta alterius leget, oleum & operam perdet, non intellecturus, qui se ipsum non intelligit. Si nihil aliud moliat, cur per tot ambages Lectorem suum circumducit? Autor ille quisquis fuerit XVI differentiis verum corpus Christi quod ex Maria virgine assumpsit, à corpore mystico & spiritali, vel Sacramentali discernit. Hoc vero negat esse corpus Christi propriè dictum. Contendit manere panem & vinum in sua substantia; fieri autem corpus Christi per sanctificationem in

Sacra-

Sacramento, ita ut Sacramentum sit figura veri illius corporis, & nomen rei cuius est figura consequatur. Patres autem in hoc Sacramento, vere Dominicum corpus esse voluisse, quia per gratiam & mysticam benedictionem virtus ipsius corporis Christi cum pane & vino coniungitur, quae efficax est & vivifica, atque ita habeat intus abditam & latentem corporis Christi naturalis proprietatem. Probat autem, nomina rerum ipsarum tribui earum virtuti & efficacitati. Fermentum dici in tota massa, in qua vis est & acor fermenti. Ignem nos calefacere; cum calor ignis hoc faciat, nobis ab igne longius amotis. Solem adesse, illuminare, urere, fovere, cum virtus Solis hoc faciat, nec Sol ipse extra sphaeram suam egredi possit. Regem dici esse in toto regno propter imperii potestatem. Christum in Euang. de Ioan. dixisse, ipse est Helias, quoniam virtute Helias praeclusus fuit; ita panem esse corpus Christi, quia gratiam & virtutem eius vitalem coniunctam habet. Notat ibidem, Cum agitur de Sacramento, Patres, Natura & substantia mentionem facere; non φυσικῶς, sed θεολογικῶς, gratia, virtuti, & efficacitati, natura substantiaque nomen impertientes, Sacramenti natura id postulante. Addit sub finem. Nec de Transsubstantionis vocabulo, quamvis barbaro minimeque necessario litigarem, si modo talem substantiarum transmutationem interpretentur, qualem veteres agnoscebant, Sacramentalem videlicet; qualis etiam in homine fit per baptismum regenerato, qui novus homo factus est, & nova creatura, qualis etiam fit,

fit, cum nos in carnem Christi convertimur, quibus Patres ipsi utebantur exemplis. An hoc totum est, quod hactenus tot involutis scriptionibus docere voluit Milleterius? Si nihil aliud alunt, respondeant simpliciter, & hunc *Diallactici* sensum, prout illum exponit autor, Ecclesie Romanæ suadeant. Postea videbimus an idem ab animo nostro possimus impetrare. Interim suadeo vicissim Domino suavori, ut attentè legat & expendat, præter recentiores nonnullos, quos novit, viros doctos & diligentes, Petri Vermilii libros de Eucharistia. Orthodoxum sacre Script. & Ecclesie Consensum. Altkircheri librum de Mystico & incruento Ecclesie Sacrificio, in quo, dilucidè expositum reperiet discrimen veteris Sacrificii, & Pontificie Missæ. Item, Hospiniani Hist. Sacramentariæ partem primam. Thomæ Crammeri Cantuariensis Archiepiscopi, Christi Martyris, Assertionem veræ & Cathol. Doctrinæ de Eucharistia, quam in vinculis recognovit; & Thomæ Mortoni, nuper Dunelmensis Episcopi, Totius controversiæ doctrinalis de Eucharistia decisionem, editam Cantabrigiæ ante biennium.

AD

VTILISSIMUM esset in criminibus manifestis restitui Pœnitentias publicas secundum canones antiquos, aut certè quàm proximè ad eam formam. Nam ita Ecclesia seruaret suam puritatem, melius corrigeret lapsos, & à similibus criminibus abstergeret alios. Et tunc in illis qui præter cæteros magnam ostenderent pietatem, locum vtiliter habere posset indulgentia, de qua agit canon XII. Nicænæ Synodi. Criminum autem non manifestorum vtilem esse Confessionem agnoscunt Protestantes in Confessione hac Augustana, & multis in locis Melanchthon. Cum verò singulorum criminum in memoriam venientium commemorationem cum suis circumstantiis non esse diuini præcepti statuant Canonistæ & Scotus, nec aliter sentire Græcos dicat Gratianus, & Nectarii sequentiumque Patriarcharum actus satis id testentur, Acoſta verò narret Theologis quibusdam visum optimè Indis consultum iri si obligatio ista tolleretur, gravissima autem sit disputatio & valdè odiosa, quæ crimina Sacerdos reticere, quæ revelare debeat; cogitent Ecclesiæ Præsides, annon hæc res aliquid recipiat temperamenti: deinde annon ex re sit Ecclesiæ absolutionem differri in benè valentibus donec completum sit pœnitentiæ tempus, ne per fiduciam absolutionis homines maneat in peccandi consuetudine, & id quod ad medicinam repertum est non benè adhibitum, vt sæpè fit, alat morbum. De cæteris pœnitentiæ partibus satis benè conuenit inter Catholicos & Protestantes. Nam & hi cum fidem seu fiduciam accipiendæ veniæ requirunt, præsupponunt dolorem de crimine, & illorum complures, ut notavit Cassander, contritioni, id est, spiritui fracto & humiliato, adjungunt fidem. Etiam Suarez amorem Dei requirit, qui sine fide esse non potest. Sufficere autem

autem is dolor intelligitur, qui non est simulatus, sed sinceritatem habet cordis. Si qui autem dixere hunc dolorem mereri remissionem peccatorum, eos incautus locutos ex eis quæ supra de merendi voce dicta sunt, intelligi potest. Itaque Capreolus & Dominicus à Soto hanc vocem hac in re repudiant, & dolorem hunc dispositionem aut præparationem ad accipiendam remissionem vocant. Opera quoque digna pœnitentia requiri agnoscunt & Catholici & Protestantes. Catholici hæc satisfactiones vocant, neque verò Ecclesiæ tantum, sed & Deo aliquatenus satisfieri locutio est veterum, nec aliud significans, quàm quod Protestantes dicunt, mitigari bonis operibus præsentis calamitates. Nec vox repugnat: nam Latinis satisfacere dicitur qui id facit quod offenso placet. Quippe & satisfacere illis dicitur qui profiteretur se nolle aliquid dictum factumve, ut videre est apud Plautum Amphitruone III. 2. Sic vocem satisfactionis vsurpant Cæsar, Suetonius, Asconius, Martialis. Et satisfactionem ita esse nostram, ut per Jesum Christum fiat, agnoscit Synodus Tridentina. Satisfactionum necessitas non alia credi debet, quàm quæ est in illis verbis Apostoli, *Sed nos ipsos judicavimus*, (id est, aut sponte nostra, aut duce Ecclesia) *non utique judicavemur*. I. COR. XI. 31.

ANIMADVERSIO.

SI Annotator possit Ecclesiæ Romanæ probare ea omnia quæ in hoc cap. profert, non habebit nos in plerisque difficiles. Certum est pœnitentias à veteribus Canonibus præscriptas publicis criminibus, aut penitus antiquatas, aut in alia omnia commutatas, & nomen sine re usurpari. Ut restituerentur ex parte operæ pretium esset, ad puritatem Ecclesiæ servandam.

dam, ad corrigendum lapsos, & à similibus criminibus alios absterrendos. Ut in totum, & proxime ad veterem formam, in hac Ecclesiæ constitutione, ubi viget Christianismus, & exulat Ethnicismus, an expediret, disquisitione id accurata dignum est. Quicquid sit, ubi est aliquis rigor disciplinæ, qui ubique major esse deberet, non improbanda est constitutio Nicæna, circa eos qui metu, lacrymis, tolerantia, & bonis operibus, τῷ Ἐπισκοπῶ ἔργω ἢ ἔ χήματι Ἐπιδείκνυνται, conversionem suam opere, non in specie tantum, ostenderent, ut de iis humanius aliquid statuatur. Id, si quis indulgentiam vocet, de verbis litigandum non censebimus, si nihil aliud sit quam relaxatio aliqua, longioris temporis præscripti, & aliarum conditionum, quæ in Canonibus pœnitentialibus circa tales lapsos habentur; nec id trahatur in abusum, ut sub hujus vocis prætextu, prostent publicæ nundinationes indulgentiarum, quarum dispensationem sibi reservavit Romanus Episcopus, quæ (ut ait Cassander,) parum dextrè tractata hujus dilacerationis Ecclesiæ præcipuam occasionem dedere.

Quod Protestantes in Confess. Augustan. & Melancthon multis in locis, criminum non manifestorum utilem confessionem agnoscunt, hoc & nos facimus, dummodo non judicetur necessaria, & conscientijs laqueum non injiciat, liberumque relinquatur cuique examen conscientia

tia suæ, ad quod si consilio & consolatione, ex verbo Dei, opus sit, poterit adhibere Pastoris sui auxilium, si ipse sibi non satisfaciat. Melanchthon *enumerationem peccatorum non censet necessariam jure divino*, refellitque eorum argumentum qui contra sentiunt, *judicem debere causam cognoscere, priusquam pronunciet*. Hoc, inquit, nihil ad rem pertinet, quia absolutio est executio alieni beneficii, non est iudicium. Christus non dedit mandatum de cognoscendis occultis. Hoc idem agnoscit annotator, statuere Canonistas, & Scotum, nec aliter sentire Græcos teste Gratiano, & Nectarii sequentiumque Patriarcharum auctus satis id testari. Id quantumvis sit verum, vix tamen extorquebit à Pontifice Romano & Theologis qui ei subsunt. Mirum est quod Acoftæ testimonium hic adducatur, *narrantis Theologis quibusdam visum, optimè Indis consultum iri si obligatio illa tolleretur*. Nam Theologi unius tantum meminist, De procur. Ind. fol. libr. VI. cap. XVI. *cujus sententiam illam ridendam, dicit, si modo risu ac non potius acri dolore tam absurda blasphemia excipi debet. Id insanè, imo verò hereticè prorsus dici. Sacrosancta concilia, totiusque consensum Ecclesia censere illud esse divini juris & divinæ autoritatis. Estne ergo hic sperandus consensus, aut annotatori expectandus applausus à Jesuitis? Imò apud eos audiet, insanus, blasphemus, hereticus. Ut & in aliis quæ addit; nec à talibus præsidiis, quibus multum tribuit, quod*

quod in ea re temperamentum obtinebit.

Quod cæteras pœnitentiæ partes spectat, nescio an eos suffragatores sit habiturus, in eo quod dicit de iis *satis benè convenire inter Catholicos & Protestantos*. Qui Melanchthonis auctoritatem plurimi facit, si legerit Caput *de pœnitentia* in Apologia Confessionis Augustanæ, non potuit hæc scribere nisi repugnante conscientia, si quid tale Melanchthoni visum fuisset velit: Vel oportuit eum sentire Melanchthonem non egisse candidè. Ille enim plures controversias & abusus in hoc solo capite enumerat, quam in alio ullo: & quamvis nonnullæ sint loquendi formulæ, in quibus partes videntur convenire, est tamen planè alius sensus, alius finis & scopus. *Opera digna pœnitentia*, si qui essent qui non agnoscerent requiri, aperte Evangelio repugnarent. Sed quo sensu in regno Pontificio, *Satisfactiones* vocentur, talia opera, etiam apud Deum, inter partes non convenit. En tibi

Quod pradolce cadit stillante Melanchthone nectar: Deus perdas impios Sophistas, tam sceleste detorquentes verbum Dei ad sua somnia vanissima. Quis bonus vir non commoveatur indignitate tanta? Christus inquit: Agite pœnitentiam. Apostoli prædicant pœnitentiam. Igitur pœna æterna compensantur satisfactionibus nostris. Igitur claves habent mandatum remittendi partem pœnarum purgatorii. Igitur satisfactiones redimunt pœnas purgatorii. Quis docuit

istos asinos hanc Dialecticam? Sed hac neque Dialectica, neque Sophistica est, sed est sycophantica. Tantumne irarum, in tam miti ingenio pro re nihili? Si satisfacere nihil aliud sit, quam profiteri se nolle aliquid dictum factumve, quid litigamus? Cur igitur Scholastici definiunt satisfactionem redditionem æquivalentis? An reddit æquivalens qui se debitorem fatetur, & petit sibi remitti? Si satisfactionum necessitas non alia credi debet, quam que est in verbis Apostoli, Si nos ipsos judicaremus &c. facile conveniet, præsertim si verba illa cum Chrysostomo sic interpretemur. Non dixit, si castigaremus nos ipsos, si puniremus: Sed SOLVM si velimus agnoscere peccata, si nos ipsos condemnare, si de delictis ferre sententiam, liberaremur ab eo, quod & hic & illic est supplicio. Homil. xxviii. in I ad Cor. At hoc non est reddere æquivalens. Vide quæ diximus Cathol. Orthod. Tract. i i i. quæst. 12. ubi hanc quæstionem pluribus ventilavimus. Scholastici definiunt satisfactionem, omne opus bonum afflictionem habens, quod suscipitur ut Deus pro peccatis placetur. Inter illa opera enumerant orationem & eleemosynam, quasi Deum orare, & pauperi eleemosynam erogare, essent afflictiones. Addunt, omnia que pro expiandis peccatis suis pœnitens voluntarie assumit aut patitur. Sic Molanus Tract. i. de pœnit. cap. 13. Volunt etiam unum pro altero satisfacere, quod intelligi non potest eo sensu quo veteres dicebant eum satis-

IN CONSULT. DE RELIG. 117
satisfacere, qui testabatur, *nolle se aliquid dictum
factumve*; nemo enim de alterius voluntate po-
test respondere.

A D. A R T I C V L V M XIII.

SACRAMENTIS non significari tantum gratiam
collatam, sed & conferri supra vidimus. Et opus
operatum intelligitur Dei efficacia, ad honorandam
Ecclesiam, & ejus unitatem nobis commendandam,
Sacramentis attributa. Cæterum non negant Catholici
requiri ad salutarem usum in adultis fidem & Dei amo-
rem. Et hæc ita ajunt requiri, ut efficaciz honos Deo
salvus sit. In his omnibus nihil est controversiæ, si dex-
tera interpretatio accedat. Si qui minus rectè locuti
sunt, eorum imprudentia alios non involvit.

Suprà diximus ritum apud Hebræos, Christum quo-
que & Apostolos usitatum, manus imponendi, propter
usum ejus frequentiore in firmandis baptizatis, ordi-
nandis pastoribus, reconciliandis pœnitentibus, copu-
landis conjugibus, animandis iis qui cum periculo vitæ
ægotant, fluxisse in quinque Sacramenta, additis riti-
bus quibusdam, quos aut Apostoli instituere, aut po-
sterior ætas ad adumbranda quædam Scripturæ loca
non inutiliter invenit. Eo autem minus æquum est eo
nomine scindi Ecclesiam, quòd eadem omnia, etsi non
planè cum iisdem ceremoniis, habeant Ecclesiæ Orien-
tis. Vide Jeremiæ Patriarchæ scripta ad Tubingenses.

A N I M A D V E R S I O.

EADEM ferè dicta sunt supra ad Artic. V.
ubi actum est de efficacia Sacramentorum,
& opere operato. Ibi etiam diximus quæ ad eam

rem pertinent. *In his autem omnibus nihil esse controversia, si dextera interpretatio accedat, confidenter satis dicitur: nec potest dextera interpretatio sententias adversas conciliare, ne quidem, si quis in negotio religionis sit ambidexter, hoc poterit. Sperandum est ab annotatore novum *Lexicon Scholasticum*, qui voces aliter hactenus acceptas & intellectas à Scholasticis, novis significationibus pro sua autoritate dignetur adaptare. *Opus operatum*, fuit olim apud eos, & etiamnum apud recentiores Scholasticos, ut antea diximus, quod *Sacramenta sint vera causa gratia, quatenus habent rationem entis naturaliter operantis quodammodo*. An tale ens, sit *ipsa Dei efficacia*, saltem dubitari potest. Si nihil aliud quam *Dei efficaciam* intelligant, cur verbis perspicuis & facillimis, substituunt barbaras voces, quas ipsi vix intelligunt? Dei efficaciam in Sacramentis agnoscimus, ad quorum præsentiam in legitima administratione Deus, ex pacto agit. Sed Sacramenta operari tanquam *entis naturalis*, hoc certè falsum est; quod etiam agnoscunt qui inter Scholasticos subtiliores, Sacramenta inter merales causas ponunt, quæ effectum non attingunt. De eorum circa vim causalem Sacramentorum dissidiis, diximus in *Orthod. Cathol. Tractat. 3. Quæst. 1.* Et de numero Sacramentorum, *Quæst. 2.**

Ritum impositionis manuum fluxisse in quinque

SACRA-

Sacramenta additis quibusdam ritibus quos Apostoli instituere, aut posterior etas ad adumbranda quaedam sacra Scripturae loca non inutiliter invenit: audax est annotatoris inventum. Impositio manuum per se, in nullo quinque additiorum Sacramentorum, signi à Christo instituti & mandati rationem habet, ne quidem in ministrorum ordinatione, in qua ab Apostolis fuit maximè adhibita, necessaria judicatur à multis. Quamvis enim nonnulli velint impositionem manuum, & traditionem instrumentorum, esse signa illius Sacramenti; sunt tamen qui solam instrumentorum traditionem sufficere contendunt. At id ex scripturis non habetur, ex quibus de Christi institutione constare debet. Vide Dom. à Soto in 4. dist. 24. q. 1. art. 4. Minus adhuc constat de forma, quæ purè est institutionis humanæ. In confirmatione, impositio manuum non est signum Sacramentale, sed oleum ab Episc. consecratum, cum forma etiam humanæ inventionis. Sic de reliquis tribus censendum in quibus aliam materiam ab impositione manuum omnes Pontificii usurpant & necessariam censent. Fluxus ergo ille quinque Sacramentorum est ex turbido humanæ traditionis aut potius INVENTIONIS cœno, non ex fonte divini verbi. Sacramentorum autem institutionem esse divini juris & autoritatis, ne Papistæ quidem negant. Quæ invenit posterior etas, ad illud referri non possunt.

Quod dicuntur *non inutiliter* inventa, id à corrupto humano iudicio est. Non solum inutilia sunt, sed pernicioſa, hominum inventa in quibus ſibi divinam uſurpant auctoritatem ſacra ſigna inſtituendi, eiſque effectus gratiæ aſſingendi, ſine Dei promiſſione & mandato. Hæc omnia *eſſi non planè cum iſſidem ceremoniis*, ſi habeant Eccleſiæ Orientis, non propterea à Deo ſunt. Alia complura retinent pejoris notæ, quæ non ita pridem Conſtantinopolitanus Patriarcha *ὁ μὲν αὐτοὶ* Cyrillus rejecerat, & Orthodoxam de Sacramentis confeſſionem ediderat. Vide Diſp. XLVII. de quinque falſis Pontificiorum Sacramentis, in Synopſi purioris Theologiæ Leyd. Theologorum. Item Auguſt Hunnæum in *Axiomatibus de Sacram.* adjuñctis tertiæ parti ſummæ Thom. Aquin. ubi omnium illorum Sacramentorum materiam formamque deſcribit, nulla habita mentione impoſitionis manuum. Et quia video Coſterum eſſe annotatori familiarem, poterit apud eum in Enchir. Controv. legere omnium illorum Sacramentorum materias & formas, juxta Concilium Florentinum, in quibus nullam reperiet vel umbram *impoſitionis manuum*, multo minus *fluxus* illius quem ſibi finxit.

AD

AD ARTICULUM. XIV.

EPISCOPI sunt Presbyterorum Principes: & ista *decuria* à Christo præmonstrata est in Petro, ab Apostolis verò, ubicumque fieri poterat, constituta, & à Spiritu sancto comprobata in Apocalypsi. Quare sicut est optandum ut ista *decuria* retineatur ubique, utpote non ad singularum tantum Ecclesiarum optimum regimen, sed & ad totius corporis compagem perquam necessaria, ita rogandi sunt reges & clericorum collegia, ut Episcopi fiant viri vitæ sanctæ, in sacris scripturis & Conciliorum actis, veterumque libris benè versati: deinde monendi Episcopi ut diligenter inquirent in vitam & studia eorum qui ad presbyteratum aspirant, ne presbyteri fiant inutiles, & plures quàm opus sit ad instituendam plebem. Id si fieret, neque tot essent Missæ privatæ, quæstus causa, neque opus esset Monachis, qui in docendo populo & exomologesi audienda, præcipuas obeant Presbyterorum partes: neque causa esset, cur illi Monachi eximerentur ab inspectione Episcoporum; contra morem veteris & nunc etiam Græcæ Ecclesiæ.

ANIMADVERSI O.

DE Episcoporum *decuria* ea repetit quæ habet ad Artic. VII. ubi de eadem diximus, hic non repetenda. Quod vero spectat id de quo Reges rogandos censet, & clericorum collegia, non abnuimus quin id utile foret; quod si suadere possit Episcopis, ut imminuant numerum presbyterorum, ne sint tot missæ privatæ quæstus causa, neque opus sit Monachis qui doceant & confessiones audiant, qui eximantur ab in-

spectione Episcoporum, contra morem veteris Ecclesie, nã ille vitula dignus erit. Sed caveat sibi ne crabrones illos in se irriter. Quamvis enim coronam Papæ leviter attingat, quam Lutherus olim concussit, non minus tamen his paucis verbis tangit ventres Monachorum, quæ duo olim notavit Erasmus μελωποποιός tanquam duo Lutheri magna peccata. In Chronic. Melanc. libro V. An autem à Regibus verè expectet autor talem reformationem, ut Episcopi fiant viri vita sancta, &c. judicari potest ex eo quod in notis suis ad Matth. cap. xx. 25. verum esse asserit, quod ille dixit, omnes bonos Principes uni annulo facillimè inscribi posse. Qui hoc iudicium de Principibus laudavit, non debuit inflectere aliorum verba, & consequentiã odiosa & maligna, inferre eum qui scripsit, à viris bonis Pontificem Romanum Antichristi elogio decorari, non pati Regem dici virum bonum. quasi vero indefinita affirmans, faceret universalem negantem, in materia non necessaria. Ego nollem cum Melanchthone dicere hanc Dialecticam esse Sycophanticam. Sed qualiscumque sit, de ea judicent candida pectora.

AD ARTICULUM XV.

DE his rebus suprà diximus ad Articulum VII. Mores aut leges qui divinis legibus repugnant, non esse servandos satis constat. Et res per se mediæ desinunt tales

les esse ubi pacis aut ordinis causa lex aut canon factus est, aut consuetudo legis vim accepit. Ab initio non multum refert utrum fiat: constituta autem lege plurimum, ait Aristoteles Nicomachiorum v. 10. Et qui Ecclesiis singulis aut corpori universo hanc adimunt potestatem, adimunt ei quod cognatum est omnibus societatibus. Verum est non debere onera imponi nimia & inutilia, quale fuisset onus tot Iudaicorum rituum iis qui ex gentibus erant vocati: neque verò tales sunt ritus qui in Oriente & Occidente recepti sunt: sed pauci numero, sine sumtu, & minimè graves, præsertim adhibitis temperamentis quæ adhiberi solent, & de quibus pulchra hinc dixit Cassander. Sunt autem talia Deo grata, quia ordo & pax ipsi placent: partim etiam quia in iis si non virtutes sunt sitæ, at certè præparatus quidam ad virtutem. Cauendum autem ne in his præcipua pars pietatis ponatur, aut ne tantum hic infumatur curæ, ut propter hæc negligantur quæ sunt potiora.

ANIMADVERSIO,

NOS etiam ibidem reposuimus quæ necessaria visa sunt ad rem de qua agitur. Quæ in Ecclesia fieri debent circa cultum Dei, ad Aristotelis regulas non sunt exigenda. Nec etiam omnia quæ ad Ecclesiæ politiam spectant. In Rebus publicis *leges omnes quas de rebus singularibus populi ferunt, sunt legitima*, apud Aristotelem. In Repub. Christiana non item. Non tamen inficias imus, posse ab hominibus in Ecclesia, ex regulis generalibus S. Script. constitui *diatæyas*, quæ negligi non debent, si non sint iniquæ, Arist. in legibus humanis *consensum* requirit, ut legitima sint. *Ritus in Oriente & Oc-*

& Occidente receptos, paucos esse numero, & minime graves, probet annotator iis, qui extra Orientem & Occidentem vivunt, & de moribus utriusque partis Christianorum nihil unquam intellexerunt. Cautio quam sub finem adhibet, an ritè fuerit observata, eorum iudicio committimus, qui sub gravibus illis oneribus fatiscentes, ingemiscunt. Nonnullorum antea querelas audivimus, si plures & graviores velit

*Qui gaudet Batavis quod aheneus adstat Erasmus
Præmia sed meritis ista minora putat:*

Legat ea de quibus multis conqueritur in cap. xi. Matth. ab his verbis, *Verè blandum est jugum Christi, & levis sarcina*, si præter id quod ille nobis imposuit, nihil imponeretur ab humanis quasiunculis, & quæ sequuntur per duas integras paginas. Legat quæ ipse Cassander habet supra Artic. vii. *de nimia ceremoniarum multitudine*. Audiatur Ioan. Ferum Concionatorem Moguntinum, in cap. xv. Matth. *Habemus, inquit, & nos traditiones Seniorum & constitutiones multas nimis. Sunt enim prælati Ecclesia admodum liberales in constitutionibus faciendis, quas tamen ipsi interdum, ne minimo quidem digito attingunt. Et paulo post, Omnium autem maximè reprehensibile est hoc, quod constitutiones Ecclesiasticas plerumque præceptis divinis æquamus, imò præferimus, cujus iudicium est quod majores conscientias propter hoc formamus, quam propter transgressionem, præceptorum Dei.* Deinde trans-

transgressores Ecclesiasticarum constitutionum rigidius punimus, tam in foro conscientie, quam in exteriori foro, quam transgressionem legis divinae. Diu ante Cardinalis Cameracensis Petrus de Alliaco lib. de reform. Eccles. Rom. De tertio, inquebat, gravamine Romanae Ecclesiae, quod imponit aliis in numerosa multitudine Statutorum, Canonum, Decretalium, & maximè illorum quae videntur ad graves poenas, & praecipue ad mortales culpas obligare, & eadem ratione de similibus statutis, aut constitutionibus Synodalibus praelatorum providendum erat de rationabili alleviatione huiusmodi oneris, ne de praelatis verificetur, quod de Phariseis & sacerdotibus Synagoga à Christo impropere dictum est: Imponunt onera gravia & importabilia in humeros hominum, digito autem nolunt movere.

AD ARTICULUM XVI.

VERVM est non interdictam Christianis *επιπολε* sive praelationem inter ipsos. Nam dominis egregia dant praecipua Apostoli, non autem vetant eos serviri. Et quae dixerunt dominis, eadem dicturi fuerant regibus, si reges tunc fuissent Christiani. Caeterum monendi sunt qui potestates civiles obtinent, ne malint excindere malos, quam emendare, & ne ad Draconicas leges veniant, ubi sine eis societas civilis conservari potest. Deinde Christianorum esse Principum vitare bella omnia, quod inter Christianos fieri facile potest mutua concessione, aut veniendo ad arbitros, quod ad minus incommodum, id est, ad lites incruentas vitandas, fieri vult Paulus. **Q**ui in ea re aequas condiciones repudiabit,

diabit, is jam nomine, non re erit Christianus. Qui autem Christi & Ecclesiæ causa aliquid de suo ceder, is nihil veri honoris ex eo perdet. Et in hac potissimum re quicquid fieri potest suadendo, non cogendo, id experiri debent Ecclesiarum præfides, pacis præcones, cum nunc contra bellorum concitatores maximi inter ipsos reperiantur, nonnulli eorum ne à bellicis quidem actibus abstinent. Non malè veteres canones tales actus interdixere clericis & monachis, imò & pœnitentibus. Quare nec spernenda est illorum laicorum cautio, qui cum videant multa in capitalibus judiciis, multò autem plura & majora in bellis peccari, ab utroque se abstinent; neque societates talium hominum, quales olim fuere in Judæa Rechabitarum & Essenorum, damnandæ essent, si non ab Ecclesiæ vniversæ corpore se segregarent, unde exemplum ortum est infinitarum etiam inter ipsos secessionum, ut olim inter Donatistas. Ac sicut cum tales societates inter Judæos essent, non defuere iudices & milites, ita ne nunc quidem vnquam sunt defuturi. Quod verò hîc dicit Cassander, Imperatorum & Regum hoc quoque esse officium, vt leges divinas & canonicas conseruent, verissimum est: debent enim Christo seruire etiam quâ reges. Sed cavere sibi debent ne schismati dent causam: sed ita se norint Ecclesiarum sui regni esse tutores, ut simul meminerint Ecclesiæ vniversalis se esse filios. Pessimè autem officium hoc implent Principes, qui ea quæ olim Deo, id est, piis usibus, data sunt, ad suos & quidem profanissimos sepè usus vertunt, hoc obtentu, quòd nimis multa possideant Episcopi. Si nimiũ multa habent Episcopi, detur quod superest Presbyteris & diaconis: detur Ecclesiis ædificandis aut instaurandis: detur pauperibus popularibus: & si ei defint, externis, sicut olim ab Achaia & Macedonia missæ sunt in Iudæam pecuniæ: redimantur qui apud barbaros sunt captivi, quam ob causam multi Episcopi vasa Ecclesiæ, etiam jam consecrata, vendidère, quidam semetipsos

metipfos dedere pignori. Miror non terteri eos qui veteris Testamentum legunt, Achanis, qui Novum, Ananias exemplo. Et hæc vel præcipua causa est, cur tam diu bella durent, non tantum quia propter ista utrimque bellatur, verum etiam quia Deus contemptum sui sic ulciscitur. Quod autem dicit Articulus Confessionis Augustanæ, parendum esse Magistratibus, nisi cum jubent peccare, rectè dictum est, modò sciamus eum qui Magistratui à Deo vetita jubenti nec parer, nec vi resistit, sed potius quàm vi resistat mortem amat oppetere, id facere quod Christianos in Petri persona docuit Christus, quòdque optimorum temporum Christiani fideliter implerunt. Et hæc fuit patientia illa quæ mundum vicit, quod omnium miraculorum est maximum. Et huc rectè aptari possunt quæ sequente Articulo dicuntur contra spiritus tales quales in urbe Monasterii quondam apparuere.

ANIMADVERSI O.

QUæ in hoc Articulo *de Magistratu & rebus civilibus*, habet Cassander, talia sunt, ut nemo sit reformatorum qui libenter eis non subscribat, tam in eo quod spectat ordinationes civiles, quam quod Regum & supremarum potestatum in rebus quæ ad propagationem & tuitionem Ecclesiæ, autoritatem concernit. Addit annotator suas *admonitiones ad eos qui civiles potestates obtinent*, quæ iis verbis concipiuntur, quæ non possunt improbari. Mentem ejus Deus novit, in quam inquirere non est nostrum. Quod de præsidibus Ecclesiarum dicit, quod *nunc bellorum concitatores maximi inter ipsos*
repe-

reperiantur, nonnulli eorum ne à bellicis quidem artibus abstineant, quem, aut quos petat, judicabunt qui non sunt obesæ naris. Vidit credo, viri illius politici, *Chronologiam Cardinalium, Episcoporum & aliorum Ecclesiasticorum, qui arma sumpserunt pro servitio principum suorum.* Excusa est Lutetiæ, cum privilegio Regis, anno 1633. Non negamus veteres Canones tales actus interdixisse clericis & monachis. Sed habent illi suas exceptiones, quas si D. Annotatori libeat expendere, & libros suos de *jure belli & pacis*, hac appendice augerè; poterit ad partes vocare *Henricum Ludovicum Rupiposeum Pictaviensem*, & ejus Apologiam pro se ipso & aliis clericis bellatoribus, examini subicere, quæ edita fuit anno 1610 100 XV. lectu sanè non indigna, iis quibus volupe est paradoxum aliquod ab ingenio non vulgari, & argumentis non è trivio petitis defensum, audire. Ibi discet frustra objici exemplum primitivæ Ecclesiæ, quæ per tria secula ab armis abstinuit, quamvis Ethnicorum armis & probris impeteretur. Aliud nunc tempus, alios mores postulare. Aliquando rationi consentaneum esse, presbyteros fieri militum duces.

Si qui sint inter laicos adeo teneræ conscientiæ, qui cum videant multa in capitalibus judiciis, multo autem plura & majora in bellis peccari, ab utroque se abstineant, non planè improbandum existimamus, dummodo suæ tenuitatis & infirmi-

firmitatis sibi conscii, nec rem ipsam in se, neque qui à talibus non abstant, existimantes se posse per Dei gratiam in his muneribus sine Dei offensa versari, superbè condemnant. Quænam sint talium hominum societates, quas damnandas autor non censeret, si non ab Ecclesia uniuersa corpore se segregarent, quamvis non exprimat, digitum tamen intendit ad populos suos Anabaptistas & ad Socinianos Poloniae & Transsylvaniæ, quorum plerique qui arma nosunt tractare, aut capitalibus judiciis se immiscere, nulla ducuntur conscientiam variis artibus in negotiatione & mercatura, proximos suos defraudandi: à qua non abstant, quamquam vix ulla vitæ ratio existat, in qua plus sit periculi, ne charitatis regulas excedant. *Res habitarium & Essenorum institutum*, an ad propositum illud faciat, lectorum iudicio relinquo. Etiam an conveniat eum *damnare alios qui ab Ecclesia uniuersa corpore se segregant*, qui hæctenus nulli Ecclesie nomen dedit, & dum omnes censura notat, solus sibi applaudit, inter se-greges.

De officio Regum & Imperatorum in rebus Ecclesiasticis multa habet, ut diximus, Cassander, commodè & ad rem, dicta. Cautiones hic adhibitæ etiam locum suum habere debent. Reges *cavere debere ne schismati dent causam*, extra controversiam ponendum est. At multo magis cavere debent ii qui se universalis

Ecclesiæ patres dicunt, ne cum Principes, quos appellant *Ecclesia filios*, tanquam servos, aut saltem pupillos sibi, etiam in temporalibus subicere volunt; ipsi schismatum causam præbeant, quod sæpè factum esse, quando Pontifices in Imperatorum & Regum jura voluerunt involare, historiæ veteres & recentes testantur. In abusu Ecclesiasticorum beneficiorum utrinque peccari, non potest negari. Reges & Principes sæpè, quæ in pios usus collata sunt, aliò transferre: Sed ipsi etiam Ecclesiastici, in talium bonorù administratione, à collatorù mente longius recessisse, certum est. Quæri potest, an passuri sint Episcopi & alii, *Reges id curare, ut si multa habeant, detur quod superest presbyteris & diaconis: detur Ecclesiis adificandis aut instaurandis: detur pauperibus popularibus: & si ei defint, externis &c.* Optimum sanè consilium, si executioni mandaretur, & in id consentirent qui debent. Achanis & Ananiæ exemplum, eos terrere debet, apud quos omnia sunt venalia, & quos non pudet *vendere potestatem negotiandi de The-sauris sacris cum nomine & autoritate cœlesti, in celsissima & præcipua parte Templi, quam negotiationem merito abominandam appellat Guicciardinus Hist. lib. 1. & cujus praxim tribuit Cardinalibus qui prece & pretio Rodericum Borgiam ad summum illud fastigium evexerunt.* Nescio tamen an hic censor planè improbet, quod Reges ubi status negotia id re-
qui-

quiritunt, & subditi omnes conferre aliquid debent ad publicos belli sumptus, ab Ecclesiasticis etiam ea exigunt, quæ non possunt aliundè quam ab iis redditibus desumi, qui Ecclesiis cesserunt, vel ex donatione pia, vel etiam ex œconomorum & dispensatorum industria procuratione, qua ex sepositis, novæ fiunt acquisitiones. Quo enim jure, communi protectionis beneficio fruerentur, qui tot possident latifundia, nec tamen quicquam conferrent ad publica onera sublevanda? sed de his viderint quibus Reip. cura est demãdata. Quod vero insidiosè subjungitur de *resistentia magistratus jubenti verita*; Agnoscimus ab omnibus privatis præsertim viris Ecclesiasticis, à vi abstinendum, contra eos qui iniqua mandata statuunt, & verita jubent, agnoscendumque *Arma Ecclesia esse preces & lacrymas*. Sed an sit eadem ratio Ordinum publicorum, Principum & Ephorum, præsertim ubi violantur privilegia vetera, nescio an D. Annotator id velit gratificari Hispano, in præjudicium patriæ reipub. cujus ipse membrum fuit quo tempore illa libertatem suam asseruit. Qui etiam nū ministrum agit illius regni, quod justas ob causas profiteretur se jugum excussisse Poloni; qui si post exactum induciarum tempus, juberet Suecos ut se regem agnoscerent, & eam quam profiteretur Religionem reciperent; an eis hoc consilium daret legatus, ut amarent potius mortem oppetere

quam vi resistere? Hoc si faceret, non mag-
nam ab iis iniret gratiam.

AD ARTICULUM XVII.

ORIGENIS sententia hîc non plene exprimitur.
Neque enim tantum voluit finem fore pœnarum,
sed & impios homines & diabolos perventuros ad gau-
dia æterna.

ANIMADVERSIO.

IN Consultatione Cassandri cum aliis ejus
Operibus Parisiis edita, ad illum Articulum
nihil aliud reperio præter hæc verba; *Articulus
xvii. de secundo Christi adventu, nullam inter partes
controversiam habet.* In alia igitur editione oportet
reperiri, quæ *Annotator dici ait, contra spiritus
tales, quales in urbe Monasterii quondam apparuere; &
quæ de Origenis sententia, non plene hic expressa
scribit, qui impios etiam homines & Diabolos per-
venturos ad gaudia æterna voluit.* Potuit addere,
ex August. de Hæres. cap. XLIII. *Rursus post lon-
gissima tempora omnes, qui liberati sunt, ad hæc mala
denuò relabi & reverti, & has vices alternantes beati-
tudinum & miseriarum rationalis creatura semper
fuisse, semperque fore.* Hic certè deplorandus fuit
magni ingenii lapsus, in quo verum illud ni-
mis apparuit, nullum magnum ingenium esse
sine admixtione dementiæ. Sibi itaque cavere
debent, qui omnia se præsumunt scire, ne illis
accî-

accidat quod Origeni de quo Epiph. Hæres. LXIII. ὡς εἰς τέλος τὸ κλέϑαι αὐτῷ ἄσθεσον διήνυσεν συμβέβηκε ἃ αὐτῷ τὸ τῆς πολυπειρίας εἰς μέγα πλῶμα. non perpetuo nominis sui, ac gloria integritatem retinuit: sed tanta doctrina vis & copia, ruina illi & calamitatis occasionem dedit. Item inir. Hær. LXV. ἐν αἰρέσει ἀειθρόμενον, δι' ἣν ἠθέλησεν ὑψαυχενίαν ἑαυτῷ ἐπιπαύσαι, καὶ ἐπαρδιῶσαι κατὰ τὴν ἀληθείαν, ἀφ' ἧς κερπώδης αὐτῆς φλυαρίας. Inter hæreticos numeratus ob arrogantiam illam, quam adsciscere sibi voluit; & insolenti ac nugarum plenissima loquacitate, adversus veritatem insurgere. Hic est finis eorum qui nimium sibi tribuunt, alios omnes præ se contempnunt, nec sciunt sapere ad sobrietatem.

AD ARTICULUM XVIII.

LIBERVM arbitrium nativis viribus & humana institutione valet aliquid, ut rectè hîc dicitur, ad res vitæ temporalis,

Oderunt peccare mali formidine pœnae.

Sed ejusmodi innocentia nulla habet promissa vitæ cœlestis.

Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat

Servus, habes pretium, loris non ureris, aio.

Non hominem occidis, non pasces in cruce cornos.

Ad vitam cœlestem in Evangelio revelatam ac promissam opus est nova genitura, quæ contingit per verbum & Sacramenta, Deo intus operante, & per Spiritum sanctum confirmatur. Neque tamen propriè loquendo mutatur voluntatis substantia, sed qualitas. Et certè ne

quid nativis liberi arbitrii viribus tribuatur ad vitam spiritualem sive Evangelicam pertinens, ita benè cavet Synodus Tridentina; ut quæcumque Papæ veteres ad Afros aut Gallos in honorem gratiæ scripsêre, abundè in ea contineantur. Costerus ait peccatorem viribus suis non modò à peccato liberari non posse, sed nec ab illo posse resurgere, neque de peccato dolorem concipere, neque ad gratiam, aut peccatorum remissionem se disponere, neque piè erga Deum affici, aut pio affectu de Christo ut redemptore suo loqui sine divina motione & gratia præveniente. Tantam esse in eo intellectus cæcitatem, tantam voluntatis & cordis duritiam, ut nisi misericors gratia Dei præveniat, & mentem illustret, affectumque moveat, nunquam seriò pœniteat, vel ad Deum convertatur. Hanc Dei motionem appellari Dei gratiam prævenientem & operantem, quòd illam nullis meritis nostris exigentibus, nobisque nihil agentibus, sed in peccato securè quiescentibus, Deus pro sua misericordia in nobis sine nobis operetur, cor moveat, & mentem illustret. Homine verò per prævenientem gratiam à Deo præparato, Deum menti animoque ipsius per se gratiam atque justitiam, qua peccata omnia auferuntur, & homo ipse constituitur amicus & filius Dei, gratis infundere; homine nec operante, nec adjuvante sed tantum hoc beneficium liberè suscipiente & admittente instar mendici. Rectè & illud Driedo atque alii, gratiæ divinæ auxilium prius esse quavis præparatione; quem sensum sic Prosper expressit, de gratia loquens:

*Hæc ut cujusvis studio affectuque petatur,
Ipsa agit, & cunctis dux est venientibus ad se,
Perque ipsam nisi curvatur, non iter ad ipsam.*

Cœlestinus Papa: *Nemo nisi per Christum libero arbitrio bene vitatur. Omnis sancta cogitatio & motus bona voluntatis ex Deo est. Nec errant qui gratiam ajunt operari partim ad modum physicæ, partim ad modum moralis opera-*

operationis. Quia verò mali initia abundè in nobis habemus per naturam, prauam educationem, & tot exempla, veræ autem emendationis à Deo inferi ac provehi oportet, hæc est causa, cur veteres in impiis magis præscientiam Dei, in piis magis prædestinationem agnoscant, quanquam nec hæc prædestinatio sine aliqua est præscientia, nec ista præscientia sine decretis: sed denominatio solet fieri *καὶ ἐπιπαράστατον*, secundum id quod prævalet. Omnia beneficia, quæ non toti humano generi sunt communia, vocantur electionis nomine in sacris litteris; in Evangelio ea quæ vitam novam in nobis inchoant, promouentque, & ad vitam æternam ducunt. Cùm autem nihil Deus faciat sine decretis præeuntibus, omnia illa decreta, tanquam ad specialem quandam providentiam pertinentia, prædestinationis vocantur nomine. & quia in illis decretis quædam sunt quorum causa reddi nequit, ut cur hic per Evangelium vocetur, ille non, hic potentiùs, ille minùs potenter, cur huic prorogetur, illi præscindatur vita, idèd ex illa parte, ut nobiliore, de tota prædestinatione dicitur eam in hominibus causam non habere: non esse ex operibus: imò nec ex fide quidem.

ANIMADVERSI O.

IN hoc Articulo agit Cassander *de libero hominis arbitrio, & de prædestinatione*. De primo agnoscit Confessionem Augustanam *planè cum Ecclesiastica doctrina consentire*. Summam veræ doctrinæ contineri in Concil. Arausicano II. Hanc doctrinam saniores Scholasticos strenuè defendisse, adversus Pelagianos, in quibus primum nominat *Thomam Bradvvardinum*, qui suo tempore, *doctor profundus* appellabatur,

cujus Opus se vidisse Romæ in Bibliotheca Vaticana meminit, in Epist. Dedicatoria ad Honorii Augustodunensis Dialogum de lib. arbitrio. Si quis autem sit inter Scholasticos, qui Semipelagiorum dogmata accuratè refellerit, & nostro tempore in eorum qui ea renovarunt malam gratiam incurrerit, is est Thomas ille, quem publici juris factum habemus, opera *Henrici Savilii*. Huic alium addit Cassander Thomam Aquinatem testimonio Buceri in his articulis sanum. Addit postea, si qui sint ex Scholasticorum numero qui sint incommodius locuti, id inter privatas opiniones esse reponendum; laudatque Bonaventuræ sententiam, quam ab iis qui metuunt ne nimium Deo tribuatur, & libero hominis arbitrio derogetur expensam velim. *Hoc piarum mentium esse, ut nihil sibi tribuant, sed totum gratiæ Dei, unde quantumcumque aliquis det gratiæ Dei à pietate non recedet, etiamsi multa tribuendo gratiæ Dei, aliquid subtrahit potestati naturæ vel liberi arbitrii: cum verò aliquid gratiæ Dei subtrahitur, & naturæ tribuitur quod gratiæ est, ibi potest periculum intervenire.*

Ad hunc articulum D. Annotator complura habet quæ ad concordiam in hac materiâ, viam possent aperire, si modo verbis non incommodis, sensus omnium responderet. Ut, quod *liberum arbitrium nativis viribus & humana institutione aliquid valet ad res vitæ temporalis. Quod ejusmodi innocentia qua quidam formidine pœ-*
næ

næ oderunt peccare, non habeat promissa vita cælestis. Quod ad vitam cælestem opus sit nova genitura per verbum & Sacramenta Deo intus operante &c. Quod vero ait Synodum Tridentinam benè cavisse, ut, quæcumque Papæ veteres ad Afros aut Gallos in honorem gratiæ scripsere, adundè in ea contineantur; mirum est si id verum sit, inter eos qui huic Synodo adhærent tot lites & controversias etiam hoc tempore mereri, necdum potuisse sopiri à Pontificibus Romanis, qui quamvis modum aliquem ponere voluerint disputationibus, nondum tamen tot lites dirimere aut potuerunt, aut voluerunt. Quæ nunc dissidia in Academiis Lovaniensi & Duacensi exorta fuerint, post evulgatum, cum authenticis Privilegiis, *Augustinum Cornelii Janssenii* Episc. Yprensis, testantur adversaria Scripta partium, in quibus se mutuo proscindunt, & omnes pro se Concilium Tridentinum advocant. Nec mirum, quia Concilium illud, cum videret apud suos rem esse variis disputationibus agitatam, nec unam partem alteri cedere, meros cothurnos in suis canonibus, omnium dissidentium apud se pedibus adoptarunt, ut videre est apud doctissimum autorem Historiæ Concilii Tridentini. Gratiam quidem verbis commendat, & Pelagianum dogma rejicit. Sed cum inter Theologos Pontificios de gratiæ illius vi & efficacitate disquiritur, in partes abeunt, nonnullis

nullam aliam gratiam agnoscentibus præter eam quæ suadeat quidem, vel verbis extra, vel etiam intus inspiratione; sed tamen quæ non persuadeat: atque ita omnem gratiæ efficaciam à liberi arbitrii determinatione suspendunt, quod motionem divinam qualemcumque suo arbitratu, vel sequitur, vel abjicit. Alii autem eam gratiam agnoscunt cujus salutaris motio *invincibilis est*, ut loquitur Fulgentius, & à *nullo duro corde respuitur*, ut docuit Augustinus. Verba Costeri hic allata mirè commendare videntur vim gratiæ, & contra deprimere vires humanas, quod gratiam prævenientem & operantem, *nullis meritis nostris exigentibus nobisque nihil agentibus Deus operetur in nobis sine nobis, ut cor moveat & mentem illustret. Non errare etiam eos qui gratiam ajunt operari partim ad modum physica, partim ad modum moralis operationis.* In his omnibus, si verba spectemus, nihil est quod impingat in scopulum Pelagianismi, adversus quem verba non Driedonis solum, sed maximè Prosperi, & Cœlestini Episc. Romani ex doctrina Augustini nos muniunt. Pelagius sæpè loquutus est cum Orthodoxis, & aliquando eis imposuit. Sed latebat in cauda venenum. Nullam gratiam agnoscebat quæ non irrita fieri posset à libero hominis arbitrio, cui illa non deberet in fidelibus, quod ei locum darent; ita ut posita gratia, & omnibus ad credendum vel agendum prærequisitis, in potestate liberi arbitrii

ma-

maneret agere vel non agere, credere vel non credere, dare locum gratiæ, vel eam rejicere: atque ita homo seipsum discernat. Hoc volunt verba hic intertexta, *homine nec operante nec adjuvante, sed tantum hoc beneficium libere suscipiente & admittente, instar mendici*. Hic latet totum mysterium, quasi gratia ita offerretur *ab extra*, ut loquuntur, quemadmodum stipes mendico, quam quidem non habet à se ipso, sed tamen ejus maximo desiderio tenetur, & validas habet manus quibus beneficium apprehendat, nec desiderium illud, vel manus extensionem debet largitori suo. Homines autem tales mendici non sunt apud Deum. Sunt omnes manci in acceptandis beneficiis gratiæ, nisi gratia ipsa in iis efficaciter operetur ut possint & velint. Quod igitur maximum est in eo, detrahitur gratiæ, atque homini tribuitur, si tota gratiæ efficacia pendeat ab ejus arbitrio. Hic nodus est vindice dignus, & totius negotii cardo.

Doctrinam *de Prædestinatione*, in sequentibus, paucis verbis perspicue comprehendit Cassander. *Hæc, inquit, sit ratio prædestinationis, ut quibus Deus æternam vitam dare prædestinavit, iisdem & gratiam qua justificentur, & justificati bene operentur, dare prædestinaverit*. His si acquiescat D. Annotator, & aliis quæ fusè persequitur in Epistola præfixa libro Honorii, & iis quas in calce libri excerpfit & laudavit ex Augustino senti-

tiis,

tiis, ei ex animo gratulabimur, quod in eo veritati nomen dederit. Si minus, nos adiget, ut inter cothurnos annumeremus, quicquid hactenus dixit de libero arbitrio, viribus humanis, & gratia Christi: quandoquidem uno verbo hæc omnia destruuntur, si in ea sententia persistat, quod homo se ipsum discernat, ejusque electio pendeat ab ea fide prævisa, ad quam homo ipse disponit sese, & quæ à Deo ipsi non detur ita ut eam rejicere non possit, nec agnoscat *agere Deum quod vult in cordibus hominum, vel adjuvando vel judicando, ut etiam per eos impleatur, quod manus ejus & consilium prædestinavit fieri.* August. de prædest. Sanct. cap. xx. Item: quod qui credunt Evangelio prædicato, intus à patre audiunt atque discunt, qui autem non credunt, foris audiunt, intus non audiunt neque discunt, hoc est, illis datur ut credant, illis non datur, quia nemo, inquit, venit ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum: quod apertius postea dicitur, Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi ei datum fuerit à patre meo. Eiusdem lib. c. viii.

Veræ emendationis *initia* à Deo inferi ac provehi oportere, verum est. Sed annon etiam progressus, ita ut ad omnes actus bonos gratiâ opus sit? Quæ subjiciuntur, de veterum circa usurpationem *præscientiæ & prædestinationis* vocum, respectu impiorum, vel piorum, ita explicata ut *nec præscientia sine decretis, nec prædestinationatio sit sine præscientia*, ferri possunt; dummodo præ-

præscientia illa, sine qua non est prædestinatio, non intelligatur de iis quæ scit vel prævidet Deus in hominibus, eaque considerat tanquam causas, aut saltem condiciones prærequisitas ad prædestinationem, nempe bonum usum liberi arbitrii &c. *In sacris literis omnia beneficia qua non toti generi humano sunt communia, vocari electionis nomine, nescio an de omnibus probari possit: Sed id ad rem non multum facit. Hoc magis, quod sic vocentur in Evangelio, ea qua vitam novam in nobis inchoant, promoventque, & ad vitam æternam ducunt. Si modo hæc conjunctim intelligantur; sicut enim ad solos pertinent electos. De reliquis idem esto judicium quorum causa reddi nequit, quod de tota prædestinatione dicatur eam in hominibus causam non habere à nobiliore parte, nec esse ex operibus, imò ne ex fide quidem. Hoc si quis verè credat, noster est.*

AD ARTICVLVM XIX.

ALIA est causa cur homo in nativo statu aptus non sit ad vitam cœlestem, alia criminum quibus pœnas Deus minatur. Hæc enim ex libera voluntate procedunt. Deinde quanquam Evangelica gratia suo demum data est tempore, & ne nunc quidem contingit omnibus, est tamen gratia quædam, ut loquitur scriptor libri de vocatione gentium, parciore & occultiore, sufficiens quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium. **Quibus donis auctorem suum per omnia secula pro-**

protestantibus specialis gratia sit circumfusa. Vide disquisitionem de Pelagianis dogmatibus. Rectè autem dicit Confessio Augustana, præmissionem quæ fit per Euangelium esse universalem: de quo vide eandem disquisitionem. Agit hîc Cassander etiam de præscientia, cujus conciliationem cum libero arbitrio Cajetanus putat tam difficilem, ut in hoc ævo eam non sit assequi. At Maimonides intelligi eam ait à paucis sapientibus. non autem opus esse, aut expedire ut distinctè explicetur populo, pro diversitate modi prænoscenti & decretis intercedentibus.

ANIMADVERSIO.

IN hoc articulo, paucis egit Cassander de causa peccati, & præscientia Dei. Causam peccati esse voluntatem Diaboli & impiorum, necullo modo in Deum transferendam esse. Quod piè & sanctè dictum agnoscimus, ita tamen ut dicamus Deum non esse peccantium & peccatorum otiosum spectatorem, sed de iis quæ Diaboli & homines malè agunt, ita disponere, eaque sic ordinare, ut in bonum finem ab eo deducantur. Præscientiam etiam apud Deum esse, omnium quæ eveniunt bonorum & malorum; & eorum quæ præscivit certum esse eventum, quamvis necessitas illa consequentiæ, quam vocant, nullam rebus permittendis afferat necessitatem consequentis. Hanc difficultatem de conciliatione præscientiæ cum libero arbitrio, quæ olim Ciceronem fecit sacrilegum, & hoc tempore Socinia-

cinianos ; agnoscimus cum Cajetano, in hoc ævo hominem vix assequi posse, & Deo esse committendam, ita tamen ut nihil attribueretur Deo indignum ejus sapientia & potentia; nihil hominibus, quod Deo detrahat. Quæ de re, digna sunt observatione quæ hic refert Cassander ex August. de civit. Dei lib. v. c. 8. Ut mirum sit hanc difficultatem adeo facile expediri à novis quibusdam autoribus, *scientia media*, quam vocant, & excogitarunt, interventu. Quæ de re pluribus egimus, Cathol. Orth. tract. IV. quæst. 6. vide Confess. Eccl. Gal. art. VIII. & Belgic. art. XIII.

Quæ his immiscet doctiss. Annotator non videntur respicere ad ullum locum Cassandri in hoc articulo. Ad priorem potius referri deberent, ubi egerat de prædestinatione. *Ait, aliam esse causam cur homo in nativo statu aptus non sit ad vitam cœlestem, aliam criminum quibus pœnas Deus minatur.* Fateor me vix percipere quid his verbis sibi velit; cur nativum hominis statum, hic opponat criminibus, &c. Si per nativum hominis statum intelligat eum in quo nascimur communi labe infecti, in eo non solum, non apti sumus ad vitam cœlestem, sed morti æternæ sumus obnoxii; itaque huic etiam statui Deus non solum minatur, sed etiam infligit pœnas. Si de primi hominis statu ante peccatum loquatur, de simili propositione jam diximus ad Artic. I I. & negamus verum esse, homi-

hominem cum primum conditus est, promissa nulla habuisse vitæ cœlestis, nec datæ ei fuisse vires tali præmio respondentes. Ait, *crimina ex libera voluntate procedere*; Et hoc quidem verum est; sed qua ratione ex eo sequitur, *hominem in nativo statu, aptum non esse ad vitam cœlestem?*

Ait II. *Euangelicam gratiam suo datam fuisse tempore, & ne nunc quidem contingere omnibus.* De quo inter nos convenit. Sed *quamvis* hoc ita sit, vult esse *gratiam quandam, ut loquitur scriptor de vocatione gentium, parciolem & occultiolem, sufficientem quidem quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium.* Si quis gratiam accipiat pro communibus beneficiis, quibus Deus in humanum genus largus est, & pro ea Dei manifestatione quæ in libro naturæ nobis offertur, impropriè *gratie* nomen imponit *naturæ*, quod Pelagianis fuit usitatissimum. Falsum etiam est, talem gratiam *quibusdam ad remedium fuisse sufficientem*; & nunc extra patefactionem Evangelii ullam esse quæ ad salutem sufficiat. Communem autem illam patefactionem omnibus *ad testimonium sufficere*, id est ut sine ἀναπλάγητος, docet Paulus ad Rom. i. v. 20. Quod citatur ex autore libri *de vocat. gentiam*, habetur lib. ii. cap. xv. Ubi non agit de gratia quæ nunc contingit omnibus, quibus non est patefactum Evangelium. Sed de dispensatione Dei ante manifestatum Christum. Instituit enim comparationem inter illa tempora, & tempus Euan-

Euangelii, quo larga manu Deus gratiam illam effudit, & tempus illud quo cura Dei filiis Israelitarum providebat: ostenditque gratiam qua in omnes gentes novissimè effluxit, non evacuassee eam qua super unum Israël sub lege rojavit: Sic etiam, qui in comparatione electorum (id est electi Israelitarum populi, ut ex toto argumento patet,) videbantur abjecti, nunquam manifestis occultisque beneficiis fuisse abdicatos. Per hæc autem beneficia, intelligit, testimonium, quod semper Domino deservivit, & nunquam de ejus bonitate & potestate conticuit, nempe totius mundi machina inenarrabilem pulchritudinem, & inenarrabilium beneficiorum ejus divitiam & ordinatam largitionem, &c. Sic enim eam explicabat lib. 11. c. 14. Quæ postea repetit initio cap. xv. his verbis. *Adhibita est semper universis hominibus quadam superna mensura doctrina, quæ etsi parciore, occultiorisque gratia fuit, sufficit (lege, suffecit) tamen, sicut Dominus judicavit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium. Unde colligit, quod nunc quoque universum genus humanum similis occæcasset impietas, nisi superabundaret gratia, ubi peccatum abundavit, nec existimandum esse nunc meliora nasci ingenia quam ante Christi adventum, & aptiores divinis donis animas, cum illo tempore quo Christus advenit iniquitas inventa fuerit robustior. Ut mirabilior esset gratia Dei & potentia, qua de tam duris animis, tam tenebrosis mentibus, tam inimicis cordibus fecit sibi populum fidelem. Ex quibus appa-*

K ret,

ret, verba illa auctoris non respicere tempus Novi Testamenti; sed conditionem hominum ante Christum, eorum maxime qui non erant in republica Israël, quibus eam tribuit gratiam quæ omnibus ad testimonium sufficiebat. Quod autem nonnullis ait *suffocisse ad remedium*, non intelligendum est *suffocisse per se*, sed fuisse nonnullos, qui per beneficiorum communiam largitionem, addita speciali & efficaci gratia ad remedium pervenerint, quod accidit paucis, quales fuerunt extra populum Israël, qui speciali revelatione, vel populi Dei exemplo, gratiæ salutaris fuerunt participes facti, aliis in impietate derelictis. De hoc autem auctore consulat Lector Admonitionem docti viri Joan. Latii, lib. 2. de Semipelagianis. Quod autem ex Confessione Augustana refertur, *promissionem factam per Euangelium esse universalem*, verum quidem est, esse universalem credentibus aut credituris. Sed cum fides non sit omnium, non minus constat incredulis non factam fuisse promissionem. Qui autem ad *disquisitionem suam de Pelagianis dogmatibus*, nos ablegat, poterit etiam legere *Gratiani Civilis Censuram Epistolarem, pro sententia Augustini contra Semipelagianos, adversus Hugonem Grotium. Item Latium de Pelagio & Semipelagianis. Sed maxime Historiam Pelagianam inspersam Antiquitatibus Britannicarum Ecclesiarum, à viro Magno, Iacobo Vsserio Arch. Armachano cap. ix. x.*

IN CONSULT. DE RELIG. 147
XI. XII. XIII. & XIV. Item ejusdem *Historiam Gottschalci &c.* Et Cornelii Janssenii nuper
Yprensifis Episcopi, *libros octo de Hæresi Pelagiana.*

AD ARTICVLVM XXI.

VTILIS est in disputationibus abstinere verbis ambiguis. Invocatio dicitur, & oratio ad Deum, quâ ab ipso, ut omnipotente, bona & æterna & temporalia petimus: & humani auxilii aut etiam deprecationis pro nobis imploratio. Adorationis quoque vox ambigua est: propriè enim significat signum honoris, quod apud multas gentes exhiberi solebat manum admovendo ori: à nonnullis verò sumitur hæc vox in priore illo sensu invocationis. Ob hanc ambiguitatem adorandi voce, ubi de Sanctis agitur, non utitur Synodus Tridentina. Honos Martyribus debetur, non is modò qui Sanctis vivèntibus, sed major multò, quia eos jam cum Christo regnare docet Apocalypsis v II. 14. 15. 16. 22. 4. fruuntur, ut loquuntur veteres, prærogativa resurrectionis: sunt jam nunc *ισχυροί*, sicut alii futuri sunt post universalem resurrectionem. Itaque cum eorum sit mentio, honoris eximii signa illis exhibere, etiam celebrare eorum memoriam diebus ad id electis in eo loco ubi martirium passi sunt, Beatæ verò Virginis & Apostolorum vbique, nihil habet mali. orare eos pro Ecclesia agnoscunt Protestantes. Sed aliter illos pro nobis intercedere, aliter Christum rectè notat Costerus: illos ut supplices, Christum ex patto jure. Cum verò regnum illud quod jam nunc habent sub Christo, aliquam requirar notitiam, ea quæ & quanta sit difficile est definire. Sed quod veteres probabile putaverunt docet hic Cassander, & M. Antonius de Dominis libr. v II. c. XII. 7. & sequentibus, ad quem lectorem remitto. Ac sicut

Catholici eos non improbant qui ad Deum & Christum, prætermisissis Martyribus, preces suas deferunt; ita iniquè faciunt Protestantes, quòd idololatriæ damnant eos, qui multorum veterum sententiam secuti putant nostrarum necessitatum & precum notitiam aliquam ad Martyres pervenire, aut Dei revelatione, aut Angelis internuntiis: quo posito etiam implorationem rectè fieri concedit Calvinus. Cæterum à multis modum excedi, negari non potest: idque Protestantibus hunc totum morem reprehendendi, id est, alia ex parte modum excedendi, occasionem dedit. Orandi sunt Episcopi, ut totum hoc quia periculo non caret, neque Synodus Tridentina eam quam voluit emendationem assecuta est, si fieri potest, ex communi liturgia & homilia tollant: sin minus, temperent: quod fieri poterit Sanctos laudando potius quàm alloquendo, & Deum orando ut Sanctorum pro nobis preces gratas habeat. Nec illud quidem quicquam habet impii, orare Deum ut propter Sanctos, qui in eadem nobiscum communionem fuere, & ad eorum quoque pia facta respiciens, nobis benè faciat. Videmus enim sic veteris Testamenti homines Deum obtestari ut ipsis parcat propter Abrahamum, propter Isaacum, propter Jacobum, propter Davidem, idque Deum fecisse, ut 1. Reg. xv. 4. neque minor est nostra cum Martyribus spiritualis conjunctio, quàm illa carnalis populi Hebraici cum Patriarchis. Bucerus in Ratisbonensi disputatione agnoscat Deum Sanctorum suorum opera remunerari, non tantum in ipsis, verum etiam in iis qui ad ipsos pertinent, & pro quibus ipsi intercedunt. Leo Papa ait horum meritorum vim pendere ex merito Christi: Lovanienses quidam moveri Deum per Sanctorum merita (quo sensu sic dicantur ex iis quæ supra dicta sunt intelligi potest) ut Christi merita nobis applicet. Cæterum cum modus etiam in hac re non semper servetur, ut hic notat Cassander, & non uno loco Espensæus, & Synodus Tri-

Tridentina nihil dixerit hac de re, nihil mali esset si in oratione ad Deum tantum Christi meritorum fieret mentio, ex quibus fluunt & quibus cohærent cætera. Ut ad monumenta Martyrum concurreret populus, ibique Deum oraret, mos est verus, aitque Chrysostomus, de Babylâ agens, ea ratione maxime infigi animis Martyrum memoriam. Mos verò sub altari ponendi reliquias, alludit ad Apocalypseos locum v. 9. Et rectè fecit Jacobus Britanniarum rex cum agnovit verorum Martyrum veris reliquiis honorem, sed sui generis, id est, propter Martyres deberi, nec aliud dicit Bellarminus. Et hac in re hominibus Deus ipse prævit reliquias Sanctorum honorando, II. Regum xii. 21. Similia habes Actor. v. 15. xi. 12. Quod verò propter exiguam utilitatem & multos abusus Cassander mallet abstineri ostentatione & circumgestatione Reliquiarum, in eo, ut in multis aliis rebus, piam ostendit prudentiam; sicut & rectè monet, Ecclesiarum Basilicas omnes Deo & Christo dicatas, non Sanctis, etiam illis quorum ibi peculiariter memoria celebratur. Ad imagines quod attinet, primum pictas ne Hebræis quidem generaliter fuisse interdictas ad decalogum ostendimus, cujus præcepto secundo Hebræi vetantur ullas facere imagines extantes, quovis in loco. Josephus: *Οὐδὲ ἀξίῳσιν ἐν τῇ πόλει δεικῆλοι ἐλθεῖν*, *nullum in urbe simunt poni simulachrum*: & alibi, *Οὐδὲ θεῶν δεικῆλοι, ἢ χ' ὅπως ἀνδρῶν, ἢ κ' ἄν τινος μόνου, ἀλλ' ἐν εἰκασίῳ λαί τόπω θεῶν θεμιτόν*. *Nec Dei nec hominis simulachrum ponere illis licet, non modò non in templo, sed nec in profano loco.* Tacitus: *nulla simulacra urbibus suis, neadum Templis sunt.* Alterum quod eodem præcepto illis vetatur est, ne ullum signum honoris exhibeant apud imagines. Neutrùm naturale esse & perpetuum satis apparet Cherubinorum argumento, apud quos summus Sacerdos post anniversarium sacrum Deum venerabatur. Positiva autem illa quæ fuere in lege veteri, & nihil ad mores pertinentia, sed Judæos

separantia à gentium institutis, nihil obligant Christianos, non magis quam lex Sabbathi, quæ & ipsa in Decalogo est posita. Propterea Christus cum perpetuò mansura Decalogi præcepta repetit, horum nullam facit mentionem. Cum verò multæ superstitiones occasione imaginum irreperint, neque eas tollere, ut voluit, potuerit Synodus Tridentina, & Judæi at Mahumetistæ earum aspectu multum avertantur à Christianismo, & Græci pictas tantum tabulas habeant, primum ex usu sit auferri Dei imagines, quod Episcopi quidam fecere, & communiter fieri placuerit in colloquio Possiaceno: Christi verò & Sanctorum imagines, ubi receptæ non sunt, non poni: quin & auferri è publicis locis ubi sine offensa plebis id fieri potest, repositis in earum locum tabulis historias sacras continentibus: id si non potest, graviter doceri populum, usum imaginum vnicum esse memoriam revocare; nullam autem esse in illis vim divinam aut beneficam, quod & Synodus Tridentina rectè monet. Sollicitè verò cavendum, ne quamvis sub favorabili obtentu paganorum in hæc remores in Christianismum reducantur: nec defendenda, quæ Scholasticis, magis se vulgo quam panacea accomodantibus, improvidè exciderunt.

ANIMADVERSIO.

IN hac annotatione agitur de *invocatione Sanctorum* & eorum cultu, *de reliquiis eorum*, & *de imaginibus*, adeo perplexè & dubitanter, ut attente legenti difficile non sit agnoscere, virum doctum sibi vim fecisse, ut ea profertet quæ simul subsistere non possunt, & rhetoricum more in problematicis, in quibus opinari, pro & contra, cuique liberum est, religionem etiam nobis

nobis fabricaret in qua quisque, quod sibi commodum erit, eligat. Primum igitur, docet non esse damnandos qui existimantes aliquam precum notitiam ad Martyres pervenire eos implorant. 2. Quia modus à multis exceditur, id fieri posse, laudando potius Sanctas quam alloquendo. 3. A Deo petendum ut propter pia Sanctorum facta nobis bene faciat: Sed quia neque in eo modus servatur, nihil mali esse si in oratione ad Deum tantum Christi meritorum fieret mentio. 4. Reliquiis veris deberi honorem sui generis. Cassandrum tamen piam ostendisse prudentiam in eo, quod mallet ab ostentatione & circumgestatione reliquiarum propter exiguam utilitatem, & multos abusus. 5. Non esse prohibitas imagines Christianis, quia Lex illa Decalogi ad eos non pertinet. Ex usu tamen esse auferrì Dei imagines, quod Episcopi quidam fecere. Christi & Sanctorum imagines, ubi recepta non sunt, non poni auferrì etiam à publicis locis, ubi sine offensa plebis id fieri potest; nec defendenda, quæ Scholasticis, magis se vulgo quam par erat accommodantibus, improvidè exciderunt. Quisquis apud se statuet, in cultu religioso nihil suscipi debere nisi fide præeunte, quia peccatum est quicquid fit sine fide; in his omnibus eam sequetur viam, quæ sola certa est, etiam annuentibus adversariis; abstinèbitque à semitis obliquis, in quibus ipsi non acquiescunt, nec dissententur per eas in errorem multos esse lapsos. Itaque non opus esset ut in argutis refellendis tempus insumeremus, qui-

bus D. Annorator conatur his superstitionibus patrocinari: saltem eas elevare. Sed quia hic ei libuit ambiguis ludere, non erit abs se, si apertè cum eo agamus, idque observemus, quod ille initio monuit, *Vtile esse in disputationibus abstinere verbis ambiguis.* Invocationis & adorationis voces esse ambiguas verum est. Sed ambiguitas tolli potest, si addamus epithetum *religiosas*. Tunc Deo soli manebit honor adorationis & invocationis, quia uni Deo omnipotenti nos religat religio. *Adorandi* voce ubi de Sanctis agitur, si non utatur *Synodus Tridentina*, sæpe usa est, & expressè, *Synod. VII;* Nec ab ea abstinere Pontificii scriptores ubicumque de cultu adorationis agitur. Ait *Synodus Trident.* *Sanctos esse venerandos & invocandos suppliciter, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugiendum esse, &c.* Neque hoc fit, aut fieri potest sine adoratione eaque religiosa; quod nemo Doctorum Pontificiorum negabit.

Honorem non Martyribus solum, sed etiam omnibus Sanctis beatis deberi, & majorem multò quia cum Christo regnant, extra controversiam est apud nos. Sed honor ille non consistit in iis honoris signis quibus in his terris eos quos videmus & alloquimur, honoramus. Alia ratio est honorandi viros sanctos quorum presentia non fruimur: quomodo apud Syracidem honorantur viri gloriosi, *quorum corpora sepulta erant in pace, sed nomen eorum vivebat in*
genera-

generationem quamque, cap. XLIV, XLV, XLVI. & seq. usque ad L. Ibi non invocantur religio-
se, non procumbunt qui de eorum laudibus
verba faciunt; non eis thure litatur; non can-
dela offeruntur &c. Colimus ergo martyres eo
cultu dilectionis & societatis quo & in hac vita colun-
tur sancti Dei homines, quorum cor ad talem pro Euan-
gelioa veritate passionem, paratum esse sentimus. At
nemo est, nisi profus insaniat, qui in hac vita
virum sanctum absentem oret, aut ei reveren-
tiam corporis inclinando exhibeat. Pergimus er-
go cum Augustino contra Faustum lib. I. cap.
XXI. Illos tanto devotius honorandos quanto secu-
rius, post incerta omnia superata: quanto etiam fiden-
tiore laude predicamus jam in vita feliciore victores,
quam in ista adhuc usque pugnantes. Honor ergo
eorum legitimus is est, ut laudes eorum, sicut
viventium qui à nobis absunt, predicamus, eo-
rum mentionem honorificam faciamus, eo-
rumque fidem & constantiam imitemur.
Agnosimus cum Perefio Ayala, de trad. Apost.
part. 3. de vener. reliq. precipuum honorem & cul-
tum Sanctorum, in re de eorum gratia & virtutibus
opinionem, pariter & in morum, & vita eorum imita-
tions consistere. Hoc igitur libenter facimus quo-
ticumque occasio postulat. Sed ut in eum fi-
nem queramus loca ubi Martyres passi sunt, dies
festos instituamus, id neque postulat debitus
eis honor, neque fieri potest sine onere & servi-
tute intolerabili, pro tanta Sanctorum multitu-

dine. Addimus festos dies ad *Latrian* pertinere.

Protestantes agnoscere quod Sancti pro nobis intercedant, aut pro nobis orent, ambigunt dicitur. Id fortè de generali oratione pro Ecclesiæ complemento, pro fidelibus militantibus in genere, agnoscunt quidã; quod etiam nos existimamus piè credi posse: Sed quod pro omnibus & singulis, pro omnium & singulorum necessitatibus orent, id neq; credimus neq; verum est. Nec sequeretur, si pro nobis orarent, eos propterea à nobis esse invocandos, cū vera invocatio ex intimo cordis fieri debeat, nec aliter gratia possit esse. Non sunt autem Sancti cordium scrutatores. Aliquam notitiam Sanctis absit ut detrahamus, sed eorum omnium quæ hic sunt aut accidunt, quæ dicuntur & cogitantur notitiam, ne probabili quidem aliqua ratione eis concedere possimus. Nec si veteres id probabile putarunt, conjecturis & probabilibus tantum inniti debemus, in iis quæ ad religiosum cultum pertinent: Et fatetur ipse annotator, difficile esse definire, quæ & quanta sit Sanctorum illorum notitia. At invocandus est solus qui omnia novit. Et quia Cassander falsum esse voluit, quod Apologia Confessionis Augustinæ ait, nullos veteres Scriptores ante Gregorium fecisse mentionem invocationis Sanctorum; dicitque in promptu esse testimonia Origenis, Athanasii, Basilii &c. Legatur, præter cæteros qui testimonia illa expendunt, Gulielmi Riveti, fratris mei, tractatus

accu-

accuratissimus, *de origine invocationis & adorationis Sanctorum defunctorū*, Gallicè editus Salmurii cLo lOc. xxxiv. His addatur iudicium VVice-
 llii, unius ex moderatoribus D. Annotatoris, in libro de semitis antiquis, in quo sic loquitur. *Taxanda est & prorsus ex Ecclesia est eicienda consuetudo invocandi sanctos homines, qui ex hac vita decesserunt, quia hic mos gloriam soli Deo debitam transfert ad homines, tribuit mortuis omnipotentiam, quod Sancti aspiciant hominum corda, tribuit item mortuis officium mediatoris Christi, & haud dubiè obscurat gloriam Christi. Idè totum morem invocandi sanctos homines, qui ex hac vita discesserunt, damnamus, & fugiendum esse censemus. Sed illud prodest, recitare veras historias piorum, quia exempla utiliter docent, si rectè proponantur.*

Orare Deum per sanctos, nihil habere impii, etiam ambigè dicitur. Si in oratione mentionem faciamus Sanctorum cum quibus Deus fœdus contraxit & ad quos p̄missiones illas direxit, in quarum partem pii omnes veniunt; pium est à Deo petere ut meminerit p̄missionum suarum & fœderis contracti, cum Abrah. Isaaco, &c. Sed ut per eorum merita petamus nos à Deo exaudiri, id neq; piè neq; prudenter fieri potest. Jejunè satis dicitur, nihil mali fore, si in oratione ad Deum tantum Christi meritorum fieret mentio. Non sufficit si nihil mali nos facere existimemus; statuendum est quod facimus in oratione, esse Deo gratum & ab eo mandatum.

tum. At unus Christus nobis datus est per cuius merita nos exaudiendos esse speremus, qui semper vivit ut pro nobis intercedat. Quod ad monumenta Martyrum concurrebat Populus, id aliquem usum habuit, quo tempore ad martyrium antebabantur fideles, sævientibus persecutionum procellis. Sed res postea sub Christianismo obrinente, transiit in abusum. *Mos sub altari ponendi reliquias*, novus est, & à prima antiquitate remotissimus. Edat si possit D. Annotator ex veteribus Ecclesiæ scriptoribus aliquid unde probet quod sub *mensa*, aut, ut loquuti sunt improprie, altari, in quo celebrabatur Eucharistia, reposita fuerint ossa Sanctorum defunctorum; nec aliter potuisse aut debuisse, in eum usum conservari. *Alludit*, inquit, *hic mos ad Apoc. locum vi. 9.* At hoc est ludere in re seria, & ab ludere, non alludere, & veritatem Scripturæ ludibrio exponere. Altaris unius fit mentio, sub quo animæ martyrum clamabant: non myriadam altarium in toto terrarum orbe, quibus includuntur *ossa martyrum*, si tamen *martyrum*, ut loquitur August. Quanto rectius Ambrosius sive Berengandus in hunc locum. *Altare Dei Christus est. Anima igitur Sanctorum sub altare quiescunt, quia sicut capiti supposita sunt membra eique coherent: ita & anima Sanctorum in cœlesti gloria constituta, Christo salvatori subiecta sunt, eique per conjunctionem membrorum necluntur.* Et Haymo: *Sub eo sunt, quia capiti suo coequari non possunt.*

Et

Et Thomas sive Aquinas, sive Anglicus: *Per altare, signatur Christus, in quo & per quem Deo patri offerre debemus, quicquid boni agimus.* At ethas putat alludi ad *Altare holocausti*, quo repræsententur martyrum supplicia. Anselm. Laudunensis, etiam per *Altare Christum* intelligit. Emm. Sa. *Christi protectionem, qui velut Eccles. Cathol. altare, in quo omnia offeruntur à fidelibus.* Sic Mariana & alii.

Recte fecisse Regem Mag. Brit. Iacobum, cum agnovit veris reliquiis honorem sed sui generis, id est, propter Martyres, deberi, nec aliud dicit Bellarminus. Hic iterum ambiguo luditur. Honorem veris martyrum reliquiis deberi, nemo Christianus negat. Sed quæstio est, an Rex Iacobus & Bellarminus, in honoris illius definitione conveniant, vel etiam in honoris illius externis signis? Id sanè dici non potest. Verba Casauboni Regis nomine in Epistola ad Card. Perron. hæc sunt. *Omittit reliquiarum adorationem religiosam quæ & docetur hodiè & exhibetur ut res necessaria, aut plurimum certè ad salutem conducens.* An Rex ille unquam coram reliquiis procubuit? An eis cereos obtulit? an thura adolevit? Id Bellarminus laudat, non Rex. qui *farti* insinuat Pontifices in eo quod *surripiant honores Deo debitos, dum prestigiatoris artibus, jubilæis, indulgentiis, RELIQUIIS, & id genus aliis efficacibus delusionibus, animos hominum nundinantur.* In præfat. monitoria. *Deum prævisse in honore reliquiarum tali, qualis à Bellarmino & aliis asseritur, tam falsum*

sum est, quam quod falsissimum. De quo vide
 quæ diximus *Orthod. Cathol. Tract. 2. Quæst.*
54. Si quis etiam attentè legat quæ hîc habet
Cassander, aut necessarium erit *D. Annotatori*
 expungere maximam partem eorum quæ pro-
 fert; aut ad marginem annotare, *Hic magister*
non tenetur; præsertim cum prudenter conclu-
 dat, *multo consultius videri ut ab omni reliquiarum*
ostentatione abstineatur, & *populus ad veras Sancto-*
rum reliquias calendas, id est, exempla pietatis & vir-
tutum, quæ in scriptis, vel ab ipsis, vel de ipsis extant,
imitanda provocetur. In talium reliquiarum ve-
 neratione tali, nullum est idololatriæ pericu-
 lum. Videat *D. Annotator* suum *Erasnum*, in
Peregrinatione Religionis ergo.

De imaginibus Dei, Christi & Sanctorum
 priusquam agat, hoc præmittit, quod pictæ imagi-
 nes Hebrais non sunt interdictæ & quod id in Decalo-
 gum ostenderit; cuius præcepto secundo vetantur illas
 facere imagines extantes quovis in loco. At hæc
 quomodo constare possint non video. Si pictæ
 imagines eis non sint interdictæ, quare præcep-
 to secundo vetantur illas facere? Alterum
 quod dicit eodem præcepto vetari, fuit, *ne ul-*
lum signum honoris exhiberent apud imagines. Ne-
 trum naturale esse & perpetuum vult apparere ex
 Cherubinorum argumento. At hoc argumen-
 tum nullius esse momenti olim ostendit *Ter-*
tullianus, adversus *Idololatrias*, qui eodem ar-
 gumento se tuebantur. *Bene*, inquit, *quod idem*
Deus

Deus qui lege vetuit similitudinem fieri, extraordinario præcepto serpentis similitudinem interdixit. Si eundem Deum observas, habes legem ejus, Ne feceris similitudinem. Si & præceptum facta postea similitudinis respicis, & tu imitare Mosè. Ne facias adversus legem simulachrum aliquod, nisi & tibi Deus jufferit. Hic duo habemus. I. Quod præceptum illud obligaverit Christianos æquè cum Judæis. II. Quod sine præcepto speciali, nullæ debeant fieri imagines, quod de religiosis imaginibus intelligendum. Cherubinos autem nec à populo, nec à summo Sacerdote fuisse adoratos, etiam fatentur hoc tempore imaginum adoratores, imò nec fuisse picturas, propositas modo ad adorationem accommodato. Propterea negat Valquez Cherubinis & aliis figuris in templo factis aliquem cultum fuisse delatum. Id negavit olim Clemens Alexand. Strom. v. Mosès, inquit, qui prædictum est cognitione nullum posuit in templo simulachrum *οὐ βέβαιον*, colendam. Tertul. lib. 2. contra Marcionem cap. 22. dicit Cherubim & Seraphim aursa in arca figuratum exemplum, certè simplex ornamentum, accommodata suggestui longè diversas habendo causas, ab idololatria conditione ob quam similitudo prohibetur, non videntur similitudinum prohibitarum legi refragari, non in eo similitudinis statu deprehensa ob quem similitudo prohibetur. Quod autem ex Tertul. nuper probavi, prohibitionem imaginum ad cultum in decalogo, ad omnia tempora pertinete, id etiam

confirmat Clemens Alex. eod lib. v. ubi ait; *Moysem aperit legem sanxisse, nullam oportere scul-
ptilem, vel fusilem, vel fictam vel pictam imaginem si-
mulachrumve facere, ut sensilia minimè ascenderem-
us. Si nihil obligat præceptum hoc Christianos, cur ita locutus est Clemens? Cur Textul.
de Idol. cap. v. Si nulla, inquit, lex Dei prohibuisset
idola fieri A NOBIS [nota] nulla vox Sp. sancti
fabricatoribus idolorum non minus quam cultoribus
comminaretur, de ipso Sacramento nostro interpreta-
remur, adversas esse fidei ejusmodi artes. Augustinus
Epist. cxi. cap. xii. Inter illa omnia decem præ-
cepta SOLVM ibi quod de Sabbatho positum est
figuratè observandum præcipitur &c. Cætera tamen
ibi præcepta propriè sicut præcepta sunt sine ulla figu-
rata significatione observamus. Nam & idola non co-
lere manifestè didicimus. Ergo præceptum illud
est morale & perpetuum. An sit naturale, dis-
quiri potest. Si per naturale quis intelligat pri-
ma principia legis naturalis, posset dubitari, sed
si quis intelligat ea quæ bona consequentia de-
ducuntur ex primis illis principiis, naturale
dici debet, quidquid nos ab idololatriæ peri-
culo avertit. Morale positivum & perpetuum
esse probavimus, in explicatione Decalogi. Vi-
de etiam quæ scripsimus Cathol. Orthod.
Tractatu II. Quæst. xxxiv. Et doctissimam lu-
cubrationem Ioannis Daillé, de Sententia vete-
rum circa imagines & earum cultum. Vnum super-
est ut huic objectioni satisfaciamus, quod Chri-
stus*

*stus cum perpetuo mansura Decalogi præcepta repetis, nullam fecit mentionem præcepti de imaginibus, ut nec de Sabbatho. Respondemus, Christum nullibi docuisse quæ præcepta sint mansura, quæ non: nec ulle in loco præcepta decalogi omnia enumerasse, sed ex occasione pleraque. Præcepti autem contra imagines, non fuisse cur observationem inculcaret, cum, temporibus illis, omnes Iudæi ab imaginum fabricatione & cultu ita abhorrerent, ut in aliud extremum viderentur incidisse, ita ut magis opus habuerit, ut eximerentur eis scrupuli, circa quarumlibet imaginum, etiam extra religionis negotium, detestationem. Quod sub finem additur, *Sollicitè cavendum, ne quamvis sub favorabili obtentu paganorum in hac remores in Christianismum reducantur*: est medicinam post mortem adhibere. Hoc faciendum fuit ab initio, quod neglectum, olim in Ecclesia tot turbas dedit, ac tandem prævaluit deterior pars.*

De utraque specie Sacramenti.

AGNOSCIT Costerus Christum sub veraque specie Sacramentum suum instituisse, & porrexisse, & Ecclesiæ Christianis que omnibus ut idem facerent liberum reliquisse: & significationem sic esse pleniorē. Addunt alii etiam vtilius sic sumi. Cum verò Martinus V. Papa etiam post Constantiensem Synodum palam populo omni Sacramentum sub utroque symbolo dederit, & nunc quoque Papa & Cardinales

Græcis id Romæ permittant, quin & adsint id facientibus: Synodus quoque Tridentina populis id poscentibus censuerit non negandum, nihil aliud est quod hac in re obstet concordia præter atroces accusationes illas quibus Protestantium nonnulli Ecclesiam Romanam hac in re sacrilegii ream faciunt, cum tamen initio Lutherus, Melanchthon, Bucerus crediderint sine peccato sub vno symbolo hoc Sacramentum sumi posse, sicut sumunt abstemii sub solo pane, ægroti nonnulli sub solo vino: & tamen creduntur sumere totam rem Sacramenti. Est hac de re liber specialis Cassandri dignissimus lectu, ut & ea quæ de hoc argumento scripsit Modreuius.

ANIMADVERSI O.

Hanc animadversionem à fine inchoabo. Est hac de re liber specialis Cassandri, dignissimus lectu, ut & ea qua de hoc argumento scripsit Modreuius. Vterque horum agnoscit communionem sub utraque specie à Christo fuisse institutam, fuisse in usu à tempore institutionis usque ad annos mille & amplius, communiter; usque ad annos MCCC. liberam fuisse, & nemini petenti denegari iustè debuisse. Vterque novum fuisse institutum ut populus arceretur à poculo sancto, suffultum rationibus nullius momenti, etiam futilibus, quas Modreuius exactè refellit, lib. iv. de Eccles. cap. xix. Vbi optimè notat, *Non hic disputandum esse ex rationibus humanis, sed voluntatem Christi intuendam, qui convivium non mancum instituit, sed cibo addidit posum. Item. Tam laicis bibere vinum necessarium esse, quam comedere panem necessa-*

cessarium putatur. Aut ab utroque excludendos Laicos, aut ad utrumque admittendos. Ipsam Christi institutionem palàm docere, & corpus Christi edendum esse in illius commemorationem, & sanguinem quoque bibendum in illius commemorationem. Vterque autem putat, vix quemque futurum, quin si vetus Ecclesia mos restituatur, & sanguis Dominicus Dominico corpori, in mysteriorum dispensatione iterum societur, pleno integroque Sacramento, quam parte, uti malit.

Post hæc tam expressa, tam Scripturæ consentanea, mirum est quod censeant id liberum relinqui debere; ita ut hominis in potestate maneat, institutionem Christi mutandi, & quæ Deus conjunxit separandi. Costerus, ait annotatot, *Christum sub utraque specie Sacramentum suum instituisse agnoscit &c.* Hoc idem agnoscunt Constantienses Synodici: Addunt nihilominus suum, tamen non obstante, & novam consuetudinem contra veteris Ecclesiæ morem, ita confirmant, ut velint *haberi pro lege*; & prohibeant, *sub excommunicationis pœna, ne quis presbyter communicet populum, sub specie panis & vini.* Sess. XIIII. Idem statuérunt Basilienses, Sess. xxx. *Consuetudinem communicandi laicum sub una specie, pro lege esse habendam.* Nihil igitur est, quod Costerus agnoscit, cum ipse, sicut alii, legibus recentiorum Conciliorum sit obnoxius, etiamsi vel ille, vel alii, fateantur, *significationem esse pleniorē si sub utraque Sacramentum accipiatur, etiam utilius sumi.*

sumi. At hoc liberum relictum fuisse Ecclesiæ Christianisq; omnibus, post contraria illa decreta, falsissimum est. Concil. Trident. Patres Sess. xxii. sub finem, super *petitione concessionis calicis*, volunt *integrum negotium ad Papam esse referendum, qui sua prudentia singulari efficiat, quod utile Eccles. Christ. & petentibus usum calicis.* Olim dicebat Tertul. de diis Roman. *nisi homini Deus placuisset Deus non esset.* Sic nisi placeat Papæ permittere usum communionis, quomodo à Christo fuit instituta, nullam vim habebit Christi institutio.

Ait, Martinum V. post Concil. Constantiense, *palàm populo omni Sacramentum sub utroque Symbolo dedisse.* Debit dicere ubi, quando, & an omnibus populis per aliquam bullam hanc potestatem concesserit? quod non puto; an actu & re ipsa dederit utrumque Symbolum alicui populo, in uno loco congregato, puta Constantiæ? Quod si factum fuisset, id tamen semper manet, quod etiam ex concessione Bohemis facta Basileæ, manifestum est; nolle Pontifices ut id debeat divinx institutioni, sed eorum concessioni, quasi eis liberum esset prohibere, quod Christus iussit, aut permittere speciali privilegio, ut populi Deo obsequantur! Synodum Tridentinam, censuisse id non denegandum populis petentibus, nullibi dicitur. Sed tantum id prudentiæ Papæ esse committendum. *Atroces autem accusationes quorundam*

dam Protestantium Ecclesiam Romanam sacrilegiam facientium, per se concordia non obstant, cum veræ sint: sed pertinacitas eorum, qui convicti, non cessant in eodem sacrilegio persistere, & multis modis primi institutoris providentiam & sapientiam excogitatis commentis & ratiunculis suggillare. Lutherus cum recens è Papatu prodiret, qui fatesur se fuisse Monachum & Papistam insanissimum, proinde cum commiseratione scripta sua legi petit, non mirum si non uno intuitu omnia viderit. De sententia Melanchthonis satis constat ex Apologia Confessionis Cap. de utraque specie. Si Christus, inquit, instituit pro tota Ecclesia, cur altera species adimitur parti Ecclesia? cur prohibetur usus alterius speciei? Cur mutatur ordinatio Christi? præsertim cum ipse vocet eam testamentum suum. Et sub finem, Ecclesia, inquit, non sumit sibi hanc libertatem, ut ex ordinationibus Christi faciat res indifferentes. Addit postea, se Ecclesiam excusare quæ hanc injuriam pertulit, non autem eos qui non solum prohibent, sed etiam utentes excommunicant. In Resp. ad artic. Bauzricos, Respondeo, inquit, nec Synodum, nec ullum hominem posse prohibere alteram partem cœna Domini, juxta dictum, Testamentum hominis mutare non licet &c. Quid autem M. Bucerus de eo senserit apertè liquet ex ejus defensione reformationis Colonien. cujus cap. LXXIV. habet hanc inscriptionem, Quod alteram speciem Sacramenti Christianis in genere auferre, grave

sacrilegium fit. Id ostendit multis rationibus, & contendit, non Christianos sed Antichristianos esse, & non Ecclesiam sed Antichristi Synagogam eam quæ rescindere volet eas Ecclesias, quæ calicis dispensatione, juxta mandatum Domini utuntur. Hoc Sacramentum sumi posse sicut sumunt abstemii solo pane, aegroti nonnulli sub solo vino, non negamus, sed ab abstemiis & ab aegrotis, non ab iis qui possunt utroque signo uti. Lex generalis semper manet, cui quorundam infirmitas non derogat. Satis novit doctus Juriconsultus, *jura constituenda esse in iis quæ Πῦρ τὸ πλεῖστον accidunt, non quæ ἐκ τῶν ἀλόγων, ex inopinato. nec in singulas personas, sed generaliter constitui.* Lex est necessaria apud Pontificios ut sacrificium fiat sub duabus speciebus. Innocentium tamen VIII. Norvegis concessisse, ut sine vino sacrificarent, testatur Volaterranus. Respondet Bellarminus, quod id Pontifex concessit, si concessit, quod judicaverit jus divinum ita interpretandum esse, ut excipiat casus necessitatis: *Et si enim Sacrificium sit imperfectum sine utraque specie, tamen prestat imperfectum habere quam nullum.* Id de Sacramento potiori jure dicere possumus. Omnibus offerri debet ex instituto Christi sub utroque signo. Si qui sint autem abstemii qui vinum ferre non possint, aut alii qui per morbum & aridas fauces non possint panem deglutire, signum quod ex necessitate non possunt sorbere, voto tamen, consensu & desi-

desiderio accipientes, aliud, quod ore possunt, re ipsa, se ipsos ratione solabuntur, quod *Sabbatum factum erit propter hominē* &c. Talia exempla rara & singularia non debent legem infringere, vel libertati cunctorum præjudicare. Mirum est talem & tantum virum, talibus argutiis moveri, quorum ipsos Sophistas debet pudere.

De unctioe infirmorum.

MOS unguendi infirmos quàm sit vetus ex Iacobo apparet. Obijciunt Protestantium nonnulli id factum ad sanandos ægrotos: dona autem sanationum nunc cessare. Responderi potest, non quidem tam frequentia & conspicua esse quàm olim fuere dona sanationum: attamen Deum nunc quoque piis, quorum saluti id expedire iudicat, sæpè morbos auferre aut mitigare: & ut id non fiat, illud certum esse, omnes illas sanationes corporum figuras fuisse sanationis animorum: & proinde non malè ad hanc obtinendam pares ritus vsurpari. Adde quòd & Græci hunc morem retinent: & Protestantium præcipui non improbant. Et tamen de unctioe quæ nunc vsurpatur, non eandem esse quæ Marci VI. 13. describitur, ait Suarezius, nec planè eam colligi ex loco Iacobi Cajetanus ad illum locum Iacobi censet. At verò cum mos sit Ecclesiæ uniuersalis & utilitate non careat, nihil video cur non debeat retineri.

ANIMAVERSIO.

M Osem unguendo infirmos veterem fuisse nemo negare potest. Sed quo fine fuerit usurpatus, & an institutus fuerit ut perpetuò in Ecclesia observaretur, sub iudice lis est. Andreas Friccus Modrevius, qui cum aliis paucis D. Annotatori sapit, sic describit eorum sententiam qui de hac unctione prudenter judicant. l. 4. de Eccl. xiv. *De unctione qua ab Apostolis adhibebatur agrotis idem affirmant: eam tum viguisse cū curationes illustrandi & confirmandi Euangelii causa vigeant. Quibus cessantibus, quorsum signum usurpatur, cui res signata nulla subsit & Marcum sic narrare de Apostolis: Ungebant oleo multos agrotos & sanabant. Verum, non tantum oleo, sed impositione tum manuum, tum sudariorum, tum semicinctorum, tum umbrae contactu Apostolos sanasse sacra Historia testari. Ut qua ratione unctio olei constituit Sacramentum, eadem & reliqua signa, quibus Apostoli utebantur, sanandis agrotis. Neque ego video, si ad hac Apostolorum exempla, tum confirmatio tum unctio exigenda sint, quomodo ea hoc tempore in Sacramentis numerari debeant. Hæc ille. Quibus verbis retunditur quod hic dicitur, Omnes illas sanationes corporum fuisse figuras sanationis animorum, & proinde non malè ad hanc obtinendam pares ritus usurpari. Primum illud falsum est, sanationes omnes corporum miraculosas fuisse figuras sanationis animorum. Secundum, non sequitur adhibendos esse ad veritatem, pares ritus*

ritus qui in figuris adhibiti fuerunt. Græcos hunc morem retinere tanquam verum & propriè dictum Sacramentum, & Protestantium præcipuos eum non improbare hoc sensu, probandum fuit, non assumendum. Sed qui agnoscit Suaresium negare unctionem quæ ab Apostolis usurpata dicitur Marc. vi. 13. non esse eandem cum extrema illa, quam vocant: & fatetur Cajetanum censere eam non colligi ex loco Jacobi, *non videt tamen cur ea non debeat retineri, At,*

Qui pia vota probat Spalatinis insita libris,

Deque decem vellet non periisse duos :

legat apud Spalatinum suum, c. x. l. v. de Rep. Ecclesiastica, cujus hoc est breviarium. *Extremam unctionem moribundorum non esse à Christo institutam. Neque habere divinam promissionem gratiæ spiritualis, ullamve ad eam analogiam. Neque esse statam ceremoniam in tota Ecclesia universali. Spectavit ad potestatem miraculorum, non ad Sacramentum, etiam ex sententia Cajetani.* Hæc pluribus probata ibidem reperiet, cum refutatione objectionū. Accipiat etiam super ea re dulce nectar Melancthonis, in Confessione Ecclesiarum Saxoniarum, *Vnctio quæ extrema nominatur fuit olim medicatio, ut ex Iac. Epist. c. v. perspicuum est. Nunc spectaculum est plenū superstitionis. Dicunt remitti peccata per istas unctiones, & addunt invocationem mortuorum, quam etiam necesse est improbare.* Idem habet in locis communibus, cap. de numero Sacramentorum. *Ritus unctionis qui nunc est, tantum est superstitiosa ce-*

remonia, & accessit mortuorum invocatio qua est impia. Ideo unctio illa cum suis appendicibus rejicienda est. En Consensum annotatoris cum Melanchthone. Non video cur non debeat retineri, inquit. At rejicienda est cum suis appendicibus ait Melanchthon. Cui potius adhærebimus? Vide si lubet quæ scripsimus Cathol. Orthod. part III. q. XVII. ubi rem plenius tractavimus.

De cœlibatu Sacerdotum.

NIHI fecit contra Apostolum Ecclesia Occidentis, cum olim, sufficiente virorum castorum copia, cœlibes ad ministeria Ecclesiastica iis qui in matrimonio constituti sunt prætulit: præsertim cum eligerentur ad hujusmodi ministeria homines proeclatæ ætatis, & vitæ benè exploratæ. Alioqui si interdictores sunt matrimoniorum qui cœlibatum matrimonio præferunt, & ipse Apostolus sibi erit contrarius, qui Episcopum vult legi vnus vxoris virum, quod mos Ecclesiæ interpretatus est, non post mortem vxoris alteris nuptiis implicitum: valdè benè. nam pari loquendi genere Apostolus ad viduatus ordinem legi vult vnus mariti vxorem, id est, semel tantum nuptam: neque enim eodem tempore duos habere viros feminis vnquam licuit. Sed eadem Ecclesia olim, vt notat Cassander, matrimonia, etiam post ordinationem contracta non dirimebat, sed tantum eos qui ea contraxissent à functione sacerdotali amouebat, tanquam habentes *æπίμω*, id est, quod culpari posset, vt de viduis quæ se Ecclesiæ dicauerant nubentibus loquitur Paulus I. Tim. v. 12. Quia verò res ipsa docuit multis in locis cœlibatum qui olim castus

castus fuerat, mutatum in libidines fœdas, quæ & sacerdotum dedecorarent ordinem, & plebem, nisi occursum fuisset, ab omni pietate poterant auertere; propterea rectè fecerunt Cassander & Modreuius, & alii viri pii, imò & Imperatores, & Reges non pauci, qui id suasêre, vt vbi jam matrimonia Presbyterorum recepta sunt, maneat volente Papa, si non major, ea libertas quam Græci, qui se Ecclesiæ Romanæ communioni dedêre, vsurpant; at quibus locis mansit cœlibatus, non eligantur ad sacerdotia nisi qui ejus sint ætatis & morum, vt exspectari ab ipsis bono jure possit castus cœlibarus: Deinde vt diligenter vigilet disciplina, non tantum contra libidines, sed & contra liberiores talium aditus ad feminas. Jure diuino non esse cœlibatum annexum sacerdotio consentiunt Cajetanus, Sotus, Bellarminus, Valentia. Espensæus in Epistolam ad Titum ait multis annorum centenariis post Apostolos Ecclesiam primitiuam, defectu cœlibum, sacerdotes habuisse maritos. idem ait Costerus. Balsamo ante eam Synodum quæ in Trullo est habita, licuisse etiam Episcopis habere vxores. Orientales Sacerdotes matrimonio copulari ait Stephanus Papa: Cajetanus hoc amplius, Tomo I. opusculorum tractatu xvii. *Diu licuit in Ecclesia Orientali contrahere post ordinationem*: nempe minoribus Clericis, vt Cantoribus, Lectoribus, Ostiariis, quæ de re vide quæ collegit M. Antonius de Dominis, lib. ii. cap. x. 5. & sequentibus.

ANIMADVERSI O.

Contra Apostolum fecisse Ecclesiam Occidentis, ex eo apparet, quod Apostolus liberum relinquit conjugium iis qui Episcopatum *bonum opus*, desiderant. Ecclesia Romana contra, ab illo

illo bono opere arcet omnes conjugatos, nec patitur eos qui in Episcopatu versantur, legitimo conjungi thoro, quod olim liberum fuit, quando, ut loquitur poeta Mantuanus de nostrate Hilario, ei

— *Non obstitit uxor,*

Legitimo conjuncta thoro, nec horruit illa

Tempestate Deus, thalamos, cunabula, tadas.

Aliud est cœlibes propecta agatis, & vita benè explorata ad ministeria Ecclesiastica præferre conjugatis; aliud conjugatos omnes hac infamiae nota inurere, ut arceantur penitus ab Ecclesiasticis officiis, & si qui sunt admoti his muneribus, cum adhuc cœlibes essent, eis laqueum injicere, ne unquam jungantur matrimonio. Non potuit sanctum conjugium magis dehonestari, quam tali constitutione; præsertim cum id ritum sit apud eos quibuscum nobis lis est, scortatorem Episcopum vel presbyterum non fieri irregularem, nec propterea arceri ab illis Sacris. Quod enim dicunt nemini matrimonio interdici in Eccles. Romana; sed tantum statui, munera quædam Ecclesiastica non posse convenienter committi conjugatis; tale statutum est interdictio matrimonii iis qui sunt in illis ordinibus constituti, aut iis qui ad id sentiunt se à Deo vocari: quod perinde est ac si expressè prohiberetur. Qui Principes prohibent ne ad munera politica adhibeantur, qui aliam à sua religionem profitentur, hoc ipso

osten-

ostendunt se eorum religionem improbare. Sic etiam qui interdunt ne quis conjugatus admittatur ad ea munera quæ in Ecclesia sunt in honore, hoc ipso ostendunt, se conjugium improbare, quod in aliis tolerant, quos etiam *in carne esse & Deo placere non posse*, interpretantur. Sed præstat hic *annotatori*, opponere Melancthonem cujus judicium præ se fert magnâ facere. Nos, inquit, *hanc legem de cœlibatu, quam defendunt adversarii, ideo non possumus approbare, quia cum jure divino & naturali pugnat, & ab ipsis Conciliorum Canonibus dissentit: Et constat superstiosam & periculosam esse, parit enim infinita Scandala, peccata, & corum publicorum morum.* Alia controversia nostra aliquam disputationem doctorum desiderant: In hac, res ita manifesta est, in utraque parte, ut nullam requirat disputationem. Tantum requirit *judicem virum bonum, & timentem Dei.* Hæc ille, in Apologia. Sed de toto hoc argumento videnda est ejusdem *Defensio conjugii Sacerdotum, missa ad Regem Angliæ, in qua illud fusè & solide tractat, & ad argumenta adversariorum respondet.* Videre etiam juvabit, defensiones duas *Andrea Friccii Modrevii, de Matrimonio presbyterorum Tract. 2. & 4. potissimum autem, quæ habet in Apologia, adversus infame dictum Pighii, à pag. 332. Caspander etiam hic, æquior multo est annotatore, ut cuius ex collatione patebit.* *Qui Viceli Chartas leges, præsertim viam ejus Regiam, sive de Semitis*

Semitis antiquis; hæc expendet, *Nec hoc omne punctum*, inquit, *de Clerogamia largiremur libro*, (puta August. confess.) nisi ferè idem traderet Ecclesia. Dicitur autem Ecclesia tradere, quod vetustissimi vel scripserunt, vel fecerunt Ecclesia patres, doctores ac viri, in sancto fidei Christiana negotio illustrissimi: nisi, inquam, conjugium presbyterii DIVINITVS concederetur in Ecclesia, nec reclamarent scriptura sancta, nec veteris Ecclesia INDVBITATA praxis, nec publica honestas. Et horrendum auditu est quod Apost. Paulus demoniacum, seu diabolicum esse scribit, si quis doceat adversus conjugium. 1. Timot. cap. IV. v. 3. Longè magis demoniacum fit oportet, propter conjugium in Christianos savitiam exercere, & innocentes interficere. Liber rectè asserit, cum ait, Constitutionem istam humanam, qua prohibetur conjugium Presbyteris, ac distrahitur contractum, pugnare cum jure naturali, cum jure divino, cum Euangelio, cum veterum Synodorum constitutionibus, cum exemplis veteris Ecclesie; imò cum exemplis etiam Ecclesie Romana, qualis erat circa quingentos annos. Qua exempla spirita parum sancto Hildebrandus notabiliter actus, ex Ecclesia Romana sustulit. Inter multa autem quæ ibidem congerit pro libertate conjugii in viris Ecclesiasticis, hæc habet. Fatetur Petrus à Soto, Apologia adversus ducem Wirtebergensem, *Matrimonium, quantum est ex jure divino omnibus ex aquo laicis & clericis liberum esse: usum vero ejusdem, non ex jure divino, sed ex consuetudine & consensu Ecclesie Romana*

mana

mana clericis interdictum esse. Hac ille, inquit, Ergo vicimus. Quid enim inter dictum esse, nisi prohibitum esse? ut prodatur voce sua forex. i. Timoth. iv. Pergit Sotus: quare non sit mirum, si vel alicubi, vel aliquando aut usurpatum, aut permissum fuerit. Certè concedens ille Magister noster Ecclesiam Romanam, posse in futurum hanc constitutionem humanam, videlicet cœlibatus, aut mutare, aut parum laxare. Hæc Wicelius.

Ait annotator, Si interdictores sunt matrimonio- rum qui cœlibatum matrimonio præferant, & ipse Apostolus sibi erit conezarius, qui Episcopum vult legi unius uxoris virum, quod mos Ecclesie interpretatus est, non post mortem uxoris alteris nuptiis implicisum. Valde benè. In his verbis primum non valde benè constituitur controversiæ status. Non queritur an cœlibatus Matrimonio sit præferendus? Sed an conjugium non sit liberum relinquendum iis qui Ecclesiasticis ministeriis inserviunt? Id Paulus fecit, cui contradicunt, qui contrarium decernunt. Vult enim Paulus eum ad sacrum munus admitti, non qui fuerit, sed qui sit unius uxoris vir, Paulinus textus, (ait Dom. Soto. de just. & jure lib. 7. q. 6. Artic. 2. concl. 1.) planè commonstrat illos esse intelligendos, qui in matrimonio durabant, tum quod unius uxoris vir, hoc ipsum sonat quod uxorem habens; tum quod inter alias ejus virtutes hanc etiam ponat, ut sit sua domui benè prepositus. Nec id fortassè negabit annotator. Sed vult saltem à secundis nuptiis arceri Episcopum, post mor-

tem uxoris alteris nuptiis implicitum. Cur autem? Nonne enim est *unius uxoris vir*, qui viduus cum una matrimonium contraxit? An contrarium dixit Paulus? Imò inquit, *nampari loquendi genere Apostolus ad viduatus ordinem legi vult, unius mariti uxorem*, id est *semel tantum nuptam*. Illud, *id est*, additur, non valdè benè. Vidua, quæ post mortem prioris mariti, alteri legitimè nupsit, fuit *unius mariti uxor*. Sed quæ plures maritos simul habuit viventes; illa non fuit *unius viri uxor*; quales fuerunt in populo Iudacio repudiata, citra causam adulterii, quibus liberum erat post divortium alteri nubere. Non potest ignorare vir doctus, tales multas fuisse inter Iudæos. Apud Romanos etiam id frequens fuisse, Iuvenalis testatur, qui meminit earum quæ *quinque per autumnos octo faciebant maritos*, lib. 2. Sat. 6. Et Seneca de Beneficiis cap. xvi. meminit *fœminarum illustrium & nobilium quarundam, quæ non consulum numero, sed maritorum, annos suos numerabant, & exhibant matrimonii causa, nubebant repudii*. Tertul. etiam Apolog. cap. vi. exprobrat, quod *tunc in fœminis repudium jam & votum esset, quasi fructus matrimonii*. Quæ tales erant, non poterant dici unius mariti uxores. Neque etiam unius uxoris viri erant, vel qui plures simul habebant conviventes; vel qui per divortium abjecerant quæ adhuc vivebant, & se aliis conjunxerant. Chrysof. in 1. ad Tim. cap. iii. Homil. 10. *Non hoc*

hoc veluti sanciens dixit, quasi non liceat absque uxore Episcopum fieri, sed ejus rei modum constituens. Iudeis quippe licitum erat, etiam secundo matrimonio jungi, & duas itidem habere simul uxores. Hæc ille valdè benè.

Ecclesiam olim non diremisse matrimonia post ordinationem contracta, Cassander & ejus annotator agnoscunt. Quæ contrarium facit Ecclesia & fœdum illud axioma approbat, quod Sacerdos si fornicetur, aut domi concubinam foveat: tametsi gravi sacrilegio se obstringat, gravius tamen peccat, si contrahat matrimonium; ut est apud Coster. in Enchir. tract. de cœlibatu. Quæ, inquam, hoc approbat, quo loco debet haberi? Quæ subjiciuntur, propter cœlibatum mutatum in libidines fœdas, vota multorum piorum, etiam Imper. & regum, inita hactenus fuisse, experientia demonstrat. Cassander merito invehitur in Iesuitam Turrianum novum, ut vocat, dogmatistem, qui voluit cœlibatum fuisse $\epsilon\sigma\tau\omega\delta\omega\varsigma$, & lege divina annexum ordinibus sacris. Concluditque, Si unquam tempus fuit, antiquæ alicujus consuetudinis immutanda, certè hæc tempora, hujus quamvis prisca moris, immutationem aliquam efflagitare videntur, cum optimi quique & religiosissimi Sacerdotes, infirmitatem suam agnoscentes, & perpetua scortationis fœditatem exhorrescentes, si publicè non audent, certè privatim conjugium ineunt, & populus hodiè eo animo comparatus est, ut maritum quam scortatorem Sacerdotem, facilius patiat. Addam

M

hic

hic justissimam Wicelii querelam, in libro supra citato. Dicimus, inquit, licere, non oportere, sed concubinato prohibito, coget res ipsa vel ad honestum conjugium, vel ad sanctum cœlibatū. Quod inter hæc duo incidit, vetitum est, nempe scortationis scelus, aut adulterii, aut cynadia, paderastia, quorum scelerum est repleta terra. Et talibus debetur duplex honor, duplex census, duplex immunitas & libertas. Tales digni sunt qui solis administrant Ecclesie Sacramenta, quibus honorandis aperiantur hominum prateruentium capita. Horum os manusque rebus sordidissimis apta atque assueta, admoventur tremendis mysteriis, & aded ut sempiterna salus populi, qui dicitur Catholicus, sola pendeat ab impurissimis & fœdissimis scortatoribus. Hi conficiunt Sacramenta, hi solvendi ligandique potestatem habent, hi soli psallunt Deo, quem adversarium habent & inimicum. Horum dignitas venerabilis scilicet tanti fit, ut in horum ordinem certatim ruant adolescentes, ocio, sensu, ac honore pellecti tantum, cum metu Dei & formidine gehenna, procul hinc fugere conveniat, propter eandem turpitudinem vite, in quam prudentes incidunt, præ quorum jaçtata dignitate, casti presbyteri propter honestum conjugium sordent, à Thysia-sterio, à Baptisterio, à Cathedris, à pulpitis arcentur, à sacris muneribus, munusque repelluntur omnibus, indigni habiti, qui intueantur lucem, cum illi coram Deo & Ecclesia sint sacris mysteriis tractandis magis idonei, propter conscientiam bonam fiduciamque erga Deum, rectamque & honestam conversationem.

O Præsules, quæ est ista, precor, tam crassa ac illaudata

data supinitas, quæ est ista tam perversa perversitas, aut cecitas cecitatum, tantam ubique fœditatem in clero quotidie sacrificante, patienter ferre posse, contempto Christo, & oppressa conscientia, & ne semel quidem ad reformationem ac correctionem totius status animum adjicere? Videat Dominus & requirat, AMEN.

Hæc *Wicelius*, unus ex VII. Patriarchis Mediatorum, quos laudandos, & imitandos sibi proposuit *D. annotator*, & quibus se octavum adjunxit, qui à *grata pretium posteritate ferat*, tanti & tam ardui conatus.

De Missa.

LAVDABILE est quod volunt Protestantes ut in omni Missa sive Liturgia aliqui sint qui communicent, ut mox quoque dicemus. Sed eosdem Protestantes rectè admonet *Cassander*, non rectè ab eis omitti preces ad Deum, per quas oratur ut Spiritu suo dona sanctificet, faciatque ea corpus & sanguinem suum, quales preces habes in omnium gentium Liturgiis antiquis: qui consensus, nihil adferens incommodi, non est repudiandus. Operis operati vox quo sensu ab eruditibus vsurpetur, dictum est supra. Cæterum non omitunt Catholici exigere in communicaturo serium studium vitæ piæ, pios affectus, amorem Dei ac proximi. Sed caliginem huic doctrinæ affert multiplicatio ista Missarum, nulli rei nisi quæstui serviens, cui qui inhiant, nunquam populum benè instituunt. Et vel hac de causa vtile esset minui numerum Sacerdotum, deinde si non in omnibus, in quibusdam certè Ecclesiis preces & laudes Dei peragi sermone vulgari, aut Latino primùm, deinde vulgari, ut populus *Amen* respondeat.

ANIMADVERSI O.

QUæ hic annotantur, mixti sunt generis. *Missa* vocabulum initio non rejecit Confessio Augustana, sese tempori & usui accommodans. Sed qui eam profitentur nunc, omnino ab hac voce abstinere, à solis Latinis usurpata, & vario sensu, & non ab initio. Res ipsa per se vera est, quod Protestantes non admittunt celebrationem Eucharistiæ, in qua nulli sunt qui cum Ministro communicent. Omitti autem ab iis preces ad Deum, quibus oratur, ut *Sp. sanctus dona sanctificet, eaque faciat corpus & sanguinem suum*, dici non potest de omnibus Protestantibus. In Liturgia Anglicana orat Minister, ut *Deus concedat sumensibus has ejus creaturas panis & vini, ut juxta sacrosanctam institutionem filii ejus, sint participes corporis & sanguinis ipsius*. Ecclesiarum in Gallia reformatarum Liturgia habet etiam preces, quibus petunt, *quemadmodum non solum Dominus noster semel obtulit patri in cruce, corpus suum & sanguinem pro nostrorum peccatorum remissione, sed etiam ea nobis vult communicare in vitam æternam; dignetur efficere, ut vera sinceritate cordis accipiamus tale beneficium, & certa fide potiamur, ipse corpore & sanguine*. Nullæ sunt Protestantium aut reformatorum Liturgiæ, in quibus ejusmodi preces non inserantur. Quod si totidem verbis non petant ut *Spiritu suo dona sanctificet Deus, faciatque ea corpus & sanguinem suum,*

sum, judicant hoc non esse necessarium, neque etiam conveniens. Cum enim preces illæ dirigantur ad patrem immediatè, non debemus petere ut faciat *panem & vinum corpus & sanguinem suum*, sed corpus & sanguinem Christi filii sui. Deinde quamvis verum sit, creaturas illas panis & vini fieri *corpus & sanguinem Christi* Sacramentaliter, id tamen non fit vi precum, sed verborum institutionis Domini, fatentibus adversariis. Denique, probari non potest omnes veteres Liturgias has preces habere, cum sint qui affirmant, Apostolos sola oratione Dominica fuisse usos in Cœnæ administratione. Sic enim Valafridus Strabo, de offic. divinis cap. xxii. ait Apostolos, & qui proximè eos sequuti sunt, *præmissa oratione Dominica sicut ipse Dominus præcepit; commemoratione passionis ejus adhibita, corpori Dominico communicasse & sanguini, quos ratio permittebat*. Id nos omnes exactè observamus. Nec omnes veteres Liturgiæ iisdem precibus utuntur, quarum nullæ Apostolos habent autores, quamvis nomen eorum prætendant. Sed de precibus concipiendis de quibus omnes convenirent, non esset difficultas, si in re ipsa consensus haberi posset. Negat hic Cassander Missam ex opere operato mereri remissionem peccatorum, aut justificare, quatenus est opus externum Sacerdotis. Omnes tamen scholastici contrarium docent. Quæ autem sub finem notantur, expendenda

relinquo iis quorum interest, quod *doctrina de* communione, *caliginem affert multiplicatio ista missarum, nulli rei nisi questui serviens, cui qui in-* *hibant, nunquam populum benè instituunt. Quod vel* *hac de causa utile esset minus numerum sacerdotum,* quod etiam utile esset *in quibusdam Ecclesiis pre-* *ces & laudes peragi sermone vulgari. Hæc quan-* *tumvis levia videantur, non obtinebit tamen* D. Annotator.

De solitariis Missis.

CUM optet Synodus Tridentina ut in singulis Missis fideles etiam sacramentali Eucharistiæ perceptione communicent, morem hunc fuisse veterem & Græcæ & Latine Ecclesiæ dicat præter eos quos producit Cassander, Cardinalis Bellarminus, idemque testetur Clemens in Constitut. lib. II. cap. II. Gregorius secundo Dialogorum cap. 23. Walafredus Strabo c. 21. Gratianus in c. peracta, II. distinctione de consecratione, & c. tribus gradibus, ibidem: & c. hoc quoque distinctione prima: apud Græcos id nunc quoque fiat, & in Occidentis Monasteriis multis: & dicat Henricus Gorichemus teneri Presbyterum admittere laicos cupientes communicare: danda est opera ab Episcopis & Presbyteris ut hoc votum Synodi impleatur: nec admittantur tantum volentes laici, sed & inuidentur ut velint. Cæterum non obstat hoc, quominus ægrotus aliquis simul cum domesticis suis, aut certè simul cum Presbyteris aut Diaconis communicet. Est enim communio etiam inter paucos.

ANIMADVERSI O.

ADscribam initio , quæ de Missis solitariis scripsit Wicelius in via regia , *sive de semitis antiquis. Particulares, inquit, Missula non congruunt cum institutione cœna, nec cum traditione Paulina, nec merentur liturgia nomen , nec habent robur ex Evangelio, nec ex Ecclesia testimonium aut exemplum , nec sanctorum Patrum, (de antiquis loquor,) consensionem firmam, nec martyrum aut homologatarum astipulationem , nec denique œcumenicorum Conciliorum veterum approbationem ullam , sed nuperis seculis adinvenit has, vana hominum superstitionis & hypocrisis, ignorantia & Philargyria.* Hæc ille.

In iis quæ in hac nota proferuntur contra solitarias missas, hoc unum desiderari potest, Quod Concilium Tridentinum, ad cuius decreta vult annotator exigere suam reformationem , cum polleret ea autoritate quâ sibi arrogat in omnes Catholicos, in re tam seria, quam tot testimoniis & confessionibus probat esse secundum veterem morem Ecclesiæ Græcæ & Latinæ; optet tantum & *voveat*, id fieri, quod ex institutione divina necessarium est; quod etiam totus Canon Romanus arguit factum fuisse , nec aliter constare possunt ejus verba. Qui fit ergo quod hæctenus in toto orbe Romano , votum illud fuerit irritum? si serium fuisset , nonne pro sua autoritate effecissent Pontifices , ut nunquam celebraretur communio, sine communicantibus?

bus? An pauci sint, an multi non disputatur. Sed hoc saltem statui debet, communionem esse plurium, non unius tantum. Nec institutum fuisse hoc Sacramentum ut unus illud percipiat, cæteris spectantibus. Quod spectat *opus operatum* in Missa, rectè notavit Mar. Ant. de Dominis, lib. v. cap. vi. *Esse merum commentum humanum, & avaritia presbyteralis inventum, facere missam sacrificium propiciatorium & impetratorium ex se, & ex opere operato, ut inde moveantur fideles ad Missas, soluto tamen pretio, requirendas, ut per illas, & remissionem hanc peccatorum & propitiationem obtineant, &c.* Certum est in veteri Ecclesia, eos qui non communicabant, ante communionem fuisse dimissos. Solos communicantes mansisse, & participasse, alioquin non mansuros. Hæc omnia jamdiu cessarunt, & Missæ Sacrificii, tot sunt spectatores, quot adstantes, qui oculis tantum, non ore communicant.

De sacrificio Corporis & Sanguinis Christi.

RECTE dici in actione Eucharistica corpus & sanguinem Domini, sive ipsam Domini passionem à nobis offerri supra diximus ad Articulum x. vnde & propitiatorium sacrificium rectè dicitur, siquidem Christi sanguis propitiatio est pro mundi peccatis. Accedit quòd qui criminum sibi conscii sunt, non nisi per pœnitentiam piati accedunt, & sic ipsam suam pœnitentiam, & pœnitentiæ opera, quæ & ipsa, ex vi sacrificii

cii generalis, sacrificia sunt propitiatoria novi fœderis, Deo offerunt. Nec pro mortuis precandi vsus, per omnes Ecclesias Orientis non minus quàm Occidentis receptus, damnari debet. Benè dixit Augustinus de verbis Apostoli sermone 31. vniversam hoc obseruare Ecclesiam. Nempè quia præmii qualitas & quantitas nondum decreta est, sed decerneretur & pronuntiabitur iudicii die, rectè fidelibus defunctis precamur, quod Paulus Onesiphoro, 11. Tim. 1. 18. Deinde quia mora resurrectionis aliquid in se habet animis graue, oramus Deum vt dies plenæ beatitudinis illorum citò adueniat, exemplo Apocalypseos in fine: præterea vt in illa mora Deus illis largiatur solatia, quæ refrigeria & somnum pacis, dixit antiquitas. Ex his qui hunc morem Ecclesiæ vniuersalis improbant, quæro cum fateantur ipsi nihil in cœlum iatrare cui adsint illæ infirmitates quæ humanis animis in hac vita adsunt, ab illis infirmitatibus repurgationem vbi fieri existiment. Si dicant in itinere animæ inter terram cœlumque, jam hoc erit ejus Purgatorium. At veteres Christiani cum de fidelium animabus ante resurrectionis vniuersalis tempus loquerentur, regnare eas aut in cœlum admitti vix dicebant nisi de Martyribus, ob eam quam supra attigimus causam. Locum verò in quo interim essent aliorum piorum animæ non definiebant, sed obscure significabant *αἴθρῃ* nomine, quod nomen aut locum aut statum animarum à corpore se junctarum significat, & piis impiisque commune est: interdum distinctius nomine Paradisi, ad exemplum Hebræorum, quibus de vocabulis diximus ad Lucam xvi. 23. & xxiii. 24. Et sic nunc quoque sentiunt Græci. Attamen quod de Martyribus tradit Apocalypsis, idem de spiritibus justorum *πνεύματα ἁγία*, vt loquitur epistola ad Hebræos xii. 23. censuere nonnulli Hebræorum. Putant enim post tempus aliud quod *πυλὼν*, id est purgationis, spiritus illos in cœlum recipi. Sic loquitur Gemara Hagigæ: sic Midrasch

Aneholam in capite Bereschith, Rabbi Moses Batschemtob in notis ad Rabbinum Israëlem, & Maimonides compluribus locis: quæ sententia etiam apud Christianos in Occidente invaluit. Hæc ut in magna rerum istarum caligine sobriè & circumspèctè tractanda sunt: non autem damnandæ veteres liturgiæ, cum ne Christus quidem orationes pro mortuis apud Iudæos fieri solitas, quarum & formula existat in Thalmudicis facta ut creditur in Babylonico exilio, & mentio est in Maccabaico secundo, vppquam reprehenderit: & in Ecclesia prima tolerati sint qui pro mortuis baptizabantur. Cæterum Gersonem laudo qui vita manente preces & pro se & pro aliis fieri maluit, & allaborari ut anima hinc quam purgatissima decederet. Vide de hoc argumento librum Wicelii: & dent operam omnes ut caueant tria quæ in hoc argumento caueri vult Synodus Tridentina, curiosas quæstiones, fabularum commenta, & questuum aucupia.

ANIMADVERSI O.

IN hac annotatione de tribus agitur, 1. de sacrificio propiciatorio corporis Christi à nobis oblato. 2. de precibus pro mortuis. 3. de purgatorio, maximè ex Rabbiorum deliriis. In his sequemur vestigia D. Annotatoris, qui si usquam alias, hic totus ambiguus est. In *actione Eucharistica corpus & sanguinem Christi à nobis offerri*, cum dicit, si intelligat, illud à nobis, de omnibus fidelibus, ut verba sonant, tum de Sacrificio externo propriè dicto non agi manifestum est, quod tamen solum in controversiam venit. Si autem id velit intellectum de
solis

solis *Sacerdotibus*, quos vocant, & de oblatione veri & substantialis corporis Christi sub accidentibus panis & vini, quod volunt Pontificii; ostendimus ad Artic. x. nullum tale Sacrificium esse à Christo institutum; nedum ut *propitiatorium* sit, pro vivis & mortuis. Verum est, *Christi sanguinem propitiatorium esse pro mundi peccatis*. Sed actionem puri hominis illud Sacrificium commemorantis, esse propitiatorium Sacrificium, nemo hæctenus, quod sciam, dixit. Multo minus *pœnitentia opera ex vi Sacrificii generalis, esse Sacrificia propitiatoria novi fœderis*. Hæc certè nova sunt, & hæctenus incognita, quod Christus propitiationem pro peccatis nostris per sanguinem suum effusum, fecerit, ut nos ipsi simus propitiatores pro peccatis nostris, per opera nostra. Rectè Marcus Antonius de Dominis, libro v. cap. vi. negat ullum proprium & reale fieri nunc sub Christianismo Sacrificium; sed dumtaxat *commemorationem* unci veri Sacrificii fieri affirmat. *Memoria, inquit, seu commemoratio, seu representatio sacrificii peragendi vel peracti, non est Sacrificium: neque sacrificandi suum corpus, in Eucharistia, dedit Christus potestatem, quam nec ipse tum exercebat, sed tantum commemorandi, sicut & ipse tunc tantummodo suum sacrificium commemorabat.* Id autem probat hoc argumento: si Christus in cœna propriè *sacrificavit, vel illud sacrificium fuit propitiatorium, vel non; si non fuit, ergo Missa non potest*

potest esse tale sacrificium, quia tunc instituta est: si fuit, Ergo tunc Christus in ultima cœna redemit mundum, & frustra in cruce sacrificatus est. Alia ibidem profert argumenta plurima contra reale illud & substantiale Sacrificium, quæ apud eum legere poterit, Quis pia vota probat Spalatinis insita libris. Expectabimus interim à D. annotatore, ut indicet nobis, quis unquam veterum & recentiorum poenitentia opera dixerit esse sacrificia propiciatoria, eaque vera & propria.

De usu precandi pro mortuis, non sufficiebat probare, illum fuisse jam olim receptum. Sed si quis candidè vellet agere, quum hoc tempore mota sit controversia circa finem illarum precum, ostendendum erat veteres omnes, id est veterem Ecclesiam universam, pro iis preces fudisse, quos credidit, crudelissimis flammis in aliqua inferni parte ustulari, ut à tormentis illis liberarentur. Hæc est enim controversia quæ hoc tempore movetur, & quæ probari neque ex Scriptura, neque ex veteris Ecclesiæ more unquam poterit. Orientis & Occidentis Ecclesiæ quæ pro mortuis precantur, non eodem innituntur fundamento. Quod autem dicitur, *premiæ qualitatem & quantitatem nondum decretam esse*, verum esse non potest, quia Deus quæcumq; facturus est decrevit ab æterno, non in genere solum, sed etiam in particulari. Neque à Deo petere debemus ut aliquid decernat, non decretum. Aliud est decernere,
aliud

aliud pronunciare. Ultimum illud fiet in die iudicii, solemnī denunciatione, non tamen expectanda est animabus fidelium hæc dies, ut *beati sint in Domino mortui*, ratione animæ. Si ergo pronunciationem illam, & executionem plenam eorum quæ, hic adeptam misericordiam, in die extremo sunt consequutura, nemo nostrum condemnabit eos qui votis & precibus adventum Domini expetent, & pro resurrectione beata omnium fidelium Deum compellabunt; item pro manifestatione plenæ illius misericordiæ, erga eos qui hic fuerunt misericordes: quo sensu expetebat Paulus II. Timoth. I. v. 18. domui Onesiphori, *qui sæpè eum refrigeraverat, ut daret illi Dominus invenire misericordiam in die illo.* Non orabat pro mortuo Onesiphoro, qui tum in vivis erat, nec pro domo mortua, sed pro familia quæ vivebat in terris, cui fœlicitatem æternam expetebat. Quod dixi tum adhuc in vivis fuisse Onesiphorum, ex eo comprobatur, quod Scriptores Ecclesiastici, & Baronius post eos, volunt fuisse Episcopum, quidam Ephesi post Timotheum, alii Colophonis, alii Coronæ. Perit ergo Paulus pro Onesiphoro qui adhuc in vivis erat, & pro familia ejus, ut illi retribuatur in die iudicii misericordia quam ei præstitit, & tunc manifestet Dominus eam misericordiam suam in *expectata adoptione, id est redemptione corporis nostri.* Rom. VIII. v. 26. Nam quamvis adoptio

adoptio jam facta sit hic, & remissio peccatorum à Deo donata, horum tamen beneficiorum fructus expectantur pleni, *postquam venerint tempora refrigerationis à conspectu Domini*, hoc est ἐν τῇ Φεβριῇ ἡμέρᾳ, ὅτε πολλῶν ἐλέως χάρις πάσι, καὶ τοῖς ἁγίοις, ait Theophylactus, post Chrylostomum. Qui rectè ibidem annotat, *Si Onesiphorus, qui pro Christi nomine periculis se objecit, per misericordiam servatur, multo magis nos.* Notandum autem, nihil peti, nisi implendum in die judicii; proinde id nihil facere ad purgatorium, nec ad aliquam liberationem pœnarum ante illum diem, sed ad exemptionem condemnationis, quo tempore Christus judicaturus est vivos & mortuos; quæ tamen nemini eveniet, nisi in hac vita gratia & reconciliatione donatus fuerit.

Si mora resurrectionis habet aliquid animis grave, & precandum sit ut in illa mora Deus illis largiatur solatia, etiam pro sanctissimis erit precandum, etiam pro martyribus, nec valebit illud decantatum, *injuriam facere martyri, qui orat pro martyre.* Certum est tamen in antiquis Liturgiis reperiri preces pro omnibus sanctis. In Liturgia quam Marco Evangelistæ tribuunt, *Animabus*, inquit, *patrum & fratrum nostrorum qui in Christi fide obdormierunt, dona requiem Domine Deus noster, memor majorum nostrorum qui à Seculo sunt, Patrum, Patriarcharum, Apostolorum, Martyrum &c.* In Jacobi Liturgia oratur

oratur pro omnibus Orthodoxis & rectè de fide sentientibus ab Abel justo, usque in hodiernum diem, ut Deus faciat eos requiescere in regno suo, & deliciis paradisi, &c. Eadem habentur in Constitutionibus Clementis. Offerimus tibi adhuc pro omnibus sanctis, qui à Seculo tibi placuerunt Patriarchis, Prophetis, justis, Apostolis, martyribus, confessoribus &c. Non mirum est autem si pro omnibus oraverint, etiam sanctissimis, quorum hæc fuit opinio, quod in die iudicii nobis indefessus ignis est ob-eundus, in quo subeunda sint illa gravia expianda à peccatis anima supplicia. B. Maria animam gladium pertransivisse, ut revelentur multorum cordium cogitationes. Si enim in die iudicii illius severitatem Beata illa virgo ventura est, quis audebit ab eo iudicari? Quæ verba Hilarii Pictaviensis Episcopi, in Psal. cxviii. ad lit. Gimel, ne quis putet esse unius doctoris privatam opinionem, agnoscit Maldonatus ad Cap. Luc. ii. 35. fuisse Origenis & ferè antiquissimi cujusque Scriptoris. Quod si non fateretur, id evinceremus ex locis Origenis in Psal. xxxvi. & Homil. xiv. in Lucam. Ex Ambrosio Serm. xx. in Psal. cxviii. Ex Nazian. Serm. xlii. Ex Basil. cap. xxvi. lib. de Sp. sancto, ubi Baptismum ignis, de quo egit Joh. Bapt. interpretatur *πῶ ἐν τῇ κείσθ δονιμασίαν*, probationem quæ fiet in iudicio. Si autem talis tot & tam veterum Scriptorum sententia, merito à POSTERIORIBVS Theologis rejecta est, ut vult Maldonatus, non tene-

mur

mur tam labili fundamento superstruere precēs & suffragia pro defunctis.

Nec minus fragile est aliud, quod tum Græcis hodiernis hoc tempore placet, tum veteribus illis Christianis, qui *fidelium animas ante resurrectionis universalis tempus, regnare aut in cælum admitti vix dicebant*. Hanc etiam plurimorum veterum fuisse opinionem in confesso est. Non putabant ergo posse eas precibus fidelium viventium, admitti ad regnum cælorum ante resurrectionem; proinde cum sententia hæc in Romana Ecclesia sit nunc explosa, si quis precaretur pro mortuis in tali statu constitutis, non satisfaceret Ecclesiæ Romanæ placitis. *αδδ* nomen esse commune apud veteres verum est, pro statu animarum à corpore sejunctarum, communeque esse utrique statui tam piorum quam impiorum. Quod vero locum spectat, si id veteres non definierint, illum definivit vetustior Apost. Paulus I. Cor. v. 1. *Scimus, inquit, si terrestris hujus domus nostra tabernaculum dissolutum fuerit, adificium ex Deo habituros, domicilium videlicet, non manu factum æternum in cælis*. Et vers. 4. *Qui sumus in hoc tabernaculo suspiramus onerati; in quo non cupimus exi sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à vita*. Ex his apparet domicilium non munus factum, in cælis, post dissolutum nostrum tabernaculum, hoc est post separationem corporis & animæ unicuique verè fideli esse paratum, nec post hanc

hanc vitam quicquam esse cur suspirent aut sint onerati. Ex quo locó etiam patet responsio ad tritam illam Pontificiorum quorundam argutiam, quam hic nobis reponit annotator, *nihil in cœlum intrare, nobis fatentibus, cui adsint illæ infirmitates quæ humanis animis in hac vita adsunt, ubi igitur existimemus repurgationem ab illis infirmitatibus fieri. Si in itinere anima inter terram cœlumque, jam hoc erit eis purgatorium.* Si tale quid fieret in itinere inter cœlum & terram, non sequeretur esse tale purgatorium quale fingitur in flammis infernalibus, non enim hoc iter est ad cœlum. Sed dicimus tunc animam fidelis esse penitus purgatam ab omnibus peccatis, quando exiit corpus illud mortale, cui quamdiu jungitur anima, concupiscentiæ obnoxia est, quæ penitus cessat, cum à materia separata est. Proinde pii omnes transeunt à statu miseriæ in statum gloriæ, à morte ad vitam, purgati sanguine Christi, & à Sp. sancto penitus regenerati. Vetus quidem homo hic, *de die in diem*, renovatur. Sed quod hic fit sensim & per gradus, uno momento absolvitur, quando novus homo reddit animam suam Deo. Et hæc est mortalitas illa quæ absorbetur à vita, mortalitas nempe illa reliqua in corpore mortis, id est in veteri homine, quæ absorbetur à vita, qua non solum peccatum non regnat amplius in mortali corpore, sed nec habitat quidem. Sic Methodius Mart. apud Ephiphanium Hæresi LXIV

N

quæ

quæ fuit Origenistarum, qui postquam ex cap. VII. Epist. ad Rom. probavit, nondum in hominibus regenitis peccatum ab ipsis radicibus extingui potuisse. Neque enim, inquit, funditus est extirpatum, sed etiamnum vivit. Qui enim istud posset antequam homo morti esset addictus, ut cum eo corruptum atque consumptum funditus quidem ipsum extingatur & pereat, planta instar, quæ dissoluto, in quo abditis sese radicibus conservabat, emoritur: Homo verò nullam jam insitam habens amaritudinis radicem ad vitam resurgat? Itaque ad peccatum velut extirpandum penitusque delendum opitulator noster ac verè medicus Deus, mortem, quasi auxiliare quoddam medicamentum adhibuit, ne malum in nobis, utpote immortalibus, excitatum sempiternum maneret; nos autem pessimè affecti & à propria virtute agrotantum more desciscentes, diutius in eo statu maneremus: cum ingentem ex peccato morbum in perpetuis & sempiternis corporibus aleremus. Proinde, ad utriusque representandam salutem, anima scilicet, ac corporis, *Φαρμακὸν ἰκτῆς τέλει καὶ ἰσχύος ἡ θάνατον ὁ Θεὸς ἤνεγκε, ἵνα πανάμωμοι καὶ ἀσυνείστωες ἐξερραδῶμεθα.* quasi medicam quandam purgationem, ita mortem Deus excogitavit, ut nos immunes ab omni damno integrosque prestaret. Hæc ille qui in sequentibus id pluribus argumentis & similitudinibus illustrat. Libenter quærerem à D. Annotatore, quamnam purgationem existimet posse fieri post hanc vitam? An per aliquas pœnas? At pœnæ per se non
 pur-

purgant, imò qui pœnarum tantum debitor est non propterea sordidus est, cum *pœna non faciat sordidum*, ut alicubi Bellar. loquitur. Quid ergo? Dicetne pœnas admonere peccati, & ad pœnitentiam invitare? Id verum est quamdiu sumus in corpore, at post mortem nullus pœnitentia locus, nullus satisfactionis effectus, ut rectè loquitur Martyr Cyprianus. Quod de Martyribus tradit Apocalypsis, inquit, idem de spiritibus justorum *τετελειωμένων*, ut loquitur Epist. ad Hebr. xii. 23. censuere nonnulli Hebraeorum. Putant enim post tempus *τελειώσεως*, id est purgationis, spiritus illos in cœlum recipi. Nos id non solum putamus, sed credimus. Verum, tempus *τελειώσεως* est vita præsens, in qua sanguis Christi nos purgat ab omni peccato, & nos perficit *τελειώτης* noster, qui *μία πρῶσφορᾶ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τὰς ἀγιαζωμένους*. Id Judæorum Rabbini ignorarunt, aut ignorare voluerunt. Itaque aliud quærentes purgatorium, à via aberrarunt: sic etiam Ethnici, & Turcæ, quorum hoc est commune figmentum. nec mirum in illis, sed in homine Christiano non excusandum. Relinquimus ergo Judæis suum *Hagigam*, suum *Midrach Aneholam*, suum *Rabbi Mosem Barschem-tob*. Unicus Rabbi noster ille est, qui unicus Doctor & Magister noster, nempe Christus, quem cæci Judæi non noverunt. Magister ille non docuit nos, totum Israellem partem habiturum in futuro seculo. Impios etiam qui nulla ducuntur

*pœnitentia, nulloque propter sua peccata mœrore premuntur, per duodecim menses in inferis passuros, ac postea demum partem suam consequuturos in vita aeterna, sed non adeo magnam quam justis & pii. Iis vero qui Deum procius abnegant, & sanctum ejus nomen profanant, ut qui fiunt Christiani, præputium de novo crescere, quasi nunquam circumcisi fuerint, illosque in æternum in inferis permanere. Non docuit summus ille Rabbi liberationem è purgatorio fieri precatione quadam quam vocant קדיש Kaddisch, per quam liberatur pater, si eam filius recitet per integrum annum quotidie, per quam etiam pia uxor poterit maritum suum ab inferis liberare. Multa impia habent de resurrectione mortuorum, de volutatione corporum per cavernas terræ, quousque perveniant in terram Canaan, & alia nugis nugacissimis vaniora, quæ qui plenius scire voluerit, ea verbis eorum expressa habebit apud Buxtorfium Syn. Judaicæ c. i. editionis novæ Basileensis. Non malè addit D. Annotator, *Hæc ut in magna rerum istarum caligine sobriè & circumspectè tractanda esse; sed an hactenus fuerint ita tractata, & præsertim à Judæis & Pontificiis, norunt qui in fabulosis eorum libris sunt versati, & verum fateri didicerunt. Si veteres haberemus Liturgias genuinas sine additamentis, nulla fortè esset occasio cur damnarentur. Sed in suppositiis illis quæ nunc prostant, non pauca sunt**

sunt

funt quæ non approbant ipsi qui adulterinas has merces extrudere volunt. In Canone Ecclesiæ Romanæ nulla mentio est eorum qui sunt in purgatorio, sed tantum eorum *qui dormiunt in somno pacis*, quæ pax, non est ustulatio infernalis.

Si *Christus nunquam expresse reprehendit orationes pro mortuis apud Iudæos fieri solitas, quarum formula extat in Thalmude*, inde non sequitur quod eas approbaverit, vel etiam quod tempore quo in terris versabatur, in usu fuerint. Nam *formulam illam factam fuisse in exilio Babylonico*, id assumitur non probatur. Si vivorum preces defunctis fuissent utiles aut necessariae, non dixisset Christus Mat. VII. v. 22. discipulo petenti veniam abeundi ut sepeliret patrem suum, *Sine mortuos sepelire mortuos suos*. qua loquendi formula indicare voluit curam hanc, quamvis non negligendam cæteris paribus, minus spectare eos qui Christo vivunt: quod non dixisset, si ad mortuorum exequias preces & sacrificia fuissent necessaria. Quot sunt nugamenta in Thalmude, quorum Christus nusquam meminit? sufficit quod sæpissimè damnavit traditiones hominum, & fermentum doctrinæ Phariseorum. Quod Paulus nos monuit contra fabulas Iudaicas. Nec ad id quicquam facit Epitome Iasonis Cyrenæi, in quo fit mentio oblationis pro mortuis, quæ in veteri lege exactissimâ nullum habet fundamentum. In hi-

storia sacra veteri sæpè fit mentio eorum qui collecti fuerunt ad patres suos in pace; nullibi quod pro eis fusæ fuerint preces. In sepultura Sarz, Jacobi, & Patriarcharum, luctus & clamoris fit mentio, precum autem pro animabus defunctorum, nec vestigium extat, nec vola. In novo Testamento legimus funera fuisse deducta, extra civitatem, sed sacrificia fuisse pro mortuis oblata, aut pro iis precatos fuisse vel Sacerdotes, vel amicos, ne verbum quidem habetur. Cum Iudæi qui consolabantur Mariam sororem Lazari, vidissent eam egredientem, dixerunt inter se, *abit ad monumentum ut fleat illic*. Joan. xi. 31. Non dixerunt *ut oret pro defuncto fratre*. In prima Ecclesia toleratos fuisse qui pro mortuis baptisabantur, non probatur ex controverso loco 1. ad Corinth. xv. cujus est alius sensus. Neque si is esset quem verba videntur præ se ferre, propterea mos ille approbaretur, quamvis ex eo deduceret Apostolus argumentum ad hominem, pro fide resurrectionis. Deinde, quæ *tolerantur*, non laudantur, neque ad imitationem proponuntur. Cautio Gersonis merito laudatur; optimum est enim vita manente, ea omnia præparare quæ ad beatam mortem conducunt. Quicquid autem Synodus Tridentina statuerit, non caverunt nec adhuc cavent Scholastici *curiosas quæstiones*, nec Legendarii *fabularum commenta*; nec eorum ulli *quæstuum aucupia*; nec hoc seriò cautum videtur,

tur,

tur, quandoquidem purgatorium ipsum mera est fabula, ex qua reliqua necessario consequuntur. De libro VVicelii de hoc argumento, nihil habeo quod dicam, qui nondum venit in manus meas. In *via regia* dicit se *retulisse de consuetudine veterum, qua olim in Liturgia exercuerint precationem pro defunctis Christianis: verum illam consuetudinem ad hodiernas mercenarias, culinarias, atque dedecorosas nundinationes nullo modo pertinere.*

De Monachatu.

MONASTICA vita, id est abducta à turbis & seueriori innixa proposito exemplum habet in Nazaræis, in Elia & prophetis quibusdam, in Rechabitis, deinde in Essenis. Et certum est multos in primo Christianismo talem exercuisse vitam in suis domibus. Persecutiones in Ægypto occasionem dedere secedendi in loca deserta, & ibi vivendi liberius, nemine impediente. Idemque fuere apud veteres, ἀναχωρηταί, ἀσκηταί, μοναχοί, quorum habitatio in locis solitariis. Tales etiam nunc sunt in Oriente, & ex eorum probatissimis sumuntur presbyteri, maximè verò episcopi, vt olim Basilius, Chrysostomus, & alii: Nec illi ad victum quærendum molesti sunt cuiquam. ex suis vivunt operis, & ita parcè, vt inde & alios pauperes adjuvent. Hæc vita à Basilio egregiè descripta laudanda potius quàm improbanda est, & tamen discernenda adminicula pietatis ab ipsa ejus substantia. Cæterùm sicut vota rerum honestarum in nostra potestate posita violari non debent, ita homines suarum virium ignaros, minimè ad tam sublime propositum præparatos, admitti ad vota

perpetua valde periculosum est, & multis, vt apparuit, malis obnoxium. Deinde vsus factus est longè alius, vt exonerentur familiæ, vt lautior sit aliorum hæreditas, non vt illi meliores. Quare optimum videtur institutum Patrum Oratorii & quorundam virginalium cœtuum, vt libertas discedendi maneat, aut Iesuitarum, vt id liceat venia à cœtu impetrata. Præterea accedendus est monachorum numerus, quorum otiosa multitudo reipublicæ nocet, & Ecclesiæ est planè inutilis, si non & damnosa reipublicæ & ecclesiæ: qua de re multa dici verè possent, si non satis nota essent omnibus. Deinde qui restabunt, seridè debent emendari, & ad antiqua instituta, quantum fieri potest retrahi, Papæ & episcoporum cura, sed & regum. Vota non omnia esse illicita docet nos Lucæ narratio de Paulo: & ita olim senserat Lutherus: sed cauendum ne quid voueatur quod legi diuinæ contrarium sit, aut aliquando esse possit: ne lædantur iura eorum quorum sumus in potestate: ne temerè & improuidè vota fiant: deinde ne credatur in votis talibus esse perfectio, sed status facilius aquirendæ perfectionis, vt loquitur Gerson, perfectionis nempe quanta in hac vita possit contingere. Etiam Philosophi monent ne turbæ se faciliè committant, qui sunt *ἐν τῇ ἀσθενείᾳ*, in profectu ad virtutem.

Quod de virginibus virginittatis propositum professis dixit Cyprianus: *quod si ex fide se Christo dicauerunt, pudicè & castè sine vlla fabula perseuerent: ita fortes & stabiles pramium virginittatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem delictis suis cadant: & Hieronymus ad Demetriadem: Quibus apertè dicendum est, vt aut nubant, si se non possunt continere, aut contineant, si nolunt nubere: idem monachis multis, mutata sexuum voce, aptari potuisse quis non videt? Et vota etiam solemniter facta posse laxari, docent Azorius de votis, Maldonatus in Summa, & multi alii: & exempla habemus in historiis*

Arra-

Arragoniæ & Poloniæ. Connubia post votum contracta non debere dirimi Augustini erat sententia relata in corpus Gratiani Decr. xxvii. quæst. i. c. Nuptiarum.

ANIMADVERSIO.

Monasticam vitam, habere exemplum in Nazaræis, in Elia & Prophetis quibusdam & Rechabitis, dicitur quidem, sed non probatur. Omnes enim illi potuerunt sine præjudicio sui ordinis in conjugio vivere, & liberos procreare, quod à Monastica vita, quam vocant, ita alienum est, ut talibus defuerit votum, quod maximè tali vitæ, ex hominum instituto, essentialia habetur. Nec ulli de quibus hic fit mentio vel paupertatis vel obedientiæ votum cœlibatui addiderunt. Rechabitæ habitabant quidem in tabernaculis, sed familias aiebant. Abstinebant à vino, quod pauci faciunt Monachi. In eo quidem & in eo quod domos non ædificarunt, nec in urbibus habitarunt, obsequuti sunt mandato Patris, non tamen ut ea ratione mererentur apud Deum, vel ut austeriore vita aliquid Dei mandatis supererogarent; sed ob rationes quæ statum eorum in populo illo peregrinantium respiciebant. Nec aliquid eis parens imperavit quo religiosiores essent, in talibus enim non consistebat religio, sed ut expeditiores essent, cum partem non haberent in terra Canaan, & ex uno loco in alium commodius migrare possent, id exigente persecutione; quod ab iis factum est, cum post Israelitarum X tribuum

deportationem, securè non possent vivere extra Ierusalem, in qua erant tunc, cum Ieremias Judæos, eorum exemplo redarguit. Itaque eorum factum nihil quicquam spectat ad Monachatum. Prophetarum filii fuerunt eorum discipuli quos certis in locis instituebant, non illigatos votis, id enim de eis probari non potest. De Essenis qui à Philone describuntur, verum est eos coluisse vitam communem, & habuisse sua instituta, quosdam etiam cœlibes inter eos fuisse. Sed novam fuisse apud Judæos sectam, & extra Judæam, ex eo apparet, quod eorum nulla habeatur mentio in libris veteris Testam. Nec apparet ex novo, Christum eorum aliquam habuisse rationem. Accedit, quod non pauca sunt, in quibus hodierni Monachi ab iis longè distent. Non imus inficias, quod alibi etiam ostendimus, nonnullos veteres Christianos, *persecutionem fugientes, ac in desertis latitare cupientes, necessitatem vertisse in voluntatem,* ut de Paulo Eremita loquitur Otho Frising. Chron. lib. 4. cap. 5. Nec vitam solitariam & à turbis remotam, justis occasionibus & bono fine susceptam, atque ex vocatione divina institutam, rejicimus; qua de re pluribus egimus Cathol. Orthod. Tract. 11. Quæst. 23. Nec contemnimus ea quæ pluribus exposuit Cassander ad Artic. xxv. Cujus vestigiis insistens D. Annotator, si possit ea nostris adversariis probare, quæ in hoc suo annotato præscribit,

non

non habebit nos difficiles. 1. Si Monachi illi, ad victum quarendum nemini sint molesti, ex suis vivunt operis; & ita parcè, ut inde alios pauperes adjuvent. 2. Si benè discernant adminicula pietatis ab ipsa ejus substantia. 3. Si homines suarum virium ignari minimè ad tam sublime propositum preparati, non admittantur ad vota perpetua, quod valdè periculosum est, & multis malis, ut apparuit, obnoxium. 4. Si non in eum usum suscipiatur, ut exonentur familia, & lautior sit aliorum hereditas, non ut illi meliores. 5. Si accidatur Monachorum numerus quorum otiosa multitudo nocet Reipub. & Ecclesia planè est inutilis, si non utrique damnosa. 6. Si qui restabant serio emendentur, & ad antiqua instituta retrahantur, quantum id fieri poterit. 7. Si caveatur ne ledantur eorum jura quorum sumus in potestate. 8. Si non credatur in talibus votis esse perfectio &c. Denique, si monachis multis, mutata sexuum voce, aptetur, quod Cyprianus & Hieronymus virginibus quibusdam virginitatis propositum professis, sed qua perseverare vel nolebant, vel non poterant, ut nuberent, potius quam in ignem delictis suis caderent. Hæc certè talia sunt in regno Pontificio, qualia præscribuntur in regno Utopiæ, vel in Rep. Platonis, quæ facilius est præscribere, quam ut impleantur obtinere.

Vota solemniter facta posse relaxari, sunt in Patu qui negent; sunt qui concedant. Sed res est magnæ molis talis relaxatio, quæ tantum conceditur

Paucis

— *Paucis quos æquus amavit*

Iupiter Capitolinus; nec unquam facta est gratis. Sententia Augustini, Connubia post votum contracta, non debere dirimi, hoc tempore non valet, quantumvis relata in Corpus Gratiani quæst. I. C. Nuptiarum. Caus. xxvii. Locus est desumptus ex lib. de Bono viduitatis cap. ix. & x. de quo vide quæ habet Claudius Espensæus de Continentia, lib. v. cap. i. ubi conatur illum eludere, quamvis initio dixerit, Augustinum tam hic clarum, ut facilius negetur quam solvatur. Sed de loco Epiphaniæ contra hæresim Apostolicorum, quæ est numero lxi. in quo dicit, Melius esse à cursu lapsum, palam sibi uxorem sumere juxta legem, &c. magis videtur sollicitus. Secari, inquit, facilius, hoc est ut non sibi conveniens negari, quam solvi potest Epiphanius. Et tandem concludit, Vt cumque pauci hi senserint, illustres sanè homines, sed tamen homines, non potest singularitatis studio vacare, solitarium potius paucorum sensum, quam universalem Patrum Synodorumque sequi consensum. Visus est autem vir ille, inter Sorbonicos suo tempore moderatissimus; hic tamen tam parum æquus, in eo libro in quo Inquisitoribus minus satisfecit, qui eum inter prohibitos secundi ordinis collocarunt; ut inde pateat, quænam reformatio ab aliis sit expectanda in majoribus, qui ne in minimis quidem, quicquam concedunt. Nec aliam apud eos se gratiam initurum existimare debet D. Annotator,

tator, quam ut libri quibus eam videtur ambire, augeant *Indicem librorum prohibitorum primi generis*, etiamsi nihil aliud peccaret, quam in eo quod suadet emendationem Monachorum.

De Canonicis.

OLIM presbyteri, excepto cœlibatu, non minus strictam regulam sequebantur quàm Monachi, abdicatis bonis suis, aut si ius frui vellent, parcè vtentes & abstinentes ab Ecclesiæ prouentibus. Postquam disciplina illa prima, de qua egregia habet Salmasius ad Pallium, labi cœpit, cœpere ab Augustino aliisque clericis ad vetus institutum, quod tunc monachi sequebantur, redigi, dicique canonici, quòd regulam seruarent. Id verò aded non mansit, vt Canonici exstiterint dicti irregulares, quod est, vt cum scholis balbutiamus, oppositum in appposito. Et qui sic voce dicti non sunt, sæpè tamen re hoc fuere: & vtinam ne nunc quidem multi sint tales. Sed quid facias cum collegia talia multis in locis impleant Principes ineruditi, & otiosi nobiles, exclusis illis qui in vitæ sanctimonia principatum, & ex eruditione nobilitatem habent? Et reges & episcopos cura spectat, hæc vt corrigantur: sed id ita demùm sperabimus, si, qui alios corrigere debent, priùs semetipsi corrigant.

ANI-

ANIMADVERSI O.

Tales olim fuisse quosdam presbyteros quales hic describuntur, non abnuimus. Sed non omnes hanc vitæ rationem suscepisse, certo certius est. Et quod de vestibus veterum Ascetarum, tam ex laicis quam ex clero dicit ad Tertul. pallium Salmasius, in universum de illo tempore dici potest, *totum hoc arbitrarium fuisse, nec eundem omnium morem.* De Canonico instituto & initiis, hic multa habet Cassander consideratione digna, ubi agnoscit non absurdè scripsisse Lutherum, his verbis. *Quod initio Episcopatus fuerint Schola, testantur illa vetusta vocabula, Præpositus, Decanus, Scholasticus, &c. Nomina tantum superesse, rem ipsam obsoletam* Cassander non it inficias. De hoc ordine consideratione digna sunt quæ scripsit Abbas Wolcuinus Homil. de zizania. *Rara avis in terris hodie Canonicus à canone vitæ. Vnde ergo? Audi unde. Est namque Canon vitæ, & est Canon pecuniæ, videlicet alicujus pensionis certæ, unde solet dici, Solve mihi canonem meum, id est pensionem meam. Eja ergo, ô Canonice, inveniamus Canonem tuum, à quo derivaris, hoc est à Canone pecuniæ, non à Canone vitæ, id est à Canone regionis, non à Canone religionis.* Alvarus Pelagius lib. 2. de planct. Eccles. Art. xxvi. deplorat multa Canonicoꝝ vitia, inter quæ hæc sunt, *quod discordant in Capitulis, &*

partes

partes sibi faciunt, maxime circa electiones, in quibus quasi nihil de Deo agitur, sed sequuntur carnalitatis affectum. Quod cum discordiis & questionibus & frivolis appellationibus, gravant Ecclesiam & electos. & contra jura & conscientiam facientes ad restitutionem expensarum & damnorum & interesse, predictis tenentur in conscientia, &c. accumulunt pecuniam de præbendis, nec pauperibus quasi aliquid largiuntur. Rectè igitur improbat annotator, quod cum olim dicti fuerint Canonici, qui regulam servarent, nunc Canonici sint irregulares dicti, quod est, si cum Scholis balbutiendum, oppositum in appposito. Item, quod qui sic voce dicti non sunt, sæpe tamen & re hoc fuere. Laudavit Cassander dictum Alberti Crantzii, qui Canonicum secularem appellabat, monstrum sine exemplo: Regularem, sine regula, Canonicum sine Canone. Quo nomine Cassander miserè vapulat à Joanne Conen Priore cœnobii S. Mariæ à Tongerlo, in præfat. Inevitabilis Honorii Augustodunensis, quod vult à Cassandro fuisse corruptum. Cum, inquit, extra Dei Ecclesiam esset, scripsit manere tantum vestigia communis & Canonice vitæ in adificiis & nominibus. Addidit deinde regula desertores esse dictos monstroso nomine Canonicos seculares, &c. Audin', amice Lector, Viri nomen, Constantiam, Zelum, Spiritum? Qui non vocatur ad consilium venire, de capeßenda religione sententiam dicere; Canonikorum Collegia, imo clerum totum, Ecclesiam ipsam Romanam, adeoque supremam & Catholicam, judicare

care & reformare presumpsit. Et paulò post, Quid est consequens? nisi Cassandrum abiisse aliquando in consilium impiorum, & in via peccatorum stetisse, & in Cathedra pestilentia moderatorem sedisse, ut novam formam religionis cuderet? imò, ut cum B. Gregorio loquar, se Diaboli malleatorem effectum ostenderet, aut se manus infernalis fabri malleum ad tundendam Ecclesiam & formandam Religionem aptum se exhiberet. Hæc ille. Ex quo percipere poterit D. Annotator, quam gratiam expectare debeat pro illo suo simili conatu apud Pontificios, maximè pro vocibus illis veris certè & liberis, quibus annotatum hoc suum voluit claudere.

De potestate Ecclesiastica.

CUM episcopis commissum sit Ecclesiæ regimen, Heb. xiiii. 17. & nullum sit regimen sine jure constituendi quædam, sequitur hinc episcopum cum presbyterorum ordine in sua ecclesia, & episcopos canonicè congregatos in pluribus ecclesiis, quædam constituere posse, non contra jus divinum (id enim nemo dixerit) nec ut istæ constitutiones æquentur diuinis legibus, nedum ut præferantur, sed ad *Dirigendos*, secundum præceptum Apostoli I. Cor. xi. 16. xiv. 33. Deinde ad cauenda ea quæ infirmos animos à recto cursu possent auertere, quò referri solet à multis decretum illud Act. xv. 20. Præterea ad magis parandos animos pietati, quò spectant stata jejunia, per omnes Mundi ecclesias vísitata, & alia quædam. Sic Christus & Apostoli obtemperarunt

runt constitutioni de itinere Sabbati per sapientes definito, & de hora vna antè, vna post sabbatum addita ad maiorem cautionem. Benè ait Gerson de actibus internis nihil præcipere posse Prælatos : nec quicquam adiacere Fidei capitibus, aut legi diuinæ tanquam ejus partem. de externis, obligare, quatenus diuinis legibus, in quibus est & illa de pace & ordine servando, & cauendis offendiculis, seruiunt : ita fermè quomodo Medici præceptum obligat ad non bibendum vinum, in tali aut tali valetudine. Idem rectè docet constitutionum multitudinem sæpè in causa esse cur Dei præcepta, quæ sunt potissima, negligantur : & eam vim esse consuetudinis longæ vt omni humanæ constitutioni obroget. Remissionem peccatorum Catholici ne iis quidem operibus acceptam ferunt quæ à Deo præcipiuntur, multò minus iis quæ homines, quanquam salutariter, præcipiunt. Necessitatem quoque agnoscunt non nisi *ex vi* *seruus*, qualem Ecclesia pro temporum & locorum ratione intendit, aut remittit. Omnia quæ hîc dicit Cassander egregia sunt.

His ita post Cassandrum discussis monendos arbitror Catholicos ne adedò indignentur, si res quædam mediæ, sed quarum abusus frequens erat & continua, repudiatæ sunt à Protestantibus, cogitentque quid de serpente æneo fecerit Ezechias. Protestantes verò monendos censeo, ne idololatriæ accusent ea quæ vident placuisse illis ecclesiis, quarum societatem negant se fuisse declinatuos si in illa incidissent secula. utrosque, ne conuitiis potius quàm rationibus certent: ne alter alterius sententiam verbis aliis proponat, quàm ille eam exprimit : deinde illationibus, sæpè illegitimis & ad animos tantum exulcerandos pertinentibus, traducar. deinde verò vt canones Apostolicos & alios ævi proximi in vsum reuocent, tum in rebus aliis, tum maxime circa electiones episcoporum & presbyterorum. Vbi mores correcti erunt, facilius de dogmatibus & ritibus

con-

conueniet: eoque magis, quod diligens lectio post literas velut renatas effecit vt utrique & commodius loquerentur, & offendicula quædam auferrent. Quia verò nonnullæ quæstiones in disputationem vocari frequenter solent, præter eas quas antipræ Cassander, etiam de his quædam ad pacem non inutilia dicemus.

ANIMADVERSI O.

DE his agit Cassander ad ARTIC. XXVI. Confessionis Augustanæ, & jam actum est supra ad artic. VII. & XV, Extra controversiam est, *Obediendum esse ductoribus nostris & obsecundandum*, quod monet Apostolus citato loco. *Nullum autem esse regimen sine jure constituendi quædam*, ambigüè dicitur. Sunt enim variæ regiminis species, quibus non competunt eadem jura. Regimen Ecclesiasticum à politico longè differt, nec est æqua potestas eorum qui Ecclesiam gubernant, & eorum qui dominantur in regnis aut Rebuspub. Deinde in statu Politico, si reges, aut Ordines Reumpubl. aut civitatum supremi magistratus, habeant potestatem condendi leges; non eadem sunt præditi potestate eorum legati, aut subalterni. Multo minus in Ecclesia, ubi agitur de legibus quæ conscientiis imponi debent, & de obedientia Deo debita; cujus legum promulgatores, non autores, sunt ministri Dei, & dispensatores Mysteriorum ejus, non suorum. Neque tamen negamus eos qui nomine Regis nostri Jesu Christi, legatione funguntur,
posse

posse quedam constituere, non quæ divini legibus æquen-
 tur, sed ut præferantur, ut rectè monet D. an-
 notator, sed ad *αὐτῶν* juxta Apostolum,
 quod etiam antea locis supra citatis, ostendi-
 mus. At etiam fines hic expositi, nobis non
 improbantur. Modus tantùm sit in numero,
 nec onus imponatur liberis capitibus sine ne-
 cessitate, quam Apostoli quamvis majori pote-
 state & autoritate præditi, spectarunt, in suis
 constitutionibus, ut apparet ex illa de qua
 Actor. xv. vers. 28. *Visum est Sp. sancto & nobis, ne
 quod amplius vobis imponeremus onus, præter necessa-
 ria ista.* Id est, ad quæ eos adigebat tunc præfens
 necessitas, nempe ad præcavendum scandalum
 eorum qui ex Judæis recens erant conversi.
 Quæ non tam fuit nova constitutio, quam ve-
 teris observationis continuatio ad tempus,
 quatenus erat utilis, & nondum mortifera.
 Gersonis in ea re sententiam, antè multos an-
 nos opposuimus Jesuitis Catholic. Orthod.
 Tract. 2. Quæst. ix. Multa de hac materia ha-
 bet notatu digna in tertia parte, libr. de Vita
 Spirituali animæ, lect. iv. Quod dicit eam esse
*vim consuetudinis longe ut omni humana constitutio-
 ni obrogat*, id non absolutè intelligit, sed cum
 exceptione, nempe quod *lex humana vel positiva
 potest abrogari, in eo quod non necessario participat,
 cum naturali & divina.* Hoc sensu obrogatio fit per
consuetudinem oppositam. Sic enim ille, Corol.
 XIII. Sic abrogata fuit constitutio illa Aposto-

lica de sanguine & suffocato. Hic non erit inutile repetere quæ Th. Beza in libello *de Pace Ecclesie* ad Cæsarem & status Imperii Augustæ congregatos, scripsit. *Per Ecclesiasticam*, inquit, *politiam, ritus etiam ceremoniasque omnes intelligo. Hic vero tantum abest ut veteres Canones, & Ecclesie consuetudinem, sive scriptam, sive ut non scriptam, repudiem, ut contra nihil magis urgendum putem, quam ut pristina illa Ecclesia species instauretur. Sed hæc simul, & quidem nisi fallimur aquisissima, atque adeò planè necessaria, postularim. Vnum, ut si quæ per se impia, vel superstitiosa, id est à Dei verbo ullo modo aberrantia deprehendantur, semel aboleantur. Alterum, ut inutilia tollantur; & quum non omnia omnibus temporibus & locis convenient, quacumque retinebuntur, ad circumstantias locorum & temporum, bona fide accommodentur. Tertium, ut sive in tollendis, sive in constituendis illis, nulla temporis præscriptio valeat, sed sola Ecclesie adificatio, ipsaque adeo veritas queratur, id est non quid à quibusquam pridem sit usurpatum, sed quo jure, quoque fructu sit factitatum, & an nunc quoque retineri possit aut debeat sedulo spectetur. Hæc ille. Ex quibus liquet nostros ab initio fuisse studiosos pacis, nec Ecclesiarum præpositis aut ductoribus, voluisse eripere munus constituendi nonnulla ad Ecclesiasticam politiam & ritus spectantia.*

Remissionem peccatorum Catholicos ne iis quidem operibus acceptam ferre quæ à Deo præcipiuntur &c.

Quia

Quia per *Catholicos* annotator intelligit Pontificios, miror cur id ausus fuerit scribere, qui nuper voluit, *opera pœnitentia esse sacrificia propitiatoria*. Quod si verum sit, quomodo operibus illis non fertur accepta peccatorum remissio? Non potest ignorare quid in regno Pontificio doceatur, de oratione, de eleemosyna, de jejunio & talibus operibus, quod per ea remittantur peccata, quod sint satisfactoria, &c. Nec eum latet quomodo plerique eorum interpretentur verba illa ad Nebucad. Dan. IV. *Peccata tua eleemosynis redime*. Luc. VII. *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*. &c. de quibus videatur Bellarm. libr. I I. de pœnit. cap. 12. cujus titulus est, *Contritio-nem Causam esse remissionis peccatorum*. Quid promittant Bullæ Pontificales observantibus certa jejunia, ad sacra loca peregrinantibus; *porrigentibus manus adjutrices* monachorum familiis &c. notius est quam ut longa probatione opus sit. Qui viderunt Testamenta, quibus conferuntur Ecclesiis, aut Claustris monachorum prædia & fundi, non ignorant quo fine id faciant, nempe pro redemptione animæ suæ, pro remis. peccatorum suorum. Sic Castellanus Gandensis Hugo, & Maria uxor ejus anno 1243. censum Capitalement manumissorum suorum in Wasia, concedunt Ecclesiæ S. Mariæ Antuerpiæ, *divina pietatis intuitu, ac in remissionem peccatorum suorum*. In Diplom. Belgicis

Auberti Myraei. Orationis fructum esse satisfactionem pro peccato, & meritoriam esse majoris gratiæ & gloriæ; Jejunium esse satisfactoriam & meritorium; Eleemosynam quoque meritoriam esse & satisfactionem pro peccatis, contendit Bellatin. toto libro de bonis operibus in particulari, quod illi est cum omnibus aliis commune. Hæc cum sint adeo protrita, non potuit ignorare doctiss. annotator. Oportet igitur subesse aliquam ambiguitatem, cum absolutè negat *is quidem operibus quæ a Deo præcipiuntur, multo minus is quæ homines, quamquam salutariter præcipiunt,* suos Catholicos acceptam ferre remissionem peccatorum.

Admonitio sequens, tum ad eos quos vocat Catholicos, tum ad Protestantés, ab utraque parte pensabitur pro uniuscujusque prudentia. Pontificii non libenter passuri sunt, si de suis constitutionibus, circa res quæ amplius illis mediæ non sunt, quando consicquius hominum ab iis qui in Ecclesia dominantur, impositæ sunt; idem fiat quod ab Ezechia de serpente æneo. Protestantés autem non cessabunt ab accusatione Idololatriæ, quorū scumq; hominum constitutiones præferri videbunt mandatis divinis, tam in earum exactione, quam in transgressorum pœnis. Quod si quis neget fieri, negabit etiam solem meridie lucere. Quis nescit innumeros potius electuros, ut nomen Dei in vanum accipiant, & scortis misceantur,

sceantur, quam ut die Veneris, aut quadragesimæ tempore, ovum sorbere velint? Laudandum certe esset ab utraque parte, ne quis *convitiis potius quam rationibus certaret*; nec alter alterius sententiam verbis aliis proponeret, quam ille eam exprimit, vel traduceret illegitimis illationibus, & odiosis; quod velim observatum fuisse à D. Annotatore in sua *Appendice*, & in suis ad Jacobi Epistolam notis. In illo etiam libello qui editus fuit Amsterodami *de absoluto reprobationis decreto*, quem dicunt ab eo fuisse ex Anglico scriptore brevium & latinum factum. Hoc si verum sit, non satis ad praxim revocavit hanc suam admonitionem. Canones Apostolicos verè tales, quales reperiuntur in Historia & Epistolis Apostolorum, sedulo revocarunt Protestantes, saltem in Gallia & Belgio, circa electiones Episcoporum & presbyterorum. Alios autem Canones, quorum multi sunt supposititii, non tenentur revocare, nisi quatenus convenient cum veris illis, & genuinis. Verum est facilius fore ut de dogmatibus & ritibus conveniant, si mores utrinque corrigantur; sed tamen probati mores & vita inculcata, semper requirent doctrinam, ad amussim verbi Dei exactam, & ab omni superstitione alienam.

Hucusque D. Annotator Cassandrum sequutus, cum eo & post eum annotavit quæ visa sunt ad scopum quem sibi proposuit accommodata.

data. Deinceps paucis pagellis, alia attingit nonnulla, quæ omisit Callander, de quibus profiteretur *se dicturum quæ ad pacem non erunt inutilia*. Ejus sequemur etiam in iis vestigia, & an ita fit, videbimus.

De Canonicis Scripturis.

DE libris Novi Testamenti convenit utrinque. Veteris autem Testamenti libros, quos Canonicos agnoscunt Protestantes, qui hac in re Iudæos & Athanasium, Cyprianum & maximè Hieronymum, fermè & Concilium Laodicense sequuntur, eosdem Catholici agnoscunt. Catholici ex decretis tum Florentinæ, tum Tridentinæ Synodi addunt libros Tobix, Iudith, Maccabæorum, Baruch, Ecclesiasticum & Sapientiæ. Nam additamenta ad Esterem etiam post Synodum Tridentinam abdicat Senensis: & idem puto alios facere de additamentis ad Danielem, præsertim cum Latini codices, ad quos Tridentina nos remittit, variant. Canus etiam de Baruchi libro putat sine culpa hæreseos posse dubitari locorum Theologicorum II. 9. Vtiles esse eos libros quos in canone ponit Synodus Tridentina, Protestantes non negant: & in ecclesia Anglicana libri isti legi solent. Conciliaturam nobis dat Hieronymus in præfatione ad Proverbia, qui ait utiles eos esse ad ædificationem plebis, non ad ecclesiasticorum dogmatum auctoritatem confirmandam, quæ eadem fermè verba Cajetanus vsurpat in hac re, sine Commentariorum ad vetus Testamentum. Cardinalis Bellarminus postea ait in gradu inferiore, approbante hoc ipsum Iacobo Magnæ Britannix rege. Nimirum non sunt hi libri à Prophetis aut scripti aut approbati, ut illi quos Hebræi agnoscunt: sed Ecclesia Christiana, aut certè magnæ

magnæ ejus partes , crediderè nihil esse in his libris quod non cum illis quos omnes agnoscunt , benè conveniat. Solent quædam hîc objici , ad quæ in nostris ad eos libros annotatis respondebimus.

ANIMADVERSI O.

IN hac quæstione, circa distinctionem librorum utriusque Testamenti, qui solent in eodem volumine , Bibliorum nomine comprehendi, ita loquitur D. Annotator , ut quamvis concedat nonnulla , quæ videantur favere definitioni Tridentinæ , non potuit tamen tantam vim facere conscientiæ suæ, ut ad primam & puriorem antiquitatem, ne ad mediam quidem referret, quæ de libris controversis nunc in Papatu creduntur. De Novi Testamenti libris, verum est utrinque convenire , nec si quidam, nonnullos in dubium revocarunt, eorum opinionem obtinuisse. Alia est ratio librorum Veteris instrumenti. Fatetur ille , nos in enumeratione horum librorum sequi Judæos, Athanasium , Cyprianum , & maximè Hieronymum. Sed cur alios omittit ante Hieronymum aut circa illud tempus? Melitonem Sardanensem, Origenem, Eusebium Cæsariensem, Cyrillum Hierosolymitanum , Basilium , Gregorium Nazianzenum, Amphilochem, Epiphanium &c. inter Græcos. Tertullianum, Hilarium Pictaviensem, Philastrium inter Latinos? Hieronymus autem manifestissimè ostendit

se profiteri in eo, non quod sibi videbatur, sed quod agnoscebat Ecclesia sui temporis. *Iudis, Tobie & Machab. libros legit quidem Ecclesia, sed inter Canonicas Scripturas non recipit. Quid evidentiis dici potest? verba habentur præfat. in libros Salomonis. Qui ergo illos libros agnoscant Canonicos, ex decretis Florentina & Tridentina Synodi, in eo non possunt esse Catholici, qui veteris & purioris Ecclesiæ sententiæ non adherent, & libros quos à Canone rejecit, inter Canonicos referunt.*

Ait, additamenta ad Esterem, etiam post Synodum Tridentinam abdicare Senensem, putare se idem alios facere de additamentis ad Danielelem. Bellarminus tamen, & ejus defensor Gretserus pro illis additamentis pugnant, tanquam pro aris & focis. Editio etiam Bibliorum Sixti v. & Clementis VIII, non patitur ea in dubium revocari: nec etiam Decretum Tridentinum, quod anathemate ferit eum, qui libros integros cum omnibus suis partibus, prout in Catholica Ecclesia legi solent, & in vulgata Latina editione habentur, pro sacris & Canonicis non susceperit. Si ergo Senensis aut alius quis, hæc additamenta pro canonicis scripturis non habet, non potest effugere illud anathema, nisi illud habeat pro bruto fulmine.

Utiles esse eos libros, quos olim Ruffinus vocavit Ecclesiasticos. Protestantes quidem non negant, & in Ecclesia Anglicana leguntur; sed
non

non patiuntur tamen vel Protestantes, vel Anglicana Ecclesia, inter Canonicos sub ullo prætextu censeri. Conciliaturam Hieronymi non rejicimus, quæ omnino eos excludit à Canone. Quid enim hoc est, *utiles esse ad adificationem plebis, non ad Ecclesiasticorum dogmatum auctoritatem confirmandam?* tantundem ac si expressè diceret; non sunt Canonici; non possunt esse fidei nostræ regula. Ergo non divini, non à Spiritu sancto dictati. Cardinalis Bellarminus nullibi, quod sciam, dicit, positos esse in gradu inferiore hoc sensu, ut non sint Canonici, sed Ecclesiastici tantùm, quæ fuit sententia Hieronymi & Ruffini; nec in gradu inferiore veritatis; vult enim eos esse divinos, quamvis fortasse concederet, ratione auctoritatis inferiores fuisse, utpote tardius receptos & agnitos. Sed hoc non sufficit: Voluissim locum indicari, in quo Jacobus Magnæ Britannix Rex approbat quod Bellarminus libros illos posuit in gradu inferiore, sensu Bellarminiano. Nihil tale in ejus opusculis reperio. Quod autem D. Annotator subdit, *non fuisse à Prophetis scriptos aut approbatos, ut illi quos Hebraei agnoscunt*: perinde est ac si diceret, non esse divinitus inspiratos, quod nobis satis est. Obtineat ergo ut huic suo judicio subscribant qui Ecclesiæ Romanæ adhærent, tum in illo Articulo poterit inter partes convenire. *Ecclesiam Christianam, aut certe magnas ejus partes, credidisse nihil esse in his libris*
quod

quod non benè conveniat cum illis quos omnes agnoscunt, non facile probari potest. Sed hoc nihil facit ad rem. Sunt enim multi Scriptorum Ecclesiasticorum libri, qui nihil habent contra Scripturas Propheticas & Apostolicas, & cum iis benè conveniunt; qui tamen cum non sint scripti Sp. sancto inspirante; sed humanâ industria & diligentia concinnati, etiam si nihil non veri contineant, inter Canonicos libros non sunt habendi. Si ergo ex promissis *annotatis*, id etiam annotator obtineret, nihil in illis libris esse quod cum Canonicis & cum veritate pugnaret, (quod tamen non existimo de omnibus quæ objiciuntur expectandum,) non propterea calmen illud autoritatis obtinerent, ut *utiles* essent, nedum *necessarii ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam*, in quo consistit τὸ κεινόνιστος.

De Sufficiëntia Sacra Scriptura & Auctoritate Traditionum.

APOSTOLI non scripto tantum; sed & ore docuere II. Thess. II. 5. I. Cor. XI. 2. & prius ore quam scripto, sicut & religio primorum sæculorum sola traditione propagata fuit, & Iesus Christus ipse nec scripsit, nec scribendi præceptum dedit, sed prædicandi. Et narrant veteres apud Indos Asiæ ecclesias fuisse sine libris per centum annos. Non est autem dubium quin parem auctoritatem habere debeant quæ Apostoli scripsere & quæ dixere. Augustinus & alii ab Apostolis aut instituta, aut probata ea credunt, quæ in omnibus eccle-

ecclesiis recepta semper fuere citra Conciliorum universalium auctoritatem. At in scriptura Novi Testamenti, imò in solis libris Lucæ & Ioannis ea continentur quæ cuius Christiano, cognitu, speratu, factu sunt necessaria, quia hoc sibi fuisse propositum, alter in præfatione, alter in conclusione operis profitentur. Sed præter hæc multa sunt scitu vtilia, multa ad regimen Ecclesiæ etiam necessaria. Rectè quoque dicitur Scripturæ paratior auctoritas, quia Traditionum probatio interdum est difficilior & laboriosior. Cæterum etiam Protestantes quæ tuentur, ea non sunt omnia *ὡς πολλοί* in sacris literis. Dicunt admittendas consequentias. At ipsi consequentias sæpè admittunt ex privato cuiusque ingenio: vnde tot & tam graua inter ipsos dissidia & quotidiana diuortia. Catholici verò eas admittunt consequentias, quas admisit vetus Ecclesia, antiquo & universali consensu. Atque ita stat omne verbum in duobus tēstibus, in scriptura & in traditione, quæ mutuo facem sibi allucent. Nam & scriptis libris credimus testimonio Ecclesiæ, vt verè dixit Augustinus, id est propter traditionem, & traditiones Apostolicas scriptura commendat, vt jam vidimus, & videri amplius potest Deut. III. 7. xxxii. 7. Ps. xlii. 1. Esaiæ xxviii. 19. Jerem. vi. 16. II. Tim. II. 2. Act. xvi. 4. & traditio interpretatur Scripturam, vt legem scriptam consueto. Sic verba Iacobi, Deus neminem tentat, interpretamur, non tentat hoc proposito, vt peccare eum faciat: quia eam doctrinam vt Apostolicam tradidit Ioannes Polycarpo, & aliis, Polycarpus Iustino & aliis, ex qua Florinum vt mali dogmatis auctorem conuincit Irenæus. Sic traditio nos docet conciliare quæ de Gratia & quæ de libero arbitrio sunt in sacris literis, vt credatur liberum arbitrium, sed ad spiritualia nihil valens naturis, sed datiuis viribus: Paulum cum Iacobo, vt ad primum statum quo jus ad vitam æternam adipiscimur, sufficere credatur fides, ad dilectionem perducta, ad dura-

durationem verò ejus status necessaria sint pia facta. Multa sunt alia in quibus id quod semper in Ecclesiis creditum, traditumque est, verum nobis scripturarum sensum monstrat contra malarum consequentiarum re-
 pectores. Sunt & aliæ traditiones sive constitutiones posteriorum temporum, quibus & ipsis scriptura dat auctoritatem Hebr. XIII. 17. Sed de iis jam egimus ad art. VII.

ANIMADVERSI O.

A Postolos non scripto tantum, sed & ore docuisse, extra controversiam ponimus, & prius ore quam scripto, præsentibus docuisse. Christum etiam ipsum doctrinam suam scripto non commisisse, verum est. Sed hæc nihil ad rem quæ hoc nostro tempore in controversiam venit. Quæritur an quæ prædicarunt ore Apostoli, alia fuerint, quod spectat doctrinas ad salutem necessarias, ab iis quæ postea scripserunt in Evangeliiis & Epistolis? At Irenæus, vetustissimus scriptor, testatur eos *TUNC Evangelium præconiasse, POSTEA vero PER DEI VOLUNTATEM in scripturis nobis tradidisse, FUNDAMENTVM & columnam fidei nostra futurum.* l. 3. cap. 1. Quod fecerunt per Dei voluntatem, id sine Christi mandato fecisse, non potest absolute dici. Objeceunt quidem illud olim Ethnici, teste August. de Consensu Euang. lib. 1. cap. 7. Cur, cum Dominus nihil ipse scripserit, aliis de eo scribentibus necesse sit credere? Respondet ejusdem lib. cap. 35. *Cum ipsi scripserunt quæ ille ostendit*

ostendit & dixit, nequaquam dicendum est quod ipse non scripserit; quandoquidem membra ejus operata sunt, quæ dictante capite cognoverunt. Quicquid enim de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis, tanquam manibus suis IMPERAVIT.

Vnde infert, non aliter accipenda quæ narrantibus discipulis in Evangelio legimus, quam si *IPSAM MANVM DOMINI*, quam in ipso proprio corpore gestabat, scribentem conspiceremus. Lucas Evangelista initio Euang. testatur, quam necessariam fuerit scribere, ea quæ tradiderant qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerant sermonis. Ad id enim se inductum fuisse ostendit, ut Theophilus agnosceret earum rerum veritatem quas auditione acceperat. Luc. i. v. 2. & 4. In quibus verbis quod diximus clarum est, quæ audita fuerunt, ex ore Apostolorum, debuisse scriptis authenticis consignari, ad agnitionem eorum veritatis. Nam, quæ Apostolis præsentibus certo cognosci poterant ex eorum prædicatione, videbant postea variari posse, si per aliquot annorum ab eorum transitu decursum, fuissent tantum ore tradita à posteris, qui sub *Traditionum* non scriptarum prætextu quævis commenta potuissent protrudere, quod etiam accidit hominibus non malis, ex iudicii defectu, & nimia credulitate, ut de Papia testatur Eusebius, qui ea quæ ex libris petebantur non existimabat sibi tantum allatura subsidii, quantum ea quæ acceperat ex hominum voce & sermone, qui ad-
huc

hac in vita manebant. Inde autem accidit, quod alia idem autor, quasi traditione non scripta ad se pervenisse demonstrabat, qua peregrinas quasdam Servatoris parabolas, & novas ejus doctrinas, aliaque nonnulla commentitiis fabulis referta, continebant. Addit postea, plerisque Ecclesiasticis viris, qui hominis antiquitatem pro suarum partium defensione citabant, autorem fuisse erroris, nempe Millenariorum. Vide apud Euseb. Hist. lib. 3. cap. 33. Ubi hoc diligenter notandum, quod Papias ex eorum voce & sermone qui adhuc in vivis manebant, fuit deceptus sub Apostolicæ traditionis prætextu. Quid ergo censendum accidere posse iis, qui eorum, qui ante tot secula vixerunt, traditionem prætendunt? Corruptelæ veræ doctrinæ apud Judæos præcipua fuit causa, quod traditionibus non scriptis ita fuerunt addicti, ut in contemptum apud eos venerint sacræ & divinitus inspiratæ Scripturæ, ad traditiones comparatæ. Iosephus lib. 13. Antiq. cap. XVIII. de Phariseis scribit, quod νόμιμα πολλά παρέδωκεν τῷ δήμῳ ἐκ πατέρων Ἀγαθοῦχος, ἀπὸς οὗ ἀναρτήσεται. multas constitutiones à majoribus per manus acceptas, Pharisei tradiderunt populo, quæ non sunt scriptæ ἐν τοῖς μωσαϊκοῖς νόμοις, inter leges Mosaitas. Inde apud Judæos distinctio, inter legem scriptam & legem oralem, quam dicunt תורה פה על פה Thorah schebeal peh, de qua dicunt, ut refert ex Rabbi Mose Mikkotzi, Buxtorfius, Quod nisi accessisset ad legem scriptam expositio legis oralis,

orali, tota lex obscura & mera cæcitas esset. Quam oralem legem, dicunt Deum noluisse scriptis mandari, quia sciebat futurum, ut Israelita inter alios populos transportarentur, & gentes ipsorum libros describerent. Quidam autem eorum dicunt, nullam esse differentiam inter duas istas leges. Ut Abenezra præfat. Comment. in Pentateuchum. sic etiam Concil. Trident. de traditionibus non scriptis, pari pietatis affectu & reverentia cum Scripturis suscipiendas esse decernit. Alii inter Iudæos oralem legem longè præferunt scriptæ, Ne existimes, inquiunt, legem scriptam religionis nostræ fundamentum esse; quia potius illius fundamentum est lex ore tradita; nam propter legem oralem initum est fœdus à Deo cum Israëlitis. Sic enim illi in libro inscripto גורל אמודה גולאב. sive liber preceptorum parvus. Ab iis non longè distant, qui scribunt, Traditionem, non scriptam, esse verum verbum Dei præcipuum, ANTE, SINE, & CUM scriptura, per illam tanquam priorem, & sororem primogenitam, approbari scripturam, ei auctoritatem tribui & interpretationem, eandem tanquam MINOREM dirigi à traditione, & dignitatem & locum aliquem obtinere. Hæc ille, Veritat. III. cap. 4. Non mirum est si, qui adeo contemptim de Scriptura loquuntur, excæcati postea incidant in superstitionem vel impietatem.

Modestius agit D. Annotator. Nam etsi præmittat, Non dubium esse parem habere auctoritatem qua Apostoli scripsere & dixerunt: agnoscit tamen,

men, in Scriptura Novi Testamenti, imò in solis libris Luca & Ioannis ea contineri, qua cuius Christiano, cognitu, speratu, factu sunt necessaria, quia hoc sibi fuisse propositum, alter in præfatione, alter in conclusione operis profiteretur. Quæ confessio, si aliis possit probari, erit ad concordiam in ea re via non inutilis. Si enim in iis libris contineantur omnia ad hæc necessaria, de toto Scripturæ veteris & novæ Syntagmate, multo magis id erit fatendum. Obiter tamen notandum est, non absolutè verum esse quod supposuit tanquam non dubium, quæ Apostoli dixerunt & scripsere parem auctoritatem habere; nisi hoc intelligatur de iis quæ dixerunt ex Spiritus sancti inspiratione. Potuerunt enim multa dicere aut etiam scribere, humana industria, & historica diligentia, quæ noluerunt ipsi parem auctoritatem habere cum Scriptis, quæ Ecclesiis tradiderunt, tanquam à Sp. sancto dictata. Interea, non negamus, multa esse scitu utilia, multa ad Ecclesiæ regimen, si non necessaria, conducentia tamen esse, quæ totidem verbis in Scripturis non habentur. Sed cum ab hominibus proponuntur sub veteris traditionis nomine, non sine delectu sunt recipienda, & sine legitimo examine ex Scripturis; saltem ut non dissentiant. Quæ in omnibus Ecclesiis recepta semper fuerunt, si quæ sint istius generis, citra Conciliorum universalium auctoritatem, si quis rejiciat, non probamus. Sed ut sciamus quæ sint illa, & quomodo semper & ubique

ubique recepta fuerint in Ecclesia, & ab omnibus, probabitur; hoc opus, hic labor est. Cautionem igitur merito adhibet D. Annotator, *Rectè dici, paratiorem esse Scripturam auctoritatem, quia traditionum probatio, interdum est difficilior & laboriosior.* Valdè benè. Itaque paratiorem illam auctoritatem semper præferemus, & Bellarmino libenter succinemus dicenti, De verb. Dei lib. I. cap. 2. *Regulam credendi certam esse debere & notam, quia si nota non sit, regula nobis non erit; si certa non sit, ne regula quidem erit. At sacris scripturis quæ Prophetiis & Apostolicis literis continentur nihil certius, nihil notius. Quare, cum sacra scriptura regula credendi certissima tutissimaque sit, malumus in tuto esse, quam incertis traditionibus niti, quarum difficilior & laboriosior est probatio.* Non enim minus hæc Bellarmini verba militant aduersus traditionum plerarumque fautores, quàm aduersus eos quos dicit, *non sanos esse, qui scriptura neglecta, spiritus interni sæpe fallacis, & semper incerti iudicio se committant.*

Verum est, Protestantes quæ tuentur, ea non omnia *ὡς τὸ λέγει* esse in sacris literis. Sufficit nobis si ex iis deducantur necessario. Si qui sunt qui consequentias admittant *ex privato ingenio*, quarum vis non sit manifestâ, ad eas neminem obligari concedimus. Si propterea sint *disidia & divortia*, id ex hominum vitio est, non ex Scripturæ defectu. Quod etiâ multo magis accidit iis qui traditionibus inniuntur: *Catho-*

licas eas admittere consequentias quas admisit veteris Ecclesia, antiquo & universali consensu, id dici non potest de Catholicis Papistis, qui multas consequentias admittunt. & urgent, de quibus nihil in veteri Ecclesia fuit creditum. *Allucrasibi non tuo scripturam, & traditionem*, ambigè dicitur, quasi utriusque esset eadem lux, quid antea negatum est. Ecclesiam de scripturâ testari verum est, & ejus testimonio nos ad credendum adduci, rectè dicit Augustinus. Sed Ecclesia non est traditio; nec Ecclesiæ testimonium separari debet à testimonio Scripturæ, sine quo, ne Ecclesia quidem staret. Præterea, non potest ignorare D. Annotator, Judaicæ Ecclesiæ testimonium de veteribus scripturis, & earum Canone, primis Christianis alluxisse, nec propterea tamen Christianos à Judæis expectare debere scripturarum interpretationes certas & indubitatas, ex eorum traditionibus.

Traditiones Apostolicas, Scripturas commendare, si quis negaret, eadem opera negaret Scripturam sciplam commendare, quia Scriptura ipsa est traditio. Sed mirum est doctis annotatorem, ut hanc commendationem non scripturarum traditionum probet, inniti locis quos notat ex Deut. iii. 7. xxii. 7. Psal. xlv. i. Esaiæ xxxviii. 19. Jerem. vi. 16. Nam in locis illis de Apostolicis traditionibus scriptis vel non scriptis, ne vestigium quidem reperitur. In primo ex Deuter. iii, vi. 7. nihil planè habe-

tur

tur quod ad traditiones aliquas trahi possit, itaque suspicor, locum fuisse male notatum. Cap. xxxv. *Et hæc verba habentur, Memento dierum antiquorum, cogita gentes alienas singulas, interroga patrem tuum & annuntiabit tibi &c.* Quid autem hæc ad doctrinam non scriptam? Hortatur Moses ut Judæi in memoriam revocent beneficia patribus suis præstita, inde à mundi primordiis. Sic ipsi Iesuitæ, alias maximi traditionum patroni, *Revoca in memoriam, ait Cornel. à Lapide, dies ex quo mundus esse cepit, & invensies Deum, creasse omnes homines, teque & tuos parentes, &c.* Hæc in eunt, ad quæ enarranda opus fuit traditione non scripta? Possuntne etiam ista inter traditiones *Apostolicas* referri? Eadem est ratio Psal. xlii. i. ubi agnoscit Psalteres, patres annuntiavisse, opus quod in diebus eorum operatus erat Deus, & in diebus antiquis, cum disperdidit gentes, & plantavit Israelitas. Hæc non potuerunt narrare Patres, quæ tempore suo gesta fuerant, nisi per scripturas quæ tum extabant; nec quicquam eorum ad doctrinam pertinebat. Esaiaë xxxviii. v. 19. sic loquitur Propheta, *Vivens vivens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie. Pater filio notam facies veritatem tuam. Assume, at veritas illa non fuit scripta, quam patres debuerunt filiis notificare. Sed hoc falsum est; nam parentes filiis debuerunt inculcate ipsam legem quæ fuit scripta, Hortatur Jeremi. Cap. vi. v. 16.*

Israëlitæ, ut stent super vias, & interrogent de semitis antiquis, quæ sit via bona & ambulent in ea. Sed Jeremias non dicit viam illam non fuisse in lege scripta indicatam, vel patres quos interrogaturi sunt, aliam indicaturos viam præter eam per quam Moses eos deduxerat. Nec propheta hæc dicendo quicquam de traditionibus Apostolicis cogitabat; ut mirum sit quibus fidei-
culis hæc voluerit annotator, ad traditiones Apostolicas quas nostro tempore commendant, detorquere & trahere. De loco II. Tim. II. 2; alia ratio est; nec tamen quicquam facit ad nostram quæstionem. *Quæ*, inquit, *audivisti à me, inter multos testes, commenda fidelibus hominibus, qui idonei sint ad alios quoque docendos.* Timotheum fuisse discipulum & auditorem Pauli; Paulum eum multa docuisse certum est; eum etiam habuisse alios discipulos, quos ad sacrum ministerium formare debuit; sed quæritur an doctrina illa quam Paulus commendavit Timotheo, nullibi scripta fuerit, vel tum, vel postea? Quicumque publice docent, vel in Ecclesia vel in Schola, commendant auditoribus suis, ut ipsi meminerint doctrinæ traditæ, eamque in alios transfundant; non sequitur tamen, eos commendare doctrinas alias ab iis quæ scriptæ sunt. Quid? quod Tertullianus de hoc ipso loco agens; cum dicit hæc, inquit, *de iis dicit de quibus in presenti scribebas.* de præscript. cap. xxv. & xxvi. ubi etiam,
per

per multos testes, intelligit cœterum Ecclesia tunc præsentis, & inde colligit contra hæreticos, nihil tacitum fuisse, quod sub multis testibus proferebatur. Alii, per multos testes, intelligunt, multorum testimonia Prophetarum, sic Glossa ordinaria, Lyranus, Anselmus, Thomas, inter Latinos, & Oecumenius ac Theophylactus intergræcos etiam hujus interpretationis meminerunt, γενομένης δὲ μαρτυρίας συνεκροῖτο μοι ὁ λόγος. Nam sermo meus scriptura testimonio instruebatur, ait Theophyl. nomine Pauli, qui certè testatur, se Corinthiis tradidisse quæ acceperat, Christum mortuum pro peccatis nostris secundum scripturas &c. 1. Cor. xv. 1. 2. Quæ igitur tradebat per prædicationem, scripta erant, aut ex scripturis colligebantur. Minus adhuc ad rem facit locus Actorum Ap. xvi. 4. Quod Paulus pertransiens per civitates, tradebat eis custodire dogmata decreta ab Apostolis & Senioribus qui erant in Ierusalem. Nam hæc dogmata scripta erant in Epistola Apostolorum & Seniorum, Actor. xv. Erant enim ea quæ in Concilio fuerant decreta, ne gentiles conversi ad circumcisionem & alia legalia adigerentur; sed abstinerent à suffocato & sanguine & idolothyris. Quid autem hoc, ad non scriptas traditiones? Sic explicat hunc locum Oecumenius. Sic Theophylactus. Δόγματα λέγεται, ἃ τὰ τὴν ἐνοσίχθων οἰκονομίας μυστήρια ἀλλὰ τὸ ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, ἢ αἵματι, καὶ πνικτῶν, καὶ πορνείας, ἅπερ εἰς κανονικῆς ζωῆς

ὁπὲ Ἀγρίωνος. Dogmata dicit; non illa mysteria
 que spectant incarnationis iconomiam, sed illa, nempe
 abstinentiam esse ab eis que simulachra essent im-
 molata &c. que spectant ad regulam vice constituc-
 tionem. Hæc in illis à nostris explicata; & que
 nihil tale concludunt quod molliatur Traditi-
 onariis, mirum est à viro docto tam confi-
 denter proponi, quasi existat erui possent de-
 monstraciones; pro auctoritate Traditionum,
 que nostro tempore Scripturis æquatur.

*Traditionem interpretari Scripturas, si id intel-
 ligatur de interpretatione authentica, & à qua
 recedere nemo possit, unde id probabitur? Et
 ubi est illa traditio que nobis omnium loco-
 rum scripturæ interpretationem profert? Hæ-
 reticorum hoc fuit effatum apud Irenæum lib.
 3. cap. 2. non posse ex Scripturis inveniri veritatem
 ab eis qui nesciant traditionem. Si per traditionem
 quis intelligat Patrum interpretationes, non
 negamus, quin aliquando juvare possint, præ-
 fertim cum potest haberi communis eorum
 consensus, sed id vix reperitur in paucis. Tra-
 ditio que Scripturas interpretatur, est ipsa
 scriptura; nec opus fuit aliunde accepta inter-
 pretatione ad verba Iacobi Deus numquam tentat.
 Conciliatio enim cum locis in quibus contra-
 rium videtur dici, ex aliis Scripturæ locis fa-
 cilitis est. Sic Conciliatio Pauli, cum Iacobo, &
 alia similia. Ita tamen ut veterum interpretum
 non dubitemus sententiam explicari, & ex eo-
 rum*

tum scripseris in difficultatibus iuvari. Velim au-
tem D. Annotatorem nobis indicare, in qua
veteris Ecclesie Christianae traditione repe-
sitis citationem loci ex cap. Esai. VII. 14.
*Ecce virgo concipiet, non adhiberi in rem argumenti
proprie, sed ad illustrandam rem creditam. Sensus
IACO prima incertu se offerentem, esse, quod puella
quæ tum virgo erat, nubet, conciperet, pareret, ex
infans autem fuerit ipsius Esaiæ filius, natus ex ea quæ
virgo adhuc, editi vaticini tempore. Si is est sensus
simplex. Et prima abrim verbarum Esaiæ, quicquid
postea dicatur de mysterio, de ea quæ virgo pe-
perit, quæ per illam mulierculam, quæ ex ma-
riti congressu peperit, fuerit significata, id ro-
tum curio certum, imò & ἀπὸ οὐδὲν. Quid
enim commune mulieri post concubitum cum
viro, parienti; cum virgine quæ virgo conce-
pit, & peperit? Peto igitur, à qua traditione
Apostolica, hanc Esaiæ verborum interpreta-
tionem hauserit. De traditione Judaica satis
constat, & de Fausti Socini ad illum Matthæi
locum commentatione, quam si hic sequutum
fuisse D. Annotatorem dixero, verum me di-
xisse iudicabunt omnes, qui Socini lectiones sa-
nas, quas vocat, persecuerent, à pag. 37. Quæro
iterum, à qua veterum Patrum traditione hau-
serit interpretationem verborum Domini,
Ioa. VIII. 58. *πρὶν Ἀβραάμ ἦν ἔγωγ*, Antequam
Abraham esset, *ἔγωγ εἶμι* Ego sum. nempe, divina
constitutione. Aliam cortè interpretationem ha-*

234 ANNOT. ET ANIMAD.
bent, Tertullianus, sive Novatianus lib. de
Trinit. Augustin. In Ioan. Tract. 43. Beda,
Theophyl. Euthymius, qui omnes illud refe-
runt ad Christi divinitatem, per quam & ante
Abrahamum, & ante secula ab æterno filius
Dei erat; quod etiam Judæi ex ejus verbis in-
tellexerunt, & blasphemiam ei objecerunt. A-
liz sunt multæ D. Annotatoris interpretatio-
nes, qui hac sua propositione *de Traditione non
scripta, scripturam interpretante*, sibi necessitatem
imposuit omnes suas interpretationes ex illa
traditione probandi, vel agnoscendi ex priva-
tis suis consequentiis deductas fuisse, in qui-
bus comperietur sæpè *malarum consequentiarum
reperor*, ut verba sua ei reponamus.

De Perspicuitate Scriptura.

REPETENDA hic distinctio suprâ posita. In iis
quæ unicuique necessaria sunt creditu, speratu, fa-
ctu valde est perspicua. In cæteris quanta opus sit co-
gnitione linguarum, collatione versionum, quanto la-
bore, experti sunt veteres, & nunc experiuntur qui in
eo desudant.

ANIMADVERSI O.

ACcipimus quod dat D. Annotator, *In iis
quæ unicuique necessaria sunt creditu, speratu,
factu, Scripturam esse valde perspicuam.* In cæteris
agnoscimus etiam, opus esse cognitione lin-
guarum,

guarum, collatione versionum &c. ut multorum sacræ scripturæ locorum eruaturs verus & genuinus sensus. Quod tamen necessarium non esse, si aliqua communis extaret traditio, quæ nobis quæcumque in Scripturis difficilia sunt, enodaret. Censeamus autem cum Aug. de util. credendi ad Honoratum, cap. VI. Scripturam *planè ita modificatam esse, ut NEMO inde haurire NON POSSIT, quod sibi satius est, si modo ad hauriendum devotè & piè, ut vera religio possit, accedat.* Vide quæ de tota hac quæstione scripsimus Cathol. Orthod. Tract. I. q. VI.

An omnibus permittenda lectio.

IVDÆI omnes vetus Testamentum legunt, exceptis capitibus quibusdam obscurioribus, quæ ad maturiorem ætatem reseruantur. Chrysostomus sæpè Christianos quosvis ad legendam scripturam hortatur, ut ad II. Tim. II. ad Titum II. Item ad Colossenses Homilia 9. tertia de Lazaro, decima in Ioannem, secunda & decima tertia in Matthæum, ubi etiam ostendit ita moris fuisse suo tempore: & ipse dicitur procurasse scripturæ versionem in linguam Armeniam. Prosper de scriptura ait:

Qua nullis animis, nullis non convenit annis.

Morem veterem agnoscit Azorius Institutionum Moralium VIII. 26. vtilitatem verò Espensæus in cap. 2. ad Titum. Legant itaque, sed probabiliter versas, & hauriant quantum necesse ac tutum est, minimè verò de locis omnibus jus sibi sumant interpretandi, sed consultant eruditos. Absit curiositas; absit arrogancia: adsit humilitas adjuncta precibus, & piæ vitæ proposito.

ANI-

ANIMADVERSIO.

In hac nota nihil est quod non admittamus, & paucis & commodè comprehensa sunt quæ ad eam questionem faciunt de Scripturarum Lectione omnibus Christianis non solum concedenda, sed etiam commendanda. De Contraria Tyrannide, diximus *Illogos ad Script. Sacram Cap. XIII.*

Fides an sit in irrogenitis.

Si fide purgantur corda, est aliqua fides in iis qui nondum purgati sunt: assensus scilicet intellectus, qualis est etiam in iis qui vident meliora & probant, sed sequuntur deteriora: deinde & desiderium quoddam debile meliora agendi, quale Paulus describit ad Rom. VII. id quod erat aliorum in se *μετανοησαντες*, ut solet. vide 1. Cor. IV. 6. Fides autem illa, quæ planè hominem ita Deo acceptum facit, ut ei quæ talis & dum talis est, jus det ad vitam æternam, (quod sine peccatorum remissione fieri non potest) est quæ non intellectum tantum perfundit, sed & vim suam in voluntatem exercit eo usque ut non qualecunque desiderium, sed firmum & constans propositum obediendi efficiat, quod sine dilectione Dei & proximi fieri nequit.

ANI-

ANIMADVERSIÖ.

Posse in non regenitis esse aliquam fidem
dogmaticam aut historicam, quæ etiam in Dia-
 bolis esse potest, qui *credunt Deum esse, & Chri-*
stum in mundum venisse, extra dubium est. In
 iisdem etiam esse posse eam fidem quæ est *τὴν*
ἐν τῷ αἰσθητικῷ ἐπερὶ τῆς πίστεως, ut eam describit Cy-
 rillus Hieros. Cath. v. quam alii fidem *miracu-*
lorum appellant. Sed fidem *justificantem*, aut ut
 eam appellat Augustin. *salvificam*, in ullo non
 regenito per Spiritus sancti gratiam reperiri,
 negamus. Objicit D. Annotator, *Si fide pur-*
gantur corda, est aliqua fides in iis qui nondum pur-
gati sunt. Verum est, in iis qui nondum sunt
 perfecte purgati esse non solum aliquam fidem,
 sed veram & salvificam, quamvis non in sum-
 mo gradu. Sed si velit in homine irregenito
 esse ante omnem purgationem, id fieri non
 potest, nec id volunt verba Apostoli. Purifi-
 catio enim cordis simul fit cum donatione fi-
 dei, & per gradus postea promouetur. Verba
 Petri indicant eum non agere de irregenitis,
 Actor. xv. vers. viii. *Deus, inquit, qui novit cor-*
da, dedit eis testimonium, dato eis Sp. sancto, sicut &
nobis, nihilque discrevit inter nos & illos, fide purifi-
cans corda eorum. Agit de iis quorum corda
 Deus novit, id est probat, & quibus datus est
 Sp. sanctus. *Affensus ille intellectus, qualis est in iis*
 qui

qui vident meliora & probant, sed sequuntur deteriora, tantum abest ut purificet corda, quin potius ea magis inquinat. An potuit esse cor purificatum illius cujus hic verba usurpantur? Paulus autem ad Rom. v 11. non quod erat aliorum in se μετὰ ἁμαρτίας, sed de se & omnibus regenitis loquens, in quibus adhuc pugnat caro contra Spiritum, non loquitur de desiderio quodam debiti meliora agendi, sed de firmo benè agendi desiderio, ratione spiritus, id est partis regenitæ, quæ tamen adhuc luctatur cum corruptione reliquiarum carnis. Rectè enim Augustinus, *Sub istis passionibus tanquam sub viro dominante agebat anima ante quam veniret gratia per fidem. His ergo passionibus moritur, qui jam servit mente legi Dei, quamvis ipsæ passionibus nondum mortua sint, quamdiu carne servit legi peccati. Restat adhuc ergo aliquid ei qui est sub gratia, quod eum non vincat & captivum ducat, donec mortificetur totum, quod consuetudine prava roboratum est.* Hæc non est descriptio viri penitus irrogeniti. Scio fuisset olim, & etiamnum esse de vero hujus loci sensu sententias discrepantes. Nonnullos ex veteribus ante exortam hæresim Pelagianam, fuisse in ea sententia, quam hic sequitur D. Annotator, Apostolum loqui de homine sub legis servitute constituto, non sub gratia. Hanc sententiam arripuerunt Pelagius & Julianus, & pro ea totis viribus contenderunt, quorundam etiam veterum dictis eam confirmantes. Augustinus

gustinus etiam junior in eam propenderat. Sed re melius expensa totus in contrariam & veriore sententiam transit, & Lib. vi. Contra Julianum, Cap. xi. hoc modo Paulum intellexisse ostendit Hilarium, Gregorium Nazianzenum, & Ambrosium. Hieronymus, qui prior fuerat in primam, melius informatus in Epistol. ad Eustochium de custodia virginis. contendit Paulum hæc de se scribere, quando jam corpus suum castigaverat & in servitutem redegerat. Idem asserit adversus Pelagianos disputans Lib. 2. Dialogi. Sed apertissimè Methodius Martyr apud Epiphanium Hæres. lxxiv quæ est *Origenianorum*, ex hoc ipso loco probat, quod post susceptam fidem, sanctissima illa aquæ lotionis perfusi, peccatis sæpe obstringimur, & quomodo ipse loquitur, *πολλὰ πάλιν ἐν ἀμαρτίαις ἔντες διελογόμεθα*. Post Augustin. Prosper lib. Contra Collat. cap. 8. Greg. Rom. Moral. lib. xix. Cap. v. & xxix. Cap. xv. & alii plures inter quos Thomas Aquinas, eandem sententiam sequuti sunt. Hic autem velim animadvertere Lectorem, si, quod voluit D. Annotator, traditio quædam extitisset Apostolica, quæ scripturam interpretaretur sine ulla provocatione, an ad hoc usque tempus, inter tot & tam doctos viros, mansisset controversus hujus loci sensus? Quæ subduntur de *fide qua hominem ita Deo acceptum facit, ut ei quæ talis, & dum talis est, jus det ad vitam æternam*, in

iis nihil est quod rejiciamus, nisi fortè aliquid lateat in his verbis, *dum talis est*; quasi qui fide illa præditus est, ab ea deficeret planè, & finaliter: de quo dogmate videat si lubet Lector eruditissimas exercitationes *Roberti Abbot Sarisburiensis Episcopi, de Gratia & perseverantia Sanctorum*, editas Anno c10 10 c
XVIIII.

De Operibus supererogatoriis.

SUNT quædam quæ specialiter non exiguntur, & laudabilia tamen sunt, Deoque grata, vt castus cœlibatus sine nuptiis, vel post primas, abstinere se ab omni bello, mori potius quàm se tueri, vitare, quantum leges sinunt, munera publica, item lites, sua elargiri pauperibus, & manibus victum quærere: Ecclesiæ seruire suo sumptu. Hæc sunt extra præcepta specialia, ita tamen vt generali isti hortamento amandi Deum & proximum optimè convenient, & ei, quatenus præceptum dicitur, gradum quendam adjiciant excellentiorem, quem Deus pro sua bonitate repensabit. Vide quæ diximus ad Lucæ XVII. 10.

ANIMADVERSIO.

VOX *supererogationis* desumpta ex vulgati interpretis versione ad cap. Luc. x. 35. ubi textus græcus habet *ὅτι ἂν παρ' ἡμῶν, πρᾶξαι ἃ ἠὲ ἐπιπλήρῃσιν ἐπιπλήρῃσιν*. Vulgata, *quodcumque supererogaveris. Vellem mihi dari hominem, qui præter ea quæ à Deo*

¶ Deo accepit, aliquid insumpserit, unde Deum sibi debitorem fecerit insumptorum, non acceptorum. Talia deberent esse *supererogatoria* opera, si fundamentum aliquod haberent in parabola Samaritani. Nec puto D. Annotatorem hæc arrogantissima opera cuiquam verè Christiano tribuere velle. Sequeretur enim, Paulum cum quærit, *Quid habes quod non acceperis?* 1 Cor. 4. v. 7. hoc responsum auferre posse à *supererogatore*, *Habeo opera mea supererogationis, ad honorem Dei facta ex propriis meis bonis, supra ea quæ accepi à Deo. At quis prior dedit ei?* Rom. 11. v. 35. Cautius agit D. Annotator, tam hic, quam ad cap. Lucæ xvii. 10. Ait esse *quadam quæ specialiter non exiguntur & laudabilia tamen sunt, Deoque grata, ut castus cœlibatus sine nuptiis, &c. Hac esse extra præcepta specialia. Nolo vitiligare, alioqui melius hæc dicerentur esse extra præcepta generalia, vel communia, & specialia esse præcepta, non omnibus, sed quibusdam tantum injuncta. Sed puto sensum illius eum esse, præter ea quæ omnibus injunguntur pro communi hominum vocatione, esse alia nonnulla, quæ quibusdam competunt: Sed dicendum est id eis competere pro ratione doni & vocationis divinae, quæ duo una debent concurrere. Tum certè donum illud & vocatio Dei aliquid adjiciunt supra communem vocationem, quod excellentius dici potest: sed tamen quemadmodum donum & vocatio, sunt*

debita,

debita, sic etiam debetur obedientia *præceptis* illis singularibus, non solum ex generali hortamento Deum & proximum amandi, sed etiam ex speciali obligatione, quam sensus & cognitio vocationis Dei & adjuncti doni nobis præscribit. Omnia quæcumque homines possunt ex gratia Dei, Deo debentur; juxta hortationem Pauli, *De cætero fratres, quacumque sunt vera, quacumque pudica, quacumque justa, quacumque amabilia, quacumque bonæ famæ, si qua virtus & si qua laus est, hæc cogitate.* Si qui *supererogatoria* sua opera extollunt, aliquid faciant supra hæc quæ his verbis comprehenduntur, non erunt justa, nec bonæ famæ, nec inter virtutes reponenda. Vide quæ diximus, *Cathol. Orthod. Tract. 3. quæst. xi.*

De Hæreticorum pœnis.

VIDE quæ diximus ad Matth. XIII. 29.

ANIMADVERSI O.

Vidimus quæ ad hunc Matth. locum annotata fuerunt, ubi agnoscimus multa haberi pie & Christiane dicta. Sum sane in ea sententia, in tali negotio, ubi de pœnis agitur, ad mitiorem partem magis esse inclinandum, & cavendum à zelo præpostero. Sed tamen videndum est etiam, ne dum uni parçitur, pereat unitas, & unius aut alterius impunitas, communi-

munitati præjudicet; quod si possit caveri sine sanguinis effusione, potius eligendum esse cense-rem. Hæc sunt notatu digna, quæ ibi obser-vat D. Annotator, *inter prava docentes, aut extra regulam viventes, esse alios aliis sanabiliores, quorum pœnitentiam Deus patienter opperitur.* Etiam pravos doctores materiam probis præbere, ut suam constantiam & lenitatem exercent; *Christi tamen dicto magistratibus publica judicia non adimi, qua malos formidine pœna coercent, neque Ecclesia jus segregandi à suis cœtibus eos qui doctrinam adulterant, aut vita turpitudine maculant nomen Christianum.* In his ergo convenit utrinque, nec improbamus etiam quæ dicuntur de clementia, in publicis judiciis adhibenda, vel cum apparet ingenium esse sanabile; vel cum propter peccantium multitudinem nequit exerceri pœna, nisi ut fontibus innocentes involvat. Lanienas autem, inquisitiones, & similis crudelitatis officinas, bonis omnibus detestandas esse affirmamus. *Adversus dissidiorum & scandalorum autores præter doctrinam quam didicimus, fidelibus sumus tantum autores, ut declinent ab eis,* quod Paulus suadet, Rom. 16. v. 7. Ecclesia tamen in eos qui *homines minime malos seducunt,* disciplinæ nervos intendere debet, ut vitari possint, qui admonitionibus non cedunt. Eorū, si pergant, audaciam reprimere etiam debet Christianus Magistratus, ita tamen ut se contineat quantum poterit, intra limites modera-

tionis, nec ad extrema remedia procedat, nisi aliis omnibus tentatis, quibus possint errantes ad meliorem mentem reduci. Quietos & sibi viventes, non inquirat curiosus. Seductorum misereatur; Seductores coërceat, ut abstineant à malis artibus, & alienis conscientiis turbandis. In summa, existimamus si qua in re, in hac præsertim extrema esse vitanda, sive negligentia & segnitiei, sive crudelitatis & sævitia, & exacti nimis rigoris. Religionem cogi nec debere nec posse; fidem non infundi sanguinem effundendo, doctrina, exemplo, addo & patientia & lenitate Christiana, plus promoveri regnum Dei, quam vi ablata: præsertim cum hoc sit hominum ingenium, ut nitantur adversus vetita, & negata cupiant. Nunquam erimus autores, quod in Arrianis culpat nostras Hilaris, ut sæviat in contradicentes Ecclesia, & quæ effuso Christi sanguine acquisita est, sanguinem fundat. Non tamen existimamus propterea laxandas esse quibusque novatoribus & turbonibus habenas, ut ne hiscere audeat Magistratus, si qui sint qui petulanter & seditiose se gerant, nisi persecutor audire velit, aut qui ad religionem homines cogat. Distinguat seductorum & turbonum gradus, & adhibeat ubi opus erit pœnas, in quibus necessitati serviat, non vindictæ indulgeat. Capitales pœnas non admittimus adversus seductos & errantes ex infirmitate; Seductores qui errores fundamentales

mentales spargunt, eosque pertinaciter defendunt, à magistratu coercendos & puniendos censemus, non tamen, si nihil aliud subsit, supremo supplicio afficiendos. Solos seditiosos, blasphemos & rebelles adversus Magistratum, ac perjurii reos, morte affici juste posse, & aliquando debere, asserimus. Hanc distinctionem etiam placuisse video Lutheranis, qui alias capitalia supplicia adversus simplices hæreticos non probant. Meisnerus in Philosophia Sobria, part. I. ubi agit de officio Magistratus, quæst. IV. postquam præmisit, *arduam esse hanc quæstionem & undiquaque dubiam, & hæreticos distinxit, in hæreticum, hæretico credentem, seductorem & seductum*, atque extremæ tyrannidis inculcavit eos qui indiscrete in omnes sæviunt, hæc addidit. *Distinguendum est, inter hæreticam simplicem, & hæreticum simul seditiosum, vel aperte blasphemum. Ille falsam doctrinam simpliciter defendit, hic autem præter falsitatis adstructionem, insuper turbas movet, seditionem excitat, subditos erga seipsos, & erga magistratum irritat, vel indubitata, & tot Martyrum sanguine confirmata, fidei Christianæ dogmata aperte & directe, non oblique & per consequentiam duntaxat, sed aperte, dico, blasphematur. Hunc capitali supplicio, non ob hæresim, sed vel ob motam seditionem, vel ob manifestam blasphemiam, (qualis fuit SERVETI, Trinitatem cerberum tripitem appellantis) capitali supplicio dignum esse, nemo ex nostris facile impugnabit.* Hæc describere

volui, ab homine alioqui Calvino infensissimo accepta, quia video hanc quæstionem à D. Annotatore præsertim fuisse agitatum, ut sub ejus prætextu, bilem suam (vir alioqui moderatissimus habitus) in Calvinum exoneraret, ob supplicium Genevæ sumptum de blasphemo *Serveto*, quem Calvinus detexit, & apud Magistratum reum multarum blasphemiarum peregit, propter quas igni fuit adjudicatus, Calvino tamen, qui non intercedebat quominus supplicio afficeretur, *pœna acerbiterem remitti cupiente*, quod Farello scribebat xx. Aug. c10 l0 l1 l1. Is fuit de quo *Bucerus*, quamvis alioqui mansueto esset ingenio, pro suggestu pronuntiavit, dignum esse, qui avulsis visceribus discerperetur, ut habetur in Epist. Calvini ad Sultzerum. De eodem *Bulingerus*, *Obtulit quidem*, inquit, *Dominus materiam per occasionem accommodatissimam Amplissimo Senatui Genevensi, se & Ecclesiam purgandi à labe seu fœditate hæreseos, dum Servetum illum Hispanum in manus ejus dedit. Novit hunc bona pars orbis Christiani, vel ex blasphemis libris editis de erroribus Trinitatis, & iis quæ edidit mere Iudaica de justificatione operum. Is fuit de quo Pastores Ecclesiæ Basiliensis scripserunt, quod non simplicem, sed ex multis impietatibus constatam hereticorum larvam profiteretur, puta Arii, Marcionis, Sabellii, Photini, Manichæi, Pelagii & veterorum, &c. Atque hæc quidem tanta confidentia, presumptione & pertinacia, ut appareat illud Sapientis in eo verum:*

Impius,

Impius, cum in profundum venerit, contemnit. Is fuit de quo Melanchthon monuit Senatam Venetam, quod renovavit errorem Samosatani in initio Ecclesie damnatum, & labefecit sententiam de duabus Naturis in Christo: negavit in Ioanne verbum significare hypostasim sive personam, admonetque & obtestatur Venetos, ut fugiant, abjiciant, execrentur impium Serveti errorem. Idem Melanchthon, qui fuit, etiam iudice Annotatore, vir pacificus & ingenii mitissimi, tamen post supplicium de impio illo sumptum, sic ad Calvinum scripsit Epist. 187. Tibi Ecclesia & nunc, & ad posteros gratitudinem debet, & debebit. Tuo iudicio prorsus assentior. Affirmo etiam vestros magistratus iuste fecisse, quod hominem blasphemum, re ordine iudicata, interfecerunt. Eadem scripsit ad Bulingerum in Epist. quæ inter Calvinii Epist. est 214. Legi quæ de Serveti blasphemias respondistis, & pietatem ac iudicia vestra probo. Iudico etiam Senatam Genevensem recte fecisse, quod hominem pertinacem, & non omissurum blasphemias, sustulerit. Quid ergo diceret nunc Sancta illa anima, si audiret virum magni nominis, & qui se orthodoxum profiteretur, ac Melanchthonis nominis studiosum, impotenter in Calvinum eo nomine debacchari, exustorem, appellare, & Serveti blasphemias his verbis elevare? At de Trinitate non bene sensit Servetus. Fieri potest (quasi factum non esset!) facilis enim lapsus in rebus adeo supra humanum captum positis. Nec his contentus, quorundam

Sorbonicorum in Calvinum calumnias ei objicit, quarum ipsos Iesuitas puduit, qui *Autor beatam* hæresim ei à Genebrardo & aliis quibusdam affectam, non hæresim esse sed Orthodoxam doctrinam probarunt; Bellarminus, nempe, & Gregorius de Valentia. Agnoscat vir alias re & nomine magnus, se dum Calvinum infamare hoc nomine conatur, sibi ipsi notam inuisse, non facile obliterandam.

*De discrimine peccatorum qua dicuntur mortalia
& venialia.*

VIDE quæ dicta à nobis ad epistolam Iacobi, & Melancthonem in locis Communibus.

ANIMADVERSI O.

Pontificii distinguunt inter peccata venialia & mortalia, ita ut venialia sint quædam *natura sua*, alia sua natura mortalia: venialia item distinguunt in ea quæ *genere suo* talia sunt, qualia putant mendacia officiosa & jocosa; & alia ex *imperfectione actus*, cum non fiunt ex pleno consensu. Alia denique ex *parvitate materia*, ut in furto unius oboli. De quibus egimus Cathol. Orthod. Tract. IV. Quæst. 13. De hac distinctione Pontificia non hic agit annotator, sed de alia ab iis excogitata, qui volunt eos qui fide justificante & gratia donati sunt, per aliquod

quod peccatum ita à gratia Dei excidere, & Spiritum sanctum excutere, ut *nullum jus habeant ad veniam*, sic enim loquitur ad lac. locum, ad quem remittit. Dicit ergo, non omnia peccata, *statum illum gratia apud Deum adimere*, sed illa tantum, de quibus Paulus loquitur, I Cor. VI. v. 9. & 10. *Ne errate, neque scortatores, neque Idololatra, &c.* Non vult autem, nec Melanchthon in locis communibus, hæc peccata non esse venialia *ex eventu*, ut loquuntur, dicit enim quamvis adimant jus veniæ, cum tamen qui peccavit, *posse restitui in priorem conditionem, per pœnitentiam luctuosam*. Nec vult Melanchthon, & qui eum sequuri sunt, peccata quæ *venialia appellant*, non esse per se digna morte, eaque æterna, sed quod sint venialia, ratione status personæ, quia in fidelibus qui sunt in gratia, possunt subsistere cum habitatione Spir. sancti quem non excutiunt, nec hominem privent gratia Dei, nec condemnent, *Peccatum, inquit, veniale tale est & dicitur, non quoad exilitatem suam venia dignum sit, sed 1. propter intercessionem Christi, 2. misericordiam patris, 3. petitionem remissionis, & pœnitentiam extemporalem*. Sic Meiserus Anthrop. Sacræ Decade 1. Disp. 1x. quest. 3. At omnia peccata possunt dici *venialia*, sub his conditionibus, magis enim & minus non mutant speciem. Agnosceimus peccata alia aliis esse graviora, hæc autem maxime *tristitia afficit Spiritum sanctum, per quem*

Qs obfi-

obsignati sumus in diem redemptionis. Eph. 4. v. 30. Sed quamvis contristetur quando in hæc peccata incidunt qui gratiæ salutariſ participes facti fuerunt, non tamen penitus deſerit habitationem ſuam, in iis quos *obſignavit*; nec ſi mereantur omnimodam alienationem propter peccata ſua, Deus tamen miſericordiæ ſuæ immemor eſt, per quam in iis adhuc ſervat & fovet igniculos, poſtea per ſeriam pœnitentiam excitandos, quod in Davide, Petro, & aliis apparuit. Recte Anglicanæ Eccleſiæ ad Syn. Dordracenam delegati, ad hanc Remonſtrantium Theſim, *Quoties grave carnis peccatum committitur, toties ſtatum juſtificationis & adoptionis amitti: reſpondent, Non poſſe hominem ullo pacto actus divinos reſcindere, quales ſunt juſtificationis & adoptio ex beneplacito Dei emanantes.* Non quæritur quid mereatur peccator; ſed quæ ſit Dei conſtantia erga eos quos juſtos pronuntiavit & adoptavit in jus filiorum. Si ſubjectum ſpectemus in ſe, plane excidere poteſt, & sæpe id meretur; ſed ſi Deum ſpectemus, Dona & vocatio Dei ſunt ἀμετάμελητοι. Rom. II. v. 29. Recte iidem docent, in interſtitio quod eſt poſt contractum ex gravi peccato reatum, & fidei ac pœnitentiæ actum renovatum, ſtare talem peccatorem ſuo merito damnandum: ſed Chriſti merito, & firmo Dei propoſito abſolvendum, non tamen prius quam per excitatam fidem ac pœnitentiam/veniam impetraverit actu

IN CONSULT. DE RELIG. 251
 actu absolutus. Vide quæ ibidem habent ad
 confirmationem dicti sui, & reliqua quæ hanc
 controversiam spectant. De qua qui plura vo-
 let consulere poterit Reverendi Sarisbur.
 Episc. Abboti animadversiones in Diatribam
Richardi Thomsoni Anglo-Belgæ, de amissione
 & intercisione justificationis & gratiæ. Item
 Vendelini Tractationem de perseverantia
 Sanctorum, contra Bertii Apostatæ *Sanctorum*
Apostasiam, cap. xxvii. & seqq. & Gomari de-
 fensionem doctrinæ de perseverantia Sancto-
 rum: ne hic actum agamus. De quo viro quo-
 niam hic mentio incidit, hic visum est non inu-
 tile adjicere priusquam finiam, judicium Hu-
 gonis Grotii de collatione quam habuit Hagæ
 Comitiscum Iacobo Arminio, anno cLo Io c-
 xv. in qua etiam agitur de Sanctorum perse-
 verantia. Sic igitur ille, in Epistola quam eo-
 dem tempore scripsit ad N. R.

*Colloquium Professorum quem finem habuerit, ante
 abitum intellexeris, equidem nescio. Injunctum
 est utrique τ καὶ ἐκαστα quæ in conventu acta sunt,
 silentium. Publicè hoc uterque professi sunt. Ami-
 cius actum quam ipsi speraverant. De controversiis
 decretum iri in Synodo Nationali, aut, si ea non ma-
 turetur, provinciali, quam cis paucos menses expecta-
 mus. Interim vetitum est quicquam dicere, sacris li-
 teris, confessioni, & Catechesi contrarium. In con-
 ventu ordinum Hollandiæ, post relationem factam à
 Senatu, cum D. Oldenbalverdius, brevi, quam ad
 Pro-*

Professores habebat oratione, inter alia gratias se habere Deo diceret, quod de Christiana religionis capitibus nulla esset disputatio; Respondit Gomarus, postulata dicendi venia, ejusmodi esse collega sui opiniones in articulis inter ipsos controversis, ut ipse, ita sentiens, nolit coram Deo giudice consistere: qua vox, aliis vehementior, alius plena libera conscientia visa est, eo magis, quia per aliquot dies, & eo maxime tempore, vultu ac sermone moderato, usus erat. At Arminius dicebat, non ita graves esse controversias, sed maxime circa predestinationem ambigi, quod idem in conventu dixisse videbatur aut credebatur, quia in isto argumento, popularis ac plausibilis est novitas. Caterum Gomarus, qui sæpè professus est magno se mei alloquendi desiderio teneri, occasionem arripuit his diebus feriatis, statimque injecit sermonem $\omega\epsilon\iota\ \delta\ \epsilon\tau\epsilon\text{-}podo\ \xi\iota\alpha\varsigma$, quo tempore cum multa acriter in Arminium diceret, impiasque & profanas vocaret ipsius opiniones, tamen de predestinatione vix quicquam locutus est. Sed primum in istam maxime sententiam invehit, qua justificationis objectum aut materiam statuit fidem, justitiam autem Christi causam meritoriam justificationis ejus qua est ex fide. Quum recepta sit sententia, fidem habere in negotio justificationis rationem solum manus sive instrumenti. Plerique ex Senatu judicaverant hoc non multo plus esse quam $\lambda\omicron\gamma\omicron\mu\alpha\chi\iota\alpha\upsilon$, cum illud inter utrumque constaret, non dignitatem operis, sed Dei gratiam efficere, ut justificemur fide: Ille contra, rem magnam agi putabat; Itaque apud me diu harebat in explicatione

tione ἔ λογίζεσθαι, qua voce usus est Apostolus, & Arminius pro se facere arbitrabatur. Deinde, veniebat Gomarus ad articulum perseverantia Sanctorum, non satis esse dicens, si fatemur regeneratos nunquam ita gratia excidere, quin eam in fine recuperent, nisi & hoc credamus, nunquam, eam gratiam, ejusque effectum fidem, omnino amitti, sed minui dumtaxat. Qua in re memini, me tibi monstrare Melanchthonem fuisse in contraria sententia. Gomarus autem urgebat pro sua ac recepta sententia Ecclesiarum, verba nostra Catecheseos, circa articulum de Sp. sancto. Venimus postea ad perfectionem sanctorum, circa quam Arminii nescio opinione, an dubitatio dicam, καὶ οὐ ζήτησις, & ante & nunc, ex quo cum Vtembogardo post Gomari colloquium contuli, visa est mihi repugnare cum definitione Catechismi, qua ad questionem, an in hac vita possent sancti legem implere? respondetur negativè. Neque mihi verum videtur quod Arminius ait, interrogationem esse de potentia, de actu autem responderi: cum responsio negativa, neget hoc ipsum quod queritur: etsi fateor rationem, atque autoritatem subjectam, magis actum respicere; Sed neque illud video, qua sit illa potentia, qua ad actum numquam perducitur? Sicut autem Gomarum alacriorem solito, ita Vtembogardum tristiores reperi solito, ac dicentem inter ceteros sermones, etsi Synodus procedat, quod omnino futurum credebat, (de provinciali loquor) tamen cum tantis prajudiciis res agatur, & singulares doctorum opiniones, in mentes discipulorum sensim irrepentes, atque auctu temporis, & altius inqui-

inquirendi negligentia ac specie, tacito Ecclesiarum consensu recepta, liberam magnorum ingeniorum sedulitatem auctoritate sua jugulent, neque minus in Ecclesiis, quam in aliis confesibus vincat major pars meliorem, non alium se eventum rerum Arminii sperare, quam Castellionis fuerit, qui pressus impotentia adversariorum, eo redactus sit, ut vir non indoctus & perpetua fama lignando sibi victum quæreretur. Hæc tunc temporis Grotius, quæ mihi visa sunt non indigna quæ publico communicarentur; nec ægrè laturum puto, si iudicium ejus de Controversiis Belgicis, quo tempore maximè flagrabant, cum ejus nuperis scriptis comparetur.

Unum addo circa distinctionem peccati *mortalis & venialis* hoc novo sensu, de quo dictum est, ita ambigam esse, ut qui ea utuntur, non diffiteantur *commodiores posse substitui terminos, ne quis existimet, vel mortalia peccata mortem quidem mereri, sed non adferre, vel venialia per naturam suam adeo esse levia, & exigua, ut aterna damnatione sint indigna. Quam ob causam pro mortali, quidam dicunt, mortiferum, & pro veniali, peccatum infirmitatis.* Fatente Meisnero libr. antea citato. Alii nihil aliud volunt intelligi præter peccatum *regnans, & non regnans*, ex distinctione Pauli, Rom. vi. 12. De re ipsa facile constaret, & de peccati gravioris effectu *per se*; si modo non alio trahetur. Sed de his satis.

HUGO-

HUGONIS GROTII

de Moderatoribus

EPIGRAMMA.

QVI gaudes Bataris quod aheneus adstat Erasmus,
 Præmia sed meritis ista minora putas:
 Qui quod Cassandri veracia scripta teruntur
 Cordesio grates hac bona propter agis:
 Quem prædulce iuvat stillante Melanchthone nectar:
 Qui VViceli chartas Modreviique legis:
 Qui pia vota probus Spalatinis insita libris,
 Deque decem velles non periisse duos:
 Quique putas regem multum sapuisse Britannum,
 Cum sua mandarvit sensa Casaubonida:
 Ascipe, sed placidus, quæ si non optima, certè
 Expressit nobis non mala pacis amor:
 Et tibi dic: nostro labor hic si displicet arvo,
 A grata pretium posteritate feret.

EXEGESIS EPIGRAMMATIS.

HIS paucis versibus, Annotator opusculo suo voluit finem imponere, & Lectori suo indicare per quos profecerit, & quos sibi in hoc molimine imitandos proposuerit. Sunt autem illi in multis dissimiles, quamvis in nonnullis convenerint. Primus locus datur Erasmo, qui stat aheneus Roterodami, ubi natum ferunt: de cuius ortu & primis studiis non opus est pluribus agere. Vir fuit suo merito magni nominis, variæ eruditionis, & elegantis ingenii.

Cum

Cum in Ecclesia Romana fuerit educatus, & in ea obierit, non mirum est si plusculum indulserit matri quæ eum aluerat: sed mirum est, quod vix aliqui perspicax, & liberioris oris, non potuerit se penitus extricare, & serio magis rem agere. Neutri parti satisfacisse omnibus notum est. Apud Pontificios vapulat multis modis. Ejus scripta indices librorum prohibitorum & expurgatorios sunt passa. Accusatur quod latam aperuerit fenestram Arianis, de quo videri potest Possevinus in Apparatu. Ut tamen Pontificiis gratificaretur in Lutherum stilum strinxit, & sæpè impotenter inventus est, non in eum solum, sed in alios plerisque, qui libenter non ferebant eum sic ἐπιμαρτυροῦντες. Frustra inter partes voluit arbiter sedere, cum in unam multo magis inclinaret, quam in alteram. Ejus irriti fuerunt conatus, nec aliud expectandum ejus imitatoribus.

De *Georgio Cassandro*, qui etiam Belga fuit, ex insula *Cassand*, ut ferunt, oriundus; constat quod etiam si se moderatorem inter dissidentes exhibere voluerit, à Pontificiis tamen scripta ejus annumerata sint inter *primi generis* prohibita. *Cum in componendis Religionis dissidiis* (ait *Valerius Andreas* in *Bibl. Belgica*,) *se ponit sequestrum & arbitrum, à recta fidei semita nimium quantum exorbitasse visus est. Docebat enim nullam heresim sic errare, ut à salute abducatur quamdiu in Christum creditur, vel Apostolicum Symbolum teneatur.*

tur. Licitum praterà homini Christiano in articulis fidei Orthodoxæ dubitare; quod impium est & temerarium. Quare scripta ejus pleraque Theologica, à Patribus Concilii Tridentini, aut damnata aut censura notata sunt. In indice Romano, dicitur auctor damnatus. Omnia ejus opera simul excusa fuerunt Lutetiæ, cujus operâ certo nesciebam, nisi D. Annotator, Cordesio grates eo nomine ageret. Cordesium autem existimo eum esse, qui Ioannes Cordesius de Cordes, appellatur, Lemo-uicensis Presbyter & canonicus, quem nescio an grates acturus sit Domino annotatori, qui nomen quod in editione operum Cassandri non expresserat, voluit innotescere, & hoc nomine ei censuram aliquam procurare.

*Philippi Melanchthonis vita accuratè à Joachimo Camerario conscripta fuit, ex qua constat fuisse virum pium & doctissimum Ecclesiæ pacis & concordiæ studiosum, qui sub initiis, cum speraret aliquam reformationem per futurum concilium instituendam, in nonnullis satis liberalem se exhibuit. Sed cum postea expertus esset, se frustra tale quicquam expectasse, rebus melius expensis, ea scripsit, quæ quam aliena fuerint à scopo conciliatorum ostendunt ejus opera, ex quibus etiam nonnulla decerpimus, quæ non patiuntur dubitare, de vera & constanti illius sententia. Narrat Camerarius quomodo fortiter se gesserit in rejiciendo libro *Inserim*, quem Carolus Imperator voluit recipi*

R pro

pro formula conciliationis ad Concilium usque; nam in eum Caroli Imperatoris ira fuit suscitata, eo nomine quod delatus esset ad Imperatorem, *quod tales compositiones ipsi displicerent.* & conciliationi, consiliis & actionibus reclamando officeret. Indices libr. prohibitorum eum inter *Heresiarchas* numerant, nedum ut ejus judicio stare velint inquisitores.

Georgius Vvicelius etiam Germanus, sed Melanchthoni valdè dissimilis, primo Lutheri doctrinam sequutus, postea anno 1531. à Lutheranis defecit, ut ipse scribit, & exinde variis scriptis eorum doctrinam impugnavit, acerrimum se hostem præbens, quod patet ex ejus Epistolis, anno 1537. Lipsiæ editis: In quibus tamen apparet eum ita Ecclesiæ Romanæ nomen dedisse, ut non destiterit ab insectandis Sophistis, pariter cum iis quos *hereticos & schismaticos* pronunciabat; totus Erasmius. Sic enim ille ad Erasmus, *Rebus Christianis non ita commodavit post Apostolos Theologorum ullus, seu connumeres palæotericos seu neotericos, etiam ii qui librorum plurimorum commendatione nobilissimi sunt, veluti quatuor illi Doctores Ecclesiæ, quorum tu duos illustrans, illustratos vicisti.* Augustinum & Hieronymum intelligit. *Repugna, inquit, utraque manu, resiste utroque pede, tam Schismaticis quam Sophisticis commentis. Volunt heretici nequid horum remaneat integrum quæ sunt in Ecclesiæ. Volunt Sorbonici ne quid tollatur. Nemo aptior Palæmon, nemo justior*

*justior Arcopagita, nemo incorruptior Amphiction, te
 divine vir. Conqueritur quod in bivio hæterent
 populi, Abhorrent à tot superstitionibus, ritibus,
 aut rituum potius abusibus. Deinde à Cathedris non
 depuratis. Postremo à nimium pudendis cleri flagitiis,
 sed non intelligant quo eant, vel quo redeant. Alibi,
 Nemo me magis odit papistica, hoc est eam Ecclesia
 partem qua dedecori est Euangelio & Christiano no-
 mini, præterea nova quadam dogmata veteribus Theo-
 logis ignorata, & ipsam adeo Sophisticen, & totum
 chaos errorum, superstitionum, fabularum. Hæc de
 Ecclesia Romana scribebat, quo tempore in
 Lutherum & Iustum Ionam totum virus suum
 effundebat. His, inquit, proximi sunt à parte con-
 traria, qui ita Pontifici Romano dediti sunt, ut vi-
 deantur & ipsum pro numine aliquo adorare. Talibus
 nihil sapit, nisi quod insignite supersticiosum. Nomina-
 tus Christus horum corda minus commovet, quam no-
 minata Maria. Candela incensio magis hos juvat, at-
 que Euangelii lectio. Pauli literas posthabent legendis
 divorum. Quando predicatur vita alicujus Patriar-
 cha aut Regis aut Propheta è Veteri Test. dormiunt;
 at quando aliquid de Sanctis ex Vincentio, aut aliquid
 de mortuis ex Gregorio succinitur, mox expergiscun-
 tur. Hoc genus prius habet abstinere à carne vacca,
 quam à carne ancilla. Feriis postponunt vita inno-
 centiam, & præcepta Dei præceptis hominum. Tali-
 bus querelis personant Epistolæ illæ, tam in
 Lutheranos, quam in Papistas. Tertiam Re-
 ligionem vel mediam, meditabatur, ad quam*

pervenire non potuit. Quemadmodum Cassander, sic etiam Vicelius eodem tempore, ab Imperatoribus, Ferdinando, & Maximiliano II. consultus fuit, de Religione reformanda anno 1564. ad quos scripsit, post acceptas ab eis literas, *Compendium de Semitis antiquis apud Ieremiam Prophetam, Ecclesia reformanda aut restituenda potius, &c.* Qui libellus quemadmodum & *Consilium Cassandri*, expendit articulos Confessionis Augustanæ. Addidit præterea anno 1575. idem *VVicelius* alium libellum ad Imperatorem, cui titulum fecit, *Elenchus abusuum, corruptelarum, deformitatum, vitiorum, deliquiorum præcipuorum, in Ecclesia Romana*, quem velim diligenter ab omnibus legi, nihil enim expressius unquam, à quoquam scriptum est, quo Antichristiana Apostasia omnibus innotesceret. Habetur uterque liber integer Centenario xvi. Lectionum memorabilium Ioan. Wolphii i C. Mirum est autem, cum talia scripserit, quod effugerit, Doctor Theologus & uxoratus, Censuram Indicis Romani, cum scripta ejus ad Cassandriana comparata fuerint felle delibuta pro melle. Reperio tantum in Indice Lusitano anni c1o 1o c xxiv. quædam ex ejus Postillis & quadragesimalibus concionibus expurgata, sed pauca, & nullius fere momenti. Possevinus enumerat ejus opera, sine ulla nota. Paucis autem ingenium suum describit, in Epist. ad D. I. D. scripta anno 1533. *Qui concordiam*

diam Ecclesia exoptat, is neutri parti nimium inhaereat necesse est. Hoc nomine placuit D. Annotatori. Oleum tamen & operam perdidit.

Sequitur *Andreas Friccus Modrevius*, Sigifmundo Regi Poloniae à Secretis, qui libros *de Repub. emendanda, & de Ecclesia* scripsit, excusos in folio Basileae apud Oporinum 1559. Præterea libros *de peccato originis, de libero arbitrio, de providentia & predestinatione, de Mediatore, &c.* in 4. excusos 1564. Is initio, cum adhuc speraret reformationem per Concilium, multa scripsit, ut qua ratione id fieri posse judicaret, exponeret. Sed male exceptus fuit, & tandem coactus à Romanæ Ecclesiae communiōe recedere. Ideo Simon Starovolscius, qui Centum Poloniae Scriptorum elogia & vitas nuper emisit, de eo sic scribit. *Regius secretarius, inquit, seu majoris lutulenti illius subulci Lutheri, cujus nefariis dogmatibus imbutus, infestabat Ecclesia portas, dicendo quæ non oportuit, scribendo quæ non licuit, & agendo quæ non decuit.* Vocat eum *impium, & hostem Ecclesiae*, additque in eum distichum hoc *Ioannis Scrobavicii,*

*Flos inter spinas sapiens Modrevius inter
Hæresion tribulos est sine fruge decor.*

Quæ ideo refero, non ut quicquam ei viro detrahā, qui suo tempore paucos habuit æquales; sed tantum ut ostendam quid expectare debeant intempestivi moderatores, ab iis qui multo minus hoc nostro tempore passuri sunt,

quicquam apud se mutari, aut reformari. Velle D. Annotatorem exacte perpendere quæ scripsit vir ille de peccato orig. provid. prædest. & libero arbitrio, & ejus in iis iudicio acquiescere.

Marci Antonii de Dominis Archiepiscopi Spalatini recens est memoria. Levitatem ejus, avaritiam, & ambitionem experta est Anglia. Hæc virum alioqui non indoctum, perdidit. Et quamvis ambiguus fuisset, nonnullaque scripsisset in tertio suorum operum tomo, quibus indicabat quam lubricus esset in Religionis negotio, id postea magis innotuit, quando Cardinalis Ludovisus qui fuerat ejus condiscipulus, Pontifex factus, Greg. xv. eum per Hispaniarum legatum invitavit, non spe tantum impunitatis, sed etiam lautioris fortunæ: quam ut obtineret, editâ palinodiâ Papæ assentatus est. Sed non diu perstitit in proposito; unde factum est ut in carcerem conjectus, in eo moreretur, & cadaver ejus ab inquisitoribus ad rogam fuerit damnatum, misero ejus amanuente strangulato. Sensit ille *Horribile esse incidere in manus Dei viventis*. Ejus ventripotentiam vidi in Anglia anno 1621.

De Rege Magnæ Britanniæ antea egimus. *Sensa ejus Casaubono mandata non satisfecerunt Cardinali Perronio*. Casauboni autem viri doctissimi famam, à calumniis Iesuitarum qui ei objiciebant inconstantiam in Religione, purgavit

IN CONSULT. DE RELIG. 263
purgavit doctiss. filius Emericus. Eum non satisfecisse Pontificiis argumento est, quod ejus Epistolæ nuper Romæ publice fuerunt prohibitæ, quod per oculatum testem mihi innotuit, qui earum titulum cum condemnatione affixum vidit cippo probroso.

Si à *grata posteritate* pretium aliud expectet D. Annotator, quam quod reportarunt ii quos laudavit, & quorum paucis descripsimus elogia, non dubito quin qui victuri sunt, percipiant, quam evanida fuerit spes ejus. Det ei Deus meliorem mentem, non solum ut famæ, sed maximè ut conscientiæ suæ melius consulat. Amen.

A P P E N D I X

A D A R T I C . V I I .

Continens Positiones XII.

Theopholi Bracheti Milleterii, Romę proponendas in congregatione de propaganda fide, ut facultas ei à Papa concedatur religionis diffidia componendi.

Ex eius libello de potestate Papę & remedio contra Schismata.

I. **Q**UI Papę tribuunt auctoritatem Monachicam & absolutam, qui volunt alios Episcopos ab eo immediatę jurisdictionem habere, non à Christo; qui propterea ei *infallibilitatem*, ut loquuntur, tribuunt, & supremam auctoritatem in Concilia universalia, qualem habet Monarcha supra ordines regni; ii auctoritati Papę frangunt collum, & supra nubes eum extollunt ut ad motis scalis, ut ita dicam, in cælum conscendat. Pag. 44.

II. Illu-

II. Illustratio fidei Catholicæ quam confirmo, sufficiet, ut sponte ruat temerarius & præcipitatus ille volatus Simonis Magi, non Simonis Petri, quem curiæ Romanæ adulatorres vellent à potestate Papæ in Ecclesia usurpari. Pag. 45. & 45. Vera forma sedis S. Petri non amplius agnoscitur in sede in qua eum collocant, in qua eum sedentem exhibent tanquam Regem mundi. Ibidem.

III. Jura Monarchiæ in Ecclesia sunt imaginaria, & suprema autoritas quam adultores Papæ ei tribuunt; qui etiam effecerunt, ut nonnullorum ex eis ambitio, suaviter imbibere venenum harum opinionum infernalium, & in seculis ignorantia tam periculosos effectus in Ecclesia produxerunt, quod per ignes & lanienas quas in ea excitarunt, adeo tandem splendorem & sanctitatem sedis S. Petri infuscarunt & fœridam reddiderunt, ut in eo justam occasionem præbuerint iis qui se ab eo separarunt, Papam insigniendi titulis odiosis & horrendis quibus eum traducunt. Nam si rem spectemus, non adversarii Papæ, sed ejus adultores, fronti ejus impresserunt notas mysterii iniquitatis, filii perditionis, hominis peccati, Antichristi, Babylonis, & Bestiæ Apocalyplicæ, quando ei hanc potestatem vendicarunt, actus illos pestilentes patrandi, qui domum Dei mutant in speluncam latronum. Tum enim certè ei induunt horrendam illam

figuram sub qua fidelibus Thessalonicensibus Paulus digito commonstrabat *filium perditionis* per hos characteres, quod sese efferrer adversus quicquid dicitur Deus, & Augustum, καὶ σέβασμα. Hoc est proprium nomen quo Imperatores appellabantur σεβαστὶ Augusti. Ordinarium nomen Imperatoris erat *Divus Augustus*, formatum ex duobus illis, quæ Apostolus indicat, θεὸς καὶ σέβασμα.

De his inter Millerium & Grotium convenire debet. Nam quæ dicit Milleterius à Paulo fuisse indicata, non possunt competere, vel Caligula, vel Trajano.

I V. Quisquis Papatum attribuit sibi potestatem in Imperatores & reges, aut eam prætendit, vel eam exercere præsumit, quantamlibet dignitatem in Ecclesia possideat, sedendi in eminentissimo culmine sollicitudinis Pastoralis in sede Petri, se personaliter hominem peccati, & Antichristum probat.

V. Pontificis maximi titulus tempore Tertulliani erat omnium appellationum quæ Papæ tribui potuerunt *odiosissima*. & nescio qua ratione moti fuerunt ii, qui novitatem prætulērunt veteri simplicitati, & hodiè hoc nomen frontispicio omnium titulorum Papæ gaudent imponere, tanquam appellationem ordinariam.

V I. Osculum manuum est vera reverentia quæ omnibus Episcopis reddi debet, quos Deus constituit ad res sanctas nobis administrandas.

Sed

Sed honor ille exoticus quem barbara secula introduxerunt, & cujus adulatorum Papæ ignavia vel socordia ei consuetudinem confirmarunt, ut crepidam suam præbeat osculandam, res est profus indecens eorum dignitati, qui nobis bona cœlestia debent impertiri.

VII. Reges in potestate quam exercent habent imaginem Dei absolutam, qui bona & vitas nostras eorum potestati commisit. Idcirco eos Scriptura Deos dicit. Potestas autem eorum quibus Deus commisit regimen conscientiarum, est ministerialis tantum, non absoluta. Ministri sunt Sp. sancti, qui solus habet absolutam potestatem flectendi corda & conscientias gubernandi pro libitu, per virtutem quam indidit verbo suo, cujus pastores sunt ministri tantum, ad salutem eorum qui ad hæreditatem vitæ æternæ vocantur. Et hæc est formalis distinctio inter potestates seculi & ministerium Ecclesiæ, propter quam Jesus Christus solemni sua lege prohibuit Apostolis, ne Ecclesiam gubernarent ad instar absoluti & monarchici regiminis, quo reges nationum gubernant nationes sibi submissas. pag. 237.

VIII. Si verbis illis *occide & manduca*, Papa aliquid accepit ex eo quod Doctores Canonici miserī Theologi, pro eo somniarunt, videbimus tantundem aliis Episcopis dandum esse, cuique in sua jurisdictione; & omnes eos credendos esse Monarchas, armandosque gladio
tem-

temporali cum potestate, jugulandi & spoliandi Magistratus civitatum & gubernatores provinciarum & reges nationum, omnibus suis ditionibus, intra fines Ecclesiæ in qua præsent. pag. 133.

I X. Bona omnia Ecclesiastica cujuscumque sint naturæ, in unaquaque Diœcesi sita, administrari debent per œconomatum, ex quibus distrahere oportet quod necessarium est iis qui altari deserviunt, ab Episcopo ad minimum quemque, prout autoritati & dignitati uniuscujusque convenit sine superfluo excessu, quem multorum seculorum corruptio vertit in consuetudinem nimis periculosam, saluti eorum quibus ut plurimum tot bona nihil ingenerant præter multa vitia, & multum ignorantia, quibus Ecclesia carere posset. Reliqua impendantur veteri Ecclesiasticæ Charitati restituendæ ad subventionem & levamen, omnium membrorum Ecclesiæ. Pag. 58. & 59.

X. Cum inter diversa instituta, quædam dotata sint magnis redditibus Abbatiarum & Prioratum ditissimorum; alia autem paupertatis & mendicitatis voto se obstrinxerunt, ad horum paupertatem sublevandam, & eos à mendicitate liberandos, quæ vitæ Christianæ maximè indecens est & indecora, necessarium esset ut omnibus ex æquo provideretur, quantum cuique necessarium esset & sufficiens, juxta portionem assignatam unicuique conventui.

tui. Qua distractione facta, in uniuscujusque Episcopatus ambitu, quod superesset bonorum & reddituum, distribueretur usibus necessariis pauperum Diœceseos. pag. 60.

XI. Mors fidelium omnibus eorum pœnis finem imponit, easque mutat in pacem & gaudium. Vnde Ecclesia jugiter à Deo petit pro iis hoc refrigerium & perpetuum illius augmentum, offerens sacrificium propiciatorium & Eucharisticum corporis & sanguinis Christi qui eos redemit. Qui autem non intelligunt rationes veræ intentionis Ecclesiæ, quando pro mortuis orat qui in sua communione obierunt, & qui *dormiunt in somno pacis*, incidunt in miserandum statum pavoris; propter pœnas quas expectant post hanc vitam, secundum superstitionem ad quam eos induxit primum negligentia, deinde artificium natum ex eorum avaritia qui fuerunt eorum ductores. pag. 98. & 92.

XII. Revolutiones barbarorum seculorum mutaverunt linguam ordinariam totius Christianismi occidentalis; unde factum est, quod populus amisit intellectum cultus publici, cujus lingua ei fuit antea familiaris, & semper eadem cum ea quibus conciones habebantur; Nondum curarunt restitui hoc beneficium, quod toti populo infelicitas temporum sensim eripuit: qui hac ratione sensit se privatum medio illo, quod maximè necessarium est
 exerc

exercitium, ad instructionem & praxim pietatis tam florentis primis Ecclesiæ seculis, quibus mysterii illius intelligentia producebat adeo admirandam virtutem patientiæ & charitatis, in anima omnium fidelium; quam ignorantia & superstitio hodiè totam everterunt, quæ nihil oculis obijciunt præter miserandas ruinas Christianismi in hominum plerisque. Pag. 99.

Has XII. hypotheses si velit D. Milleterius Roma tueri, poterit se conferre ad insigne Marci Antonii de Dominis, & opposituros invitare ad benignam συζήτησιν, in præsentia congregationis de propaganda fide, addito sequente, de suo instituto, Sorbonæ testimonio.

Rodit nuper & evulgatus est liber Theophili Brachet de la Milletiere, cum hoc lemma, *Moyen de la paix Chrestienne en la reunion des Catholiques & Euangeliques, sur les differens de la Religion. In quo, sub nomine arbitri & mediatoris, inter Orthodoxos & Hereticos, injuriam facit primæ sedi & Summo Pontifici, sacra & œcumenica Concilia divexat, & ubique pessimum interpretem agit mentis & definitionum Ecclesiæ, totumque opusculum audaci, sed infœlici conatu, sacra Theologia facultati Parisiensi tanquam vindici suæ, & approbatura nuncupavit. Quo in consilio, quia in multis, in*

spe-

speciem humana laudis imponere posset, aut fucum facere: Sacra facultas, proponente id Syndico in comitiis ordinariis & generalibus, habitis in aula Collegii Sorbona, post missam de Sp. sancto die IV. Novemb. anno Domini millesimo, sexcentesimo trigésimo septimo, quatuor Magistros selegit & deputavit, qui totum hunc librum accurate perlegerens, & sequentibus postmodum Comitiis, publica eorum relatione audita, & re diligenter expensa, pradiatum librum damnavit, utpote stylo, spiritu, & charactere hominis etiamnum haeretici conscriptum, & passim inspersum fragmentis, laciniis, erroribus & propositionibus haeresis Calviniana, quas semel retraxisse & vidisse, damnasse est, ne actum agere videatur: Imo vero ex ipso etiam argumento operis, quanquam rudioribus in speciem commendabili, improbavit hunc librum, tanquam non colligentem nobiscum, sed dispergentem. Etenim Catholica fides regula est, sed non Lesbia, qua ad arbitrium aut figmenta ingenii humani debeat distorqueri, nec potest pati ejus simplicitas ullius mixtionis labem; aut unitas, ullius divisionis vulnus; aut puritas, maculas vel participationem alieni tori, adeoque ex conjugio haeresis Calviniana & verae fidei, quod commentus est hic novus autor, non potuit nasci nisi monstrum, aut damnata proles. Eam ob rem, sacra facultas praefatum autorem monet, ut serio resipiens, veteres errores ejuret, & devitet opiniones falsi nominis scientiae, ne quaesitis coloribus, terminos Patrum praetergrediat; alias, qui non credit, jam judicatus est. Denique eademnet facultas reverentiam & obsequium praefata,

Illustris-

Illustrissimos Ecclesia præsules obtestatur, ut antiquum virus hæresis jam pridem condemnata sub novo spiritu se exerens procul à suis diocesibus arceant & eliminent. Tandem ne hujus operis condemnati quemquam lateat, Censuram hanc typis vulgandam esse decrevit. Parisiis in congregatione generali, habita in aula Collegii Sorbona die xv. Decembris, anno Domini millesimo, sexcentesimo trigesimo septimo.

Cur autem juxta Sorbonæ decretum, hoc nondum fuerit typis mandatum, satis notum est. Sed ne semper Sorbona suo proposito frustretur, è re publica judicavimus, hoc monumentum posteritati non invidere, postquam in manus nostras pervenisset, eorum opera qui D. Milleterio nunc maximè favent: ut dignum autor
A grata pretium posteritate ferat.

H V G O G R O T I V S,

In Carmine præfixo Exercitationibus Casauboni.

*Auctoramentum non est leve, purpura: pridem
 Pontifices verum non didicere pati.*

F I N I S.